

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Darbo teisės katedra**

Sandros Barišauskienės,
IV kurso, neakivaizdinio skyriaus,
darbo teisės ir socialinės apsaugos
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Kauno miesto apylinkės teismo 2000-2006 metais išnagrinėtų
bylų dėl darbdavio materialinės atsakomybės už žalą, padarytą
darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba
dėl nukentėjusiojo mirties, apibendrinimai**

Vadovas: lekt. dr. R.Stankevičius

Recenzentas: lekt. P.Koverovas

Vilnius 2007

TURINYS

IŽANGA.....	3
1. DARBDAVIO MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS PROBLEMOS.....	7
1.1. Teorinės darbdavio materialinės atsakomybės problemos.....	7
1.2. Teisinio reglamentavimo trūkumai.....	12
1.3. Materialinė atsakomybė kitų darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo būdų kontekste bei šių būdų taikymo sunkumai	22
2. BYLŲ DĖL DARBDAVIO MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ, PADARYTĄ DARBUOTOJO SULUOŠINIMU AR KITOKIU PAKENKIMU SVEIKATAI AR DĖL NUKENTĖJUSIOJO MIRTIES, APŽVALGA.....	30
2.1. Kauno miesto apylinkės teismo 2001-2006 metais išnagrinėtų darbdavio materialinės atsakomybės bylų apžvalga	31
2.2. Bylų, dėl darbdavio materialinės atsakomybės, nagrinėjimo ypatumai, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika.....	43
3. MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS INSTITUTO TAIKYMO PROBLEMOS KAUNO MIESTO APYLINKĖS TEISME.....	49
IŠVADOS.....	55
SANTRAUKA	57
SUMMARY.....	58
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	59
PRIEDAI.....	70

IŽANGA

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 str. 1 d. įtvirtinta, kad kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju. Darbo santykių teisinio reguliavimo tikslas – garantuoti pusiausvyrą tarp abiejų darbo santykių šalių. Skirtingi darbdavių ir darbuotojų tikslai, ekonominė padėtis nulemia teisinio reguliavimo kryptis. Lietuvos Respublika socialinė valstybė, todėl ji siekia užtikrinti socialinį kompromisą tarp darbo santykių šalių, atsižvelgiant į šių šalių skirtumus.

Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje vykdyta darbo teisės reforma įtakojo ir žalos atlyginimo reguliavimo pokyčius. Tačiau atsakomybės, kylančios iš darbo teisinių santykių, reglamentavimui didelės įtakos turėjo ir civilinės teisės reforma, kuri susijusi su naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso priėmimu. Vykdamas darbo teisės reformą buvo priimtas Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Iki šio kodekso galiojės 1972 m. Darbo įstatymų kodeksas reglamentavo tik darbininkų ir tarnautojų materialinę atsakomybę, o naujajame kodekse buvo įtvirtintas materialinės atsakomybės institutas, apimantis tiek darbuotojų, tiek darbdavių atsakomybę, nustatytos materialinės atsakomybės sąlygos, pagrindiniai taikymo principai, įvestas visiškai naujas pažeistų teisių gynimo būdas – neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimas bei numatytas negautų pajamų atlyginimas. Kol nebuvo priimtas naujasis Darbo kodeksas, materialinės atsakomybės skirstymą į darbdavių ir darbuotojų buvo galima surasti tik teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Tikriausiai, darbdavio materialinės atsakomybės instituto naujumas Lietuvos teisės sistemoje lėmė tai, kad, kuriant šį institutą reglamentuojančius teisės aktus bei juos taikant praktikoje, yra susiduriama su nemažai problemų. Todėl vienas iš aspektų, lemiančių magistro darbo aktualumą, yra išsiaiškinti, ar Darbo kodeksas ir kiti teisės aktai tinkamai reglamentuoja ir atspindi darbdavio materialinės atsakomybės paskirtį.

Pastovi darbdavio materialinę atsakomybę reglamentuojančių teisės aktų kaita nulėmė tai, kad šioje srityje egzistavo nemažai teisės spragų, teisės aktai nebuvo suderinami tarpusavyje, kas ypač išryškėdavo, taikant juos praktikoje. Įvedus alternatyvius žalos atlyginimo būdus, praktikoje kilo neaiškumų, liečiančių šių naujų būdų santykį su materialine atsakomybe bei jos taikymu. Priėmus Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą, iškilo praktinių problemų dėl draudimo ir materialinės atsakomybės santykio.

Pasirinkti tokią magistro darbo temą paskatino ir ta aplinkybė, jog pilnai atskleisti darbdavio materialinės atsakomybės instituto problematiką neužtenka vien teorinio šios srities analizavimo, kadangi pagrindinės analizuojamo instituto problemos išryškėja praktikoje, todėl ir buvo pasirinkta konkretaus teismo darbdavio materialinės atsakomybės bylų analizė, kurios pagalba siekiama akcentuoti materialinės atsakomybės instituto silpnąsias puses, apžvelgti jo trūkumus, tam, kad būtų galima pateikti pasiūlymus dėl materialinę atsakomybę reglamentuojančių teisės aktų tobulinimo.

Šio tyrimo objektas – darbdavio materialinės atsakomybės institutas darbo teisės sistemoje, jo teorinės, teisinio reglamentavimo bei taikymo teismų praktikoje problemos.

Tikslas – teoriniu ir praktiniu aspektais išanalizuoti darbdavio materialinės atsakomybės institutą darbo teisiniuose santykiuose, sveikatos sužalojimo, gyvybės atėmimo bei susirgimo profesine liga aspektu, taip pat apžvelgti instituto problematiškumą ir pateikti galimas tobulinimo kryptis.

Tyrimo tikslo siekiama, įgyvendinant šiuos uždavinius:

- Išanalizuoti teorines darbdavio materialinės atsakomybės problemas;
- Apžvelgti žalos atlyginimo sistemos teisinio reglamentavimo trūkumus;
- Atskleisti darbdavio materialinės atsakomybės praktinio taikymo problemas, remiantis LAT-o praktika;
- Atlikti Kauno miesto apylinkės teismo bylų apžvalgą;
- Apžvelgus LAT-o praktiką ir nustatčius teisės aktų spragas, išskirti esmines materialinės atsakomybės taikymo Kauno miesto apylinkės teisme problemas;
- Pateikti statistinius darbdavio materialinės atsakomybės bylų nagrinėjimo teismuose duomenis ir išryškėjusias tendencijas;
- Suformuluoti ir pateikti galimas rekomendacijas dėl teisės normų, reglamentuojančių darbdavių materialinę atsakomybę, tobulinimo ir teismų darbo trūkumų šalinimo.

Tiriant darbdavio materialinės atsakomybės instituto teorines, teisės aktų bei praktines problemas, buvo naudojami šie metodai: lyginamasis istorinis, lyginamasis, teleologinis, lingvistinis, precedentinis, loginės analizės, sisteminės analizės, statistinis, genetinis.

Lyginamasis istorinis metodas taikytas, analizuojant teisinio reglamentavimo raidą, o lyginamasis - nagrinėjant žalos atlyginimą reglamentuojančių teisės aktų tarpusavio suderinamumą bei atliekant analizuojamos kategorijos bylų analizę, lyginant panašaus pobūdžio bylas Kauno miesto apylinkės teisme ir Lietuvos Aukščiausiajame

teisme. Teleologinis metodas buvo taikytas apžvelgti įstatymo leidėjo tikslus, kurių jis siekė, priimdamas atitinkamą teisės aktą. Loginės analizės metodas naudotas, atskleidžiant darbdavio materialinės atsakomybės teorines problemas, šio instituto ypatumus, analizuojant norminę ir specialiąją literatūrą, o sisteminės analizės metodas taikytas, analizuojant materialinę atsakomybę kitų žalos atlyginimo būdų kontekste. Lingvistinis metodas naudotas, apibrėžiant darbdavio materialinės atsakomybės sampratą bei tam tikras teisės aktuose numatytas formuluotes. Apžvelgiant Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktiką darbdavio materialinės atsakomybės srityje ir jos įtaką, formuojant vienodą teismų praktiką, taip pat įvertinant LAT įtaką Kauno miesto apylinkės teismo priimamiems sprendimams, taikytas precedentinis metodas, o, analizuojant darbdavio materialinės atsakomybės kilmę, taikytas genetinis metodas. Statistinis metodas taikytas Kauno miesto apylinkės teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo teismo išnagrinėtų darbdavio materialinės atsakomybės bylų dėl sveikatos sužalojimo, susirgimo profesine liga ar mirties atvejų darbe apibendrinimams pateikti.

Darbo originalumas pasižymi tuo, kad per pastaruosius metus darbdavio materialinės atsakomybės instituto problematika, atskleidžiant ją per teismų darbo prizmę, magistro tiriamuosiuose darbuose nebuvo analizuota. Taip pat pažymėtina, kad darbdavio materialinės atsakomybės klausimai nėra labai išsamiai išanalizuoti, daugelis teisininkų, nagrinėję materialinę atsakomybę, apsiribojo darbuotojų materialinės atsakomybės gilesne analize, tuo tarpu, darbdavio materialinė atsakomybė buvo analizuojama tik tam tikrais aspektais. Prof. V. Nekrošius bei doc. T. Davulis nagrinėjo žalos atlyginimo bylų, kilusių iš darbo teisinių santykių, ypatumus, taip pat doc. T. Davulis aptarė darbdavio atsakomybę už neturtinę žalą darbuotojui. Dr. T. Bagdanskis gana išsamiai išanalizavo darbdavio materialinės atsakomybės problemas, tačiau daugiau dėmesio skyrė darbuotojų materialinei atsakomybei. Kai kuriuos darbdavio atsakomybės aspektus, remiantis Darbo įstatymų kodeksu, analizavo prof. I. Nekrošius, doc. V. Nekrašas. Darbdavio atsakomybę, padarius žalą darbuotojo sveikatai bei žalos atlyginimo sistemą analizavo A. Verikas, tam tikrais aspektais apie darbdavio materialinę atsakomybę pasisakė ir doc. V. Tiažkijus, prof. dr. J. Tartilas, A. Prancevičius, S. Cirtautienė.

Svarbiausi teisės šaltiniai, kuriais remiamasi darbe, yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Taip pat darbe išsamiai išanalizuotos Kauno miesto apylinkės teismo 2000 – 2006 m. išnagrinėtos bylos, susijusios su darbdavio materialinės atsakomybės taikymu bei

atlikta Lietuvos Aukščiausiojo teismo nagrinėjamos kategorijos bylų analizė, kuria remiantis išskirti tiek Lietuvos mastu, tiek konkrečiai Kauno miesto apylinkės teisme pasitaikantys darbdavio materialinės atsakomybės taikymo praktikoje probleminiai aspektai, nustatytos pastaraisiais metais išryškėjusios šių bylų tendencijos bei pateikta statistika.

1. DARBDAVIO MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS PROBLEMOS

Lietuvoje darbdavio materialinės atsakomybės institutas detaliau buvo reglamentuotas tik priėmus naująjį Lietuvos Respublikos Darbo kodeksą (toliau DK), iki tol galiojusiam 1972 m. Darbo įstatymų kodekse buvo reglamentuota tik darbininkų ir tarnautojų materialinė atsakomybė. Naujajame DK įtvirtintos materialinės atsakomybės sąlygos, pagrindiniai materialinės atsakomybės taikymo principai, įvestas visiškai naujas pažeistų teisių gynimo būdas – teisė reikalauti neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimo, numatytas negautų pajamų atlyginimas. Kalbant apie materialinę atsakomybę darbo teisėje, daugiausiai yra analizuojama darbuotojų materialinė atsakomybė, tuo tarpu darbdavių atsakomybei pastaruoju metu Lietuvoje skiriama daug mažiau dėmesio. Todėl viena iš aptariamo instituto problemų ir yra mokslinės analizės trūkumas, kadangi būtent darbdavio materialinė atsakomybė, jos teorinės bei taikymo problemos yra labai nedaug išanalizuotos.

Šio skyriaus pirmoje dalyje yra apžvelgiamos teorinės darbdavio materialinės atsakomybės instituto problemos, paliečiant tiek šio instituto dualizmą, tiek nesutarimus dėl darbdavio materialinės atsakomybės pagrindinės funkcijos, taip pat apžvelgiamos skirtingos teisininkų pateikiamos materialinės atsakomybės sampratos, šios atsakomybės sąlygos. Antroje šio skyriaus dalyje analizuojamos teisės aktu, reglamentuojančių materialinę atsakomybę, spragos, su jų taikymu susijusios problemos. Trečioje dalyje yra analizuojama žalos atlyginimo sistema, apžvelgiami sunkumai, kilę įvedus alternatyvius žalos atlyginimo būdus ir aptariamoms jų taikymo praktikoje problemoms.

1.1. Teorinės darbdavio materialinės atsakomybės problemos

Pradedant nagrinėti darbdavio materialinę atsakomybę darbo teisėje, iš pradžių reiktų apibrėžti darbdavio sąvoką bei materialinės atsakomybės sampratą, pagal darbo teisinius santykius. Pagal DK 16 straipsnio pirmąją dalį darbdaviu gali būti įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra, nepriklausomai nuo nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies bei veiklos pobūdžio, turinti darbinį teisingumą ir veiksnumą¹. Darbdaviu gali būti ir kiekvienas fizinis asmuo, turintis civilinį teisingumą ir veiksnumą. Darbdavio teisinis statusas nepriklauso nuo nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies ar veiklos pobūdžio, todėl darbdaviai laikomi tiek viešieji, tiek privatūs

¹ - Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas//Valstybės Žinios, 2002, Nr. 64-2569.

juridiniai asmenys. Teisės aktai nustato, kad darbdaviui, kaip juridiniam asmeniui, esant tiek kolektyviniams, tiek individualiems darbo santykiams atstovauja įmonės, įstaigos ar organizacijos vadovas. Tačiau darbdaviams įmonėse pagal įgaliojimą arba pagal įstatymą gali atstovauti ne tik vadovas, bet ir kiti asmenys, kurie yra laikomi įmonės administracija.

Kita materialinės atsakomybės instituto problema yra šio instituto dualizmas, kadangi iki šiol nėra vieningos nuomonės ar darbdavio atsakomybę laikyti sutartine ar deliktine. Tarybinėje teisėje vyravo nuomonė, kad atsakomybė už darbuotojo sveikatai padarytą žalą yra deliktinė, tačiau buvo ir kitokių nuomonių: vieni teigė, jog ši atsakomybė atsiranda iš darbo sutarties, todėl ją reikia laikyti sutartine atsakomybe, pagal darbo teisę; kiti šią atsakomybę laikė kompleksiniu institutu, jungiančiu ir darbo ir civilinės teisės normas². Todėl galime išskirti tris nuomones: pirmoji – darbdavio materialinę atsakomybę priskiria sutartinei atsakomybei; antroji – ją laiko deliktine, t.y. civiline atsakomybe ir trečioji – darbdavio materialinę atsakomybę už žalą padarytą darbuotojo sveikatai ar atėmus gyvybę, laiko kompleksine t.y. jungiančia tiek darbo, tiek civilinės teisės normas.

Tam tikrose užsienio valstybėse (Australijoje, Naujoje Zelandijoje) materialinės atsakomybės instituto dualizmo problemų neiškyla, vien dėl to, kad įvedus privalomą draudimą nuo nelaimingų atsitikimų darbe, išnyko poreikis taikyti civilinę deliktinę atsakomybę, nes atsirado draudimo atlyginimas, visais atvejais garantuojantis visišką žalos atlyginimą³.

Lietuvos respublikos Darbo kodekso 249 str. numato, kad darbdavys pagal Civilinio kodekso normas privalo atlyginti žalą, padarytą dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio jo sveikatos sužalojimo, ar jo mirties atveju, arba dėl jo susirgimo profesine liga, jeigu jis nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. CK 6.283, 6.284 straipsniuose dėl deliktinės atsakomybės, pasakyta, kad deliktinės atsakomybės taisyklės taikomos dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio jo sveikatos sužalojimo, arba jo mirties atveju. CK 6.245 str. 4 d. įtvirtinta, kad tarp asmenų, esančių sutartiniuose santykiuose, gali būti deliktiniai santykiai, jeigu tai numatyta įstatyme. Šiuo atveju įstatymas darbdavio materialinę atsakomybę priskiria deliktinei atsakomybei, tai patvirtina ir aplinkybė, jog ji yra reglamentuojama civilinės teisės normomis⁴. Tačiau specifinis darbdavio materialinės atsakomybės pobūdis (egzistuoja tada kai pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis yra susiję darbo santykiais) parodo, jog ji yra neatsiejama ir nuo sutartinių santykių.

² - MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 36.

³ - MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 36-37.

⁴ - Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: Justitia., 2004, p. 363.

Teisinėje literatūroje materialinė atsakomybė apibūdinama kaip darbdavių ir darbuotojų tarpusavio pareiga atlyginti žalą, atsiradusią jiems pažeidus darbo pareigas, t.y. būtina atsakomybės sąlyga – žalos atsiradimas. Tai būdinga ir deliktinei atsakomybei. Deliktinė atsakomybė pasireiškia tik nuostolių atlyginimu, tuo tarpu sutartinė atsakomybė pasireiškia nuostolių atlyginimu ir netesybomis. DK nustatytose materialinės atsakomybės sąlygose, netesybų forma nenumatyta. Sutartinės civilinės atsakomybės pagrindas yra teisinės pareigos, numatytos sutartyje, pažeidimas, tuo tarpu deliktinės atsakomybės pagrindas yra teisinės pareigos, numatytos teisės aktuose, pažeidimas. Materialinės atsakomybės atveju, šalims leidžiama susitarti tiek, kiek leidžia įstatymas. Tačiau jei materialinę atsakomybę priskirti vien tik deliktinei atsakomybei, tada nebūtų galimi darbo sutarties šalių susitarimai dėl atsakomybės, o atsižvelgiant į teisės normas, matome, kad darbdavio su darbuotoju sudarytas susitarimas, nustatantis didesnę darbdavio atsakomybę (pvz. numatantis, kad darbdaviui vėluojant atsiskaityti su darbuotoju, būtų taikomi didesni delspinigiai nei numato įstatymas), būtų galiojantis, kadangi jame nustatyta sąlyga nepablogina darbuotojo padėties. Todėl materialinės atsakomybės santykių negalima visiškai atriboti nuo sutartinių santykių⁵. Įvertinus minėtus argumentus, galime daryti išvadą, kad darbdavio materialinė atsakomybė už žalą padarytą darbuotojo sveikatai ar jo mirties atveju, negali būti laikoma tik deliktine atsakomybe, nes darbdavio pareiga darbuotojui kyla iš sutartinių santykių, t.y. iš darbo sutarties.

Darbo teisės objektas – visuomeniniai darbo santykiai. Ši teisė reguliuoja ne tik tiesioginius darbdavio ir darbuotojo santykius, kai pastarasis vykdo darbo funkcijas paklusdamas darbo tvarkai, bet ir kitus santykius, atsirandančius darbo procese ir su juo glaudžiai susijusius⁶. Darbo teisiniai santykiai yra apsauginiai santykiai, kadangi darbo teisė reguliuoja santykius, susijusius su teisine visuomeninių darbo santykių subjektų tarpusavio atsakomybe už savo teisių ir pareigų pažeidimą esant darbo santykiams. Materialinės atsakomybės pagrindas darbo teisėje yra teisės pažeidimas.

Teisininkas V.Nekrašas yra suformulavęs tokią materialinės atsakomybės pagal darbo teisę sąvoką: materialinė atsakomybė yra valstybinės prievartos rūšis, taikoma už darbo teisės normų pažeidimą ir turinti apsauginių teisinių santykių formą, siekiant, kad teisės pažeidėjas atlygintų nukentėjusiajai šaliai padarytą žalą darbo teisės normų nustatytu dydžiu ir tvarka⁷. Vadovaujantis šia sąvoka, darbdavio materialinę atsakomybę

⁵ - BAGDANSKIS, T. *Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose* [Rakraštis]: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2005, p. 39-42.

⁶ - VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 346.

⁷ - NEKRAŠAS, V. *Darbininkų ir tarnautojų materialinė atsakomybė*. Vilnius: Mintis, 1984, p. 9-10.

galima vertinti kaip vieną iš drausminimo priemonių, palaikančių darbdavio suinteresuotumą tinkamai vykdyti darbo saugos reikalavimus.

Teisininkas T. Bagdanskis pateikia tokią materialinės atsakomybės sąvoką: tai turtinė prievolė, kuri atsiranda, kai vienas darbo santykių subjektas padaro žalą kitam subjektui ar kitaip pažeidžia turtinius interesus, neatlikdamas savo pareigų arba jas netinkamai atlikdamas, turinti kompensacinių bei apsauginių teisinių sanktykių pobūdį, siekiant, kad teisės pažeidėjas padengtų padarytus nuostolius visiškai arba darbo įstatymų nustatytu dydžiu, užtikrinant darbo santykių subjektų interesų pusiausvyrą⁸.

Šiuo atveju, analizuojant materialinės atsakomybės sąvokas, išsiskiria ir teisininkų požiūriai į sankcijas, kurios taikomos realizuojant materialinę atsakomybę, vieni mokslininkai laikosi pozicijos, kad šios sankcijos visada turi baustinumo atspalvį⁹, kiti teigia, jog, vis dėl to, pagrindinė materialinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė, kurią realizavus siekiama atkurti nukentėjusiosios šalies pirminę padėtį taip, kad žala būtų atlyginta nei daugiau, nei mažiau negu realiai patirta¹⁰.

Pagal DK 245 straipsnį, materialinė atsakomybė atsiranda dėl teisės pažeidimo, kuriuo vienas darbo santykio subjektas padaro žalą kitam subjektui, neatlikdamas savo darbo pareigų arba netinkamai jas atlikdamas. Teisinė atsakomybė yra suprantama kaip visuomenės reakcija į teisės pažeidimą¹¹. Pagrindinis materialinės atsakomybės uždavinys – atlyginti kitam darbo teisinių santykių subjektui, padarytą žalą, susietą su darbo pareigų vykdymu¹². Priėmus naują DK įsigaliojo ir kita pažangi naujovė, t.y., kad žala yra skirstoma į turtinę ir neturtinę. Iki tol moralinė žala buvo įtvirtinta CK, o darbo teisiniuose santykiuose ji buvo neįmanoma, todėl teismai dažnai atmesdavo reikalavimus dėl neturtinės žalos atlyginimo. Remiantis DK 250 straipsniu, neturtinę žalą kiekvienu atveju nustato teismas, vadovaudamasis Civiliniu kodeksu. Kitose valstybėse neturtinė žala reglamentuojama labai įvairiai, pavyzdžiui, Rusijoje neturtinės žalos atlyginimo gali reikalauti tik darbuotojas¹³, Anglijoje teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo turi ne tik nukentėjęs darbuotojas, bet ir kitas, darbuotojas, kuris patyrė

⁸ - *Cit. op.* 5, p. 45.

⁹ - DAMBRAUSKAS, A.; NEKRAŠAS, V.; NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1990, p. 228.

¹⁰ - BAGDANSKIS, T. *Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose* [Rakraštis]: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2005, p. 44.

¹¹ - ЛИВШИЦ, Г. *Трудовое право России*: Учебник для вузов. Москва, 1998, с. 78.

¹² - Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: Justitia., 2004, p. 355.

¹³ - *Rusijos federacijos darbo kodeksas* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-01-25]. Prieiga per internetą <<http://www.akdi.ru/gd/proekt/086157gd.shtml>>.

išgyvenimus dėl jo kolegos susižalojimo darbe. Tokie išgyvenimai gali atsirasti darbuotojui matant kaip sužalojamas kitas darbuotojas¹⁴.

Neturtinės žalos kyrančios iš darbo teisinių santykių atlyginimo institutas yra dar visai naujas Lietuvos teisės sistemoje. Trūksta teisės mokslininkų analizių, liečiančių darbo sutarties šalių pareigą atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą, negausi ir šios srities teismų praktika, o darbuotojai kol kas retai kreipiasi į teismą dėl neturtinės žalos atlyginimo. Taip pat teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl neturtinės žalos atlyginimo objektų, kuriuos pažeidus galėtų būti reikalaujama atlyginti neturtinę žalą, specifikos, jų turtinės vertės, nėra vienos nuomonės, kokių tikslų yra siekiama neturtinės žalos atlyginimu – ar nubausti žalą padariusį asmenį, ar kompensuoti nukentėjusiajam patirtus išgyvenimus, dvasines kančias.

Asmeniui padaryta žala gali būti dvejopa: 1) asmens sveikatos (kūno) sužalojimas ar kitoks pakenkimas sveikatai (pvz. profesinė liga); 2) gyvybės atėmimas. CK 6.283 str. numatyta, kad jei fizinis asmuo suluošintas ar kitaip sužalota jo sveikata, tai už žalą atsakingas asmuo privalo nukentėjusiajam asmeniui atlyginti visus šio patirtus nuostolius ir neturtinę žalą. Šiuo atveju į nuostolius patenka ir negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu jo sveikata nebūtų sužalota. Paminėtina, kad anksčiau galiojusiamė DĮK nebuvo reglamentuota žalos, kuri pasireiškė kaip negautos pajamos, atlyginimas, todėl priėmus DK ši spraga buvo išaisyta ir darbo teisiniuose santykiuose buvo įtvirtintas negautų pajamų atlyginimas.

Materialinė atsakomybė galima, jeigu yra tam tikros sąlygos. Materialinės atsakomybės atsiradimo sąlygos – teisės pažeidimo elementai, nuo kurių priklauso galimybė taikyti darbdaviui materialinę atsakomybę¹⁵. Šios sąlygos yra skirstomos į dvi grupes: 1) bendrąsias sąlygas, kurios yra būtinos turtinei atsakomybei atsirasti (t.y. civilinei, administracinei ir pan.), bei 2) specialiąsias sąlygas, kurios būtinos materialinei atsakomybei, pagal darbo teisės normas, atsirasti. Pagal DK 246 straipsnį, bendrosios materialinės atsakomybės sąlygos yra: a) padaroma žala; b) žala padaroma neteisėta veika; c) yra priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo; d) yra pažeidėjo kaltė. Specialiosios materialinės atsakomybės sąlygos yra dvi: a) pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis teisės pažeidimo metu buvo susiję darbo santykiais; b) žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla. Visos šios materialinės atsakomybės sąlygos yra glaudžiai susiję tarpusavyje ir sudaro vieną sudėtingą reiškinį – darbo teisės pažeidimą, kuris yra

¹⁴ - DEAKINS, S.; JOHNSTON, A.; MARKESINIS, B. *Tort law*. Oxford: Clarendon Press, 2003, p. 98-99.

¹⁵ - PRAPIESTIS, J. [sudarytojas]. *Namų advokatas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002, p. 492.

pagrindas materialinei atsakomybei atsirasti¹⁶. Materialinės atsakomybės sąlygos turi būti taikomos taip, kad materialinė atsakomybė atliktų socialinę, apsauginę funkciją, nepažeidžiant asmenų teisių ir teisėtų interesų bei nesudarant galimybės piktnaudžiauti.

Materialinės atsakomybės institutui pastaruoju metu būdingas teisinio reglamentavimo sferos išplėtimas, adaptavimas prie besikeičiančios ekonominės ir socialinės aplinkos, taip stiprinant darbo teisinių santykių subjektų teisių ir teisėtų interesų garantijas, užtikrinant efektyvesnį žalos atlyginimo mechanizmą. Tačiau egzistuoja ir tam tikros teisės aktų tarpusavio derinimo ir taikymo praktikoje problemos, kurios artimiausiu metu turėtų būti šalinamos tam, kad būtų sukurta tikrai efektyvi žalos atlyginimo sistema.

1.2. Teisinio reglamentavimo trūkumai

1990 metais atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę bei pasirinkus rinkos ekonomikos modelį, reikėjo reformuoti ne tik politinius ir ekonominius santykius, bet ir įtvirtinti naujus rinkos santykius. Darbo teisėje taip pat buvo būtina atlikti teisinio reguliavimo reformą, kadangi iki nepriklausomybės atkūrimo darbo teisėje vyravo labai detalus darbo santykių valstybinis reguliavimas. LR Konstitucijos 23 str. 1 d. buvo įtvirtintas nuosavybės neliečiamumo principas, tačiau jis nėra absoliutus, įstatymai numato ir tam tikrus šio principo apribojimus, pavyzdžiui, darbuotojų gyvybės, sveikatos ir darbingumo išsaugojimo prioritetą, lyginant su darbo ar gamybos rezultatais. LR Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas¹⁷. Iki naujojo kodekso galiojęs 1972 m. Darbo įstatymų kodeksas reglamentavo tik darbininkų ir tarnautojų materialinę atsakomybę, o naujajame kodekse buvo įtvirtintas materialinės atsakomybės institutas apimantis tiek darbuotojų, tiek darbdavių atsakomybę. Anksčiau materialinės atsakomybės skirstymą į darbdavių ir darbuotojų buvo galima surasti tik teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Tikriausiai darbdavio materialinės atsakomybės instituto naujumas lėmė tai, kad šiuo metu yra susiduriama su minėto instituto teisinio reglamentavimo bei teisės aktų taikymo problemomis, kurios bus apžvelgtos šiame skyriuje.

Tarptautiniuose teisės aktuose, susijusiuose su darbo teisiniais santykiais, dažniausiai yra įtvirtintos darbuotojų saugos ir sveikatos taisyklės. Lietuvos Respublika yra prisijungusi prie 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių

¹⁶ - DAMBRAUSKAS, A.; NEKRAŠAS, V.; NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mintis, 1990, p. 229.

¹⁷ - Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės Žinios, 1992. Nr. 33-1014);

pakto, kurio 7 str. nustatyta, kad valstybės, šio pakto dalyvės, pripažįsta kiekvieno žmogaus teisę į teisingas ir palankias darbo sąlygas, kurios garantuotų „darbo apsaugą ir higieną“¹⁸. Lietuva taip pat yra pasirašiusi ir Europos socialinę chartiją, kurioje įtvirtinta žmogaus teisė į saugias darbo sąlygas bei reikalaujama, kad valstybės nustatytų darbų saugos ir higienos taisykles ir užtikrintų šių taisyklių laikymosi kontrolę¹⁹. Kaip vieną iš svarbesnių galima paminėti Europos Tarybos 1989 m. birželio 12 d. rėminę Direktyvą 89/391/EEB dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti²⁰. Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) dokumentuose²¹ įtvirtinamos darbuotojų pareigos faktiškai tik bendradarbiavimo su darbdaviais požiūriu, užtikrinant darbuotojų teises į saugią darbo aplinką. Tačiau išanalizavus Europos Sąjungos teisės aktus, TDO dokumentus, matome, kad darbdavių materialinės atsakomybės jie nereglamentuoja, taip pat šie teisės aktai nenustato valstybėms narėms ir bendros žalos darbuotojo sveikatai atlyginimo sistemos, o šių sričių reglamentavimas paliktas kiekvienos valstybės vidaus kompetencijai.

Lietuvoje vykdant darbo teisės reformą šalia kitų būtinų pakeitimų, reikėjo reformuoti ir žalos atlyginimo, darbo teisiniuose santykiuose, sistemą. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema Lietuvoje nebuvo sukurta iš karto, o buvo formuojama palaipsniui. Žalos atlyginimą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintos teisės normos, nustatančios darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą skirtingais būdais, yra tarpusavyje susijusios bendra paskirtimi, bendrais principais ir paimtos kartu sudaro darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemą. Būtent dėl šių priežasčių, kuriant minėtus teisės aktus, turėjo būti skiriamas didelis dėmesys jų tarpusavio dermei, ypač darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą pradėjus reguliuoti viešosios teisės normomis (t.y. Nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimų profesinėmis ligomis socialinio draudimo įstatymu). Įstatymų leidėjas, kurdamas žalos atlyginimo sistemą, siekė išspręsti daugelį probleminių klausimų, tarp kurių galima paminėti darbdavio nemokumo problemą, taip pat buvo siekiama supaprastinti ir pagreitinti žalos atlyginimo mechanizmą, tačiau sukurta žalos atlyginimo sistema šiuo metu reikalauja tiek praktinio tobulinimo, tiek teorinio platesnio nagrinėjimo.

¹⁸ - 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290);

¹⁹ - Europos socialinė chartija (pataisyta) (Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704);

²⁰ - 1989 m. birželio 12 d. Europos Tarybos direktyva 89/391/EEB „Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatai darbe gerinti.“

²¹ - *Tarptautinės darbo organizacijos dokumentai* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-02-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.ilo.org/ilolex/english/recdisp1.htm>>.

Tam tikrų probleminių aspektų yra analizuojant darbdavio, kaip materialinės atsakomybės subjekto, statusą. Vadovaujantis Darbo kodekso 16 straipsnio pirmąja dalimi, darbdaviu gali būti įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra, nepriklausomai nuo nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies bei veiklos pobūdžio, turinti darbinį teisnumą ir veiksnumą. Darbdaviu gali būti ir kiekvienas fizinis asmuo, turintis civilinį teisnumą ir veiksnumą. Tai, kad darbdaviu gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, parodo darbdavio, kaip materialinės atsakomybės subjekto, statuso sudėtingumą bei problematiškumą. Darbo kodeksas tiek fiziniam asmeniui kaip darbdaviui, tiek juridiniam asmeniui kaip darbdaviui, nustato vienodą materialinę atsakomybę. Tačiau lyginant šiuos abu subjektus, aišku, kad juridinio asmens kaip darbdavio turtinė padėtis dažniausiai būna geresnė negu fizinių asmenų. Atsižvelgiant į aukščiau paminėtus aspektus, kyla klausimas ar netikslinga būtų diferencijuoti darbdavių - fizinių asmenų ir darbdavių - juridinių asmenų atsakomybę. Tačiau įstatymai šioje srityje numato vienodą atsakomybės dydį, todėl kažkiek ją diferencijuoti būtų galima nebent praktikoje sprendžiant atsakomybės taikymo klausimus, kadangi ir DK 257 str. 5 d. numatyta, kad darbo ginčą nagrinėjantis organas gali sumažinti atlygintinos žalos dydį atsižvelgdamas į atsakovo turtinę padėtį, išskyrus atvejus, kai žala padaroma tyčia.

Kita materialinės atsakomybės problema yra susijusi su juridinių asmenų filialų ir atstovybių statusu, kurie nelaikomi juridiniais asmenimis, nors savo vardu sudaro darbo sutartis. Šiuo atveju galima išskirti dvi subjektų grupes: 1) subjektai, kurie laikomi darbdaviais; 2) subjektai, iš kurių turto gali būti atlyginama žala. Šių grupių nereikėtų tapatinti, kadangi pavyzdžiui, filialas ir atstovybė veikia pagal juridinio asmens patvirtintus nuostatus. Pasak, doc. V. Tiažkijaus, darbdaviais gali būti tokie padaliniai, kuriems juridinis asmuo yra patikėjęs priimti į darbą asmenis bei įgyti darbdavio teises ir prisiimti darbdavio pareigas²². Todėl materialinės atsakomybės pagal darbo teisę atveju, pagrindinei įmonei taikytina subsidiari atsakomybė.

Kai kurių problemų kyla ir dėl DK 246 str. nustatytų, specialiųjų materialinės atsakomybės sąlygų, ypač dėl 6-tame, šio straipsnio punkte įtvirtintos sąlygos – žalos atsiradimas, susijęs su darbo veikla. Siekiant nustatyti šią materialinės atsakomybės sąlygą, svarbu išsiaiškinti, ar atsiradusi žala susijusi su darbo pareigų vykdymu ar ne, būtent čia ir susiduriama su tam tikromis problemomis, nes ne visada yra lengva nustatyti ar žala buvo padaryta vykdant darbo pareigas. Sprendžiant pastarąjį klausimą reikia nustatyti: ar žala atsirado darbuotojo darbo metu, ar ji susijusi su darbuotojo darbo funkcijų vykdymu, ar darbuotojas veikė pagal darbdavio nurodymus, ar

²² - TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005. I t., p. 176.

darbuotojas veikė darbdavio naudai. LAT nuomone, laikoma, jog žala sveikatai padaryta darbuotojui vykdant darbo pareigas, jeigu ji padaroma: 1) organizacijos teritorijoje (darbo vietoje arba atliekant darbinės pareigas ne darbo vietoje); 2) ne organizacijos teritorijoje, bet vykdant darbinės pareigas ir jei draudėjas privalėjo sudaryti saugias darbo sąlygas; 3) kitais Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų²³ nurodytais atvejais, jeigu bus įrodyta, kad žala asmens sveikatai ar gyvybei padaryta einant darbo (tarnybines) pareigas²⁴.

Apžvelgus norminius aktus (t.y. Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymą²⁵ bei Nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimų profesine liga socialinio draudimo įstatymą²⁶), matome, kad žalos atsiradimas nebus susijęs su darbo veikla, jei darbuotojas savavališkai (be darbdavio žinios) dirba sau (savo interesais). Tuo tarpu žalos atsiradimas bus susijęs su darbo veikla, tais atvejais, kai darbuotojas dirba darbdavio interesais darbo sutartimi suldygtą darbą ar kitą darbdavio pavestą, ar su darbdavio žinia atliekamą darbą, taip pat vykstant į darbą arba iš darbo. Tačiau atlikus norminių aktų analizę galima konstatuoti, jog norminiai aktai nereglamentuoja ar bus susiję su darbo veikla atvejai, kai žala atsiras: 1) darbuotojui dirbant su darbdavio žinia, bet ne darbdavio interesais; 2) darbuotojui dirbant darbdavio interesais, bet be darbdavio žinios. Būtent minėtais atvejais yra pastebimos teisinio reglamentavimo spragos. Pirmąjį atvejį, kai darbuotojas dirba su darbdavio žinia, bet ne darbdavio interesais, galima būtų laikyti susijusį su darbo veikla, kadangi darbdavys buvo informuotas apie darbą ir galėjo sutikti arba ne, o jo sutikimas reiškia ir atsakomybės prisiėmimą. Antrasis atvejis yra daug sudėtingesnis, nes darbuotojas atlieka darbą darbdavio naudai ir interesams, bet be darbdavio žinios, todėl šiuo atveju reiktų įvertinti kiekvieno atskiro atvejo faktines aplinkybes ir tik tada spręsti, ar priskirti jį prie darbinės veiklos, ar ne. Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo 4 str. 1 d. 2 p. nustatyta, kad darbdavys privalo atlyginti žalą, jeigu tai įvyksta, kai darbuotojas savo iniciatyva dirba įmonėje darbo sutartyje nesuldygtą darbą darbdavio naudai ar interesais. Šiuo atveju tampa labai svarbi darbo pareigų vykdymo vieta - įmonė. Jei žala atsirastų darbuotojui savo iniciatyva dirbant ne įmonėje, o pavyzdžiui, namuose, tokį žalos atsiradimą vertinant pagal bendrąją

²³ - Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 2004, Nr. 136-4945).

²⁴ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr.2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“. *Teismų praktika*, 1997, Nr. 5-6.

²⁵ - Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (Valstybės Žinios. 2003, Nr. 70-3170).

²⁶ - Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Valstybės Žinios. 2003, Nr. 114-5115).

taisyklę, jis nebūtų laikomas susijusiu su darbu²⁷. Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad nustatant ar žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla, pirmiausiai reikia įvertinti kiekvieno konkretaus atvejo faktines aplinkybes (žalos atsiradimo laiką ir vietą; darbuotojo ir darbdavio susitarimą; darbo pareigų pobūdį ir pan.), tačiau jeigu darbuotojas savavališkai (be darbdavio) žinios dirbs sau (savo interesais), tuomet žalos atsiradimas visais atvejais nebus laikomas susijusiu su darbo veikla.

Materialinės atsakomybės instituto pagrindinis šaltinis yra Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas (jo XVII skyrius Materialinė atsakomybė). Daugeliu atvejų DK tiesiogiai nurodo, kad taikomos CK nuostatos, todėl materialinės atsakomybės prasme, svarbus šaltinis yra ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Kiti materialinės atsakomybės šaltiniai yra specialūs žalos atlyginimo įstatymai: Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, tam tikra prasme ir Akcinių bendrovių įstatymas²⁸, nes jis numato bendrovės vadovo žalos atlyginimo taisykles. Taip pat materialinės atsakomybės instituto šaltiniais yra nemaža dalis poįstatyminių teisės aktų, kurie nustato turtinės žalos atlyginimo realizavimo tvarką. Toliau bus apžvelgti naujai sukurtos žalos atlyginimo sistemos Lietuvoje teisinis reglamentavimas ir trūkumai, susiję su darbuotojo sužalojimo, susirgimo profesine liga ar mirties darbe atvejais, kadangi darbas apima būtent šitą, darbdavio materialinės atsakomybės atvejį.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas įsigaliojo nuo 2000 m. sausio 1 d., iki tol darbdavio padaryta žala darbuotojo sveikatai ar gyvybei buvo atlyginama pagal bendrąsias civilinės deliktinės atsakomybės taisykles, įtvirtintas 1964 m. Civiliniame kodekse ir Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinajame įstatyme. Įsigaliojus šiam įstatymui kartu buvo įvestas ir naujas žalos atlyginimo būdas – privalomas socialinis draudimas. Tačiau įgyvendinant minėtą įstatymą kyla ir tam tikrų problemų. Dėl sveikatos sužalojimo atsiradusi žala pasireiškia dviem būdais, t.y. kaip negautos pajamos ir kaip nukentėjusiojo turėtos išlaidos. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas numato tik negautų pajamų atlyginimą, todėl šiuo atveju kyla klausimas dėl kitų išlaidų atlyginimo. Vadovaujantis Civiliniu kodeksu, kitos išlaidos darbuotojui atlyginamos tik tuo atveju, kai darbuotojas nebuvo apdraustas, iš čia išplaukia išvada, kad

²⁷ - BAGDANSKIS, T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje. *Jurisprudencija*. 2003, t. 40(32), p.80-83.

²⁸ - Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914) (su pakeitimais).

kitos išlaidos turėtų būti įskaitomos į draudimo išmoką, nors tai ir prieštarauja Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymui.

Įstatymų leidėjas siekdamas efektyvesnio žalos atlyginimo sistemos veikimo, nustatė skirtingų darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo būdų tarpusavio derinimo taisyklės, tačiau klaidų vis tiek nebuvo išvengta. Minėtos skirtingų žalos atlyginimo būdų derinimo taisyklės buvo keičiamos keletą kartų per gana trumpą laiką, t.y. laikotarpyje nuo 2002 iki 2003 metų, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas bei Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas buvo keičiami ir pildomi net po kelis kartus.

Kaip vieną iš teisinio reglamentavimo spragų, kalbant apie darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimą, galima paminėti tai, kad tik 2003 metais patvirtintoje Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo redakcijoje²⁹ buvo įtvirtinta nuostata, kad jei asmeniui žala nėra atlyginama socialinio draudimo būdu, tokiu atveju nukentėjusysis gali reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš kaltojo asmens. Iki šios įstatymo redakcijos įsigaliojimo, klausimas dėl galimybės pretenduoti į žalos atlyginimą kaltojo asmens sąskaita teisiškai nebuvo reglamentuotas.

Atsižvelgiant į paminėtus pavyzdžius, aišku, kad darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo būdų derinimo taisyklės nėra išsamios ir pilnai suderintos tarpusavyje, todėl suvokiant ir taikant praktikoje žalos atlyginimo būdų sistemą, reiktų ją vertinti kompleksiskai bei kartu remtis bendraisiais teisės principais³⁰.

DK 249 str. numatyta, kad darbdavys, pagal Civilinio kodekso normas, privalo atlyginti žalą, padarytą dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio jo sveikatos sužalojimo, jo mirties atveju arba dėl susirgimo profesine liga, jeigu jis nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Tai patvirtina ir DK 283 str., kuriame įtvirtinta, kad minėtais atvejais, kompensavimo tvarka yra nustatoma Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo bei kitų įstatymų, o antroje šio straipsnio dalyje numatyta, kad atvejais, kai nukentėjęs darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, prarastas pajamas dėl darbingumo netekimo ir išlaidas susijusias su medicinos pagalba ir gydymu, taip pat su nukentėjusiojo socialine, medicinine ir profesine rehabilitacija, CK nustatyta tvarka atlygina darbdavys. Įsigaliojus Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymui, buvo įvestas privalomas darbuotojų draudimas.

²⁹ - Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Valstybės Žinios. 2003, Nr. 114-5115). 8 straipsnio 2 dalis.

³⁰ - VERIKAS, A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 65;

Toliau aptarsime žalos atsiradimo, kai darbuotojas nebuvo apdraustas privalomuoju socialiniu draudimu, atvejus ir tam tikrus jo problematinius aspektus. Minėta situacija apima nelegalaus darbo atvejus, kai yra dirbama be darbo sutarties ir nemokamos socialinio draudimo įmokos. Tokios pačios taisyklės taikomos ir tais atvejais, kai nelaimingas atsitikimas nebuvo pripažintas draudiminiu įvykiu pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą arba, kai išmokos pagal minėtą įstatymą nepadengia visų nuostolių. Todėl aptariamam atveju, DK 249 str. bei 283 str. nuostatos yra netikslios, nes pagal Civilinio kodekso normas darbdavys privalo atlyginti žalą, padarytą dėl darbuotojo suluošinimo ar kitokio jo sveikatos sužalojimo, ar jo mirties atveju ne tik, jeigu darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, bet ir tais atvejais, kai nelaimingas atsitikimas nebuvo pripažintas draudiminiu įvykiu arba, kai minėto draudimo išmokos nepadengia visos darbuotojo patirtos žalos.

Kitas probleminis aspektas, nagrinėjant darbdavio materialinės atsakomybės institutą yra visiškas padarytos žalos atlyginimo principas, kuris yra įtvirtintas CK 6.250 str. Tačiau paanalizavus teismų praktiką, aišku, jog sveikatos sužalojimo atveju šis principas yra sunkiai iki galo realizuojamas, nes asmens sveikata po patirto sužalojimo ar susirgimo, gali būti ir neatstatyta visiškai. Ir šiuo atveju jau nebūtų visiško patirtos žalos kompensavimo, tai būtų tik dalinis kompensavimas. Šiuo klausimu yra pasisakęs ir LAT, pasak jo, žalos atlyginimas sveikatos sužalojimo atveju yra riboto pobūdžio³¹.

Pažymėtina ir kita darbdavio materialinės atsakomybės teisinio reglamentavimo problema t.y. žalos atlyginimas iš valstybės lėšų, kai žalos atlyginimo mokėjimo prievolė pereina valstybei. DK 251 str. įtvirtinta, kad jeigu įmonė, įstaiga, organizacija (darbdavys), įpareigota atlyginti nukentėjusiajam žalą, reorganizuojama, reikalavimai atlyginti žalą pereina tos įmonės, įstaigos ar organizacijos teisių perėmėjui. Šiuo atveju sąvoka „teisių perėmimas“ turėtų būti aiškinama sistemiškai ir kompleksiskai, atsižvelgiant į CK ir kitų įstatymų nuostatas, reglamentuojančias tam tikras juridinių asmenų teises formas, juridinio asmens reorganizavimą bei su tuo susijusių teisių ir pareigų perėmimą kitam juridiniam asmeniui, ir interpretuoti ne tik kaip reorganizuojamos įmonės, įstaigos ar organizacijos teisių, bet ir pareigų perėmimą. Pagal DK 252 str. 1 d. – likvidavus valstybės ar savivaldybės įmonę, įstaigą ar organizaciją pareiga atlyginti žalą pereina valstybei ar savivaldybei. Ta pati nuostata įtvirtinta ir CK 6.289 str. Šiuo atveju svarbu tai, kad pareiga atlyginti valstybės ar savivaldybės įmonės, įstaigos ar organizacijos

³¹ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr.2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“. *Teismų praktika*, 1997, Nr. 5-6;

darbuotojo patirtą žalą, valstybei ar savivaldybei pereina neatsižvelgiant į tokios įmonės, įstaigos ar organizacijos likvidavimo pagrindą, t.y. nepriklausomai nuo to, ar minėti juridiniai asmenys yra likviduojami dėl bankroto, dalyvių sprendimu ar kitais įstatymuose numatytais atvejais³².

DK 252 str. 2 d. numatyta, kad, jeigu įmonė, įstaiga ar organizacija likviduojama neatlyginus nukentėjusiems asmenims padarytos žalos dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimų profesinėje srityje, žalos atlyginimo sumos kaupiamos ir išieškamos CK nustatyta tvarka. CK 6.285 str. nustatyta tvarka, kaip turi būti atlyginama žala fizinio asmens mirties atveju ir juridinio asmens pasibaigimo atveju. Pirmuoju atveju, kai įpareigotas atlyginti žalą asmuo miršta, reikalavimai atlyginti žalą pareiškiami jo įpėdiniais, kurie reikalavimus tenkina vadovaudamiesi CK penktoje knygoje nustatytais taisyklėmis. Pagal šias taisykles, įpėdinis, kuris priėmė palikimą turto valdymo perėmimu arba padavęs pareiškimą notarui, už palikėjo skolas atsako visu savo turtu, išskyrus CK numatytus atvejus. Jeigu tokiu būdu palikimą perėmė keletas įpėdinių, visi jie už palikėjo skolas atsako solidariai visu savo turtu. CK 5.53 str. nustatytas ir kitoks palikimo priėmimo būdas, t.y. kai įpėdinis priėmęs palikimą pagal teismo antstolio sudarytą apyrašą, už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu. Jeigu bent vienas įpėdinis priėmė palikimą pagal apyrašą, tai visi kiti įpėdiniai laikomi priėmusiais palikimą pagal apyrašą. Tačiau šiuo atveju kyla problema dėl žalos atlyginimo, kai palikėjo turto neužtenka žalai atlyginti. Net ir tuo atveju, kai palikimo niekas nepriimtų ir jis pereitų valstybei, valstybė nukentėjusiajam asmeniui neatlygintų patirtos žalos, nes vadovaujantis CK 5.62 str. 3 d. valstybė atsako už palikėjo skolas neviršydamai jai perėjusio paveldėto turto tikrosios vertės. Taigi, tokiais atvejais, kai paveldėto turto neužtenka žalai atlyginti ir nukentėjusiajam žala nėra atlyginama, yra pažeidžiama valstybės pareiga garantuoti piliečiams socialinę paramą, kuri įtvirtinta Konstitucijos 52 straipsnyje.

Analizuojant žalos atlyginimą, juridinio asmens pasibaigimo atveju, CK 6.289 str. 2 d. nustatyta, kad jei juridinis asmuo likviduojamas, žalos atlyginimo sumos kaupiamos įstatymų nustatyta tvarka išieškant konkrečią sumą iš karto arba sudarant draudimo sutartį. Šiuo atveju vėl susiduriame su teisinio reglamentavimo spragomis, kadangi įstatymai nenumato jokių ši žalos atlyginimo atvejį detalizuojančių taisyklių, todėl sprendžiant šį klausimą praktikoje kyla daug neaiškumų bei yra susiduriama su ta pačia problema, kad nukentėjusiajam žala gali būti neatlyginta.

³² - Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, III dalis. Individualūs darbo santykiai. Vilnius: Justitia, 2004. T. 2. p. 381-382.

Žalos atlyginimo mokėjimo prievolės perėjimą valstybei papildomai nustato Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikiniais įstatymais, tačiau svarbu yra tai, kad minėto įstatymo taikymas yra ribojamas laiko atžvilgiu, t.y. taikomas santykiams iki Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo įsigaliojimo, išskyrus tam tikras išimtis.

Pažymėtina ir tai, kad jei juridinis asmuo, išskyrus valstybės ir savivaldybės įmones, likviduojamas ne dėl bankroto, tai žalos atlyginimo klausimai sprendžiami pagal Įmonių bankroto įstatymą³³. Šio įstatymo 35 str. reglamentuoja kreditorių reikalavimų tenkinimo eilę ir tvarką, pagal kurią kreditorių reikalavimai tenkinami dviem etapais: pirmajame yra tenkinami kreditorių reikalavimai be priskaičiuotų palūkanų ir netesybų; antrajame tenkinama likusi kreditorių reikalavimų dalis - palūkanos ir netesybos. Taip pat minėtas straipsnis nustato ir reikalavimų tenkinimo eiliškumą: pirmąją eilę tenkinami darbuotojų reikalavimai, susiję su darbo santykiais; reikalavimai atlyginti žalą dėl suluošinimo ar kitokio kūno sužalojimo, susirgimo profesine liga arba dėl mirties nuo nelaimingų atsitikimų darbe. Kiekvienos paskesnės eilės kreditorių reikalavimai tenkinami po to, kai visiškai patenkinti pirmesnės eilės kreditorių reikalavimai. Jeigu neužtenka lėšų visiems vienos eilės reikalavimams visiškai patenkinti, šie reikalavimai tenkinami proporcingai pagal priklausančią kiekvienam kreditoriui sumą. Todėl įvertinus aukščiau aptartus žalos atlyginimo atvejus, galima pastebėti, kad Įmonių bankroto įstatymas suteikia nukentėjusiems asmenims didesnes garantijas juridinio asmens bankroto atveju³⁴.

Juridinio asmens bankroto atveju, darbuotojų reikalavimai, kurie yra susiję su darbo santykiais gali būti tenkinami ir iš Garantinio fondo lėšų. Žalos, dėl nelaimingų atsitikimų darbe, atlyginimo tvarka yra nustatyta Garantinio fondo įstatyme³⁵. Vadovaujantis įstatymu, lėšos iš garantinio fondo yra skiriamos bankrutuojančių ar bankrutavusių įmonių darbuotojams, dirbusiems įmonėje iki teismo nutarties, iškelti bankroto bylą, priėmimo dienos arba iki kreditorių susirinkimo nutarimo, vykdyti bankroto procedūras ne teismo tvarka, priėmimo dienos, neatsižvelgiant į tai ar darbo santykiai tęsiasi ar yra nutrūkę, taip pat buvusiems įmonių, likviduotų dėl bankroto įsigaliojus šiam įstatymui, darbuotojams, kai įmonės jiems yra išskolinusios. Analizuojamo įstatymo 5 str. 4 p. numatyta, kad iš Garantinio fondo darbuotojams mokamos iki kreipimosi į Garantinį fondą dienos neišmokėtos išmokos – Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo nustatyto

³³ - Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (Valstybės Žinios. 2001, Nr. 31-1010);

³⁴ - BAGDANSKIS, T. *Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose* [Rakraštis]: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2005, p. 202.

³⁵ - Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr.82-2478);

dydžio žalos atlyginimas dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga, kai ši prievolė įstatymų nustatyta tvarka nepereina valstybei. Pažymėtina tai, kad išmokų iš Garantinio fondo tvarką detaliau reglamentuoja Vyriausybės 2003 m. gegužės 22 d. nutarimas Dėl garantinio fondo išmokų³⁶, kuriame numatyta, kad vykdančių veiklą bankrutuojančių įmonių darbuotojams, žalos dėl nelaimingų atsitikimų darbe, įvykusių iki 1999 m. gruodžio 31 d. įskaitytinai, ir susirgimų profesine liga, kurie nustatytą tvarką pripažinti profesinėmis ligomis iki 1999 m. gruodžio 31 d. įskaitytinai, dalis, kai šios žalos atlyginimo prievolė nėra perduota valstybei, iš Garantinio fondo atlyginama nuo tos dienos, kurią atlyginimo mokėjimas nutrauktas, iki kreipimosi į šį fondą dienos. Atsižvelgiant į pastarąjį Vyriausybės nutarimą, aišku, kad jis nustato žalos atlyginimo iš Garantinio fondo lėšų taisyklę, laiko atžvilgiu. Jei įvykiai, nulėmę žalos atsiradimą, įvyko laikotarpiu nepatenkančiu į šio teisės akto reguliavimo sritį, žala pagal Garantinio fondo įstatymą nėra atlyginama, tačiau tam, kad nepažeisti konstitucinių asmenų garantijų, minėtos neatlygintos žalos mokėjimo prievolė turėtų pereiti valstybei.

Tam tikrų problemų kyla ir analizuojant visiško žalos atlyginimo principą, kai jis yra susijęs su neturtinės žalos atlyginimu, dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo. Problemos kyla dėl CK 6.283; 6.284 straipsnių taikymo. CK 6.283 str. 4 d. nurodyta, kad šis straipsnis taikomas tik tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo nėra apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įstatymų nustatyta tvarka. Pastaroji nuostata įtvirtinta ir CK 6.284 str. 4 d. Todėl lingvistiškai analizuojant šias normas išeitu, kad aptariamais Civilinio kodekso straipsniais taikomi, jeigu negalima taikyti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą³⁷, kuris nenumato neturtinės žalos atlyginimo apdraustajam. Tačiau LAT dėl šio klausimo konstatavo, kad ir tuo atveju, kai nukentėjęs buvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, jam turi būti atlyginta neturtinė žala³⁸. Vadovaujantis CK 6.250 str. 2 dalimi, neturtinė žala atlyginama visais įstatymų nustatytais atvejais, kai ji padaroma asmens sveikatai, nepriklausomai nuo to, kad ji padaryta ne dėl nusikaltimo ir nuo to, kad nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų įstatymų nustatyta tvarka, nes priešingu atveju būtų pažeidžiami visiško žalos atlyginimo bei teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai. Todėl neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai.

³⁶ - Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003m. gegužės 22 d. nutarimas Nr. 2103 „Dėl Garantinio fondo išmokų“ (Valstybės Žinios. 2003, Nr. 2-43).

³⁷ - Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. VI knyga. Prievolių teisė (1) Vilnius: Justitia, 2003, p. 394.

³⁸ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis c.b. N. *Cmelevskienė v. UAB „Club 8 Company“*, Nr. 3K-3-1049/2003

1.3. Materialinė atsakomybė kitų darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo būdų kontekste bei šių būdų taikymo sunkumai

Žmogaus sveikata yra unikali vertybė. Asmens sveikata yra ne tik jo paties, bet ir visos visuomenės fizinės, dvasinės ir socialinės gerovės pagrindas. Dėl ypatingo sveikatos pobūdžio, jai padarytos žalos atlyginimas yra specifinis palyginus su įprastinės turtinės žalos kompensavimu. Sveikatos sužalojimu ar gyvybės atėmimu padarytą žalą sunku nustatyti, ir ypač sudėtinga ją įvertinti pinigais.

Teisės teorijoje nėra vieningos nuomonės dėl darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo instituto vietos teisės sistemoje. Vieni autoriai šį institutą laiko darbo teisės reguliavimo dalyku, kiti jį priskiria civilinės deliktinės atsakomybės reguliavimo sričiai³⁹. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo institutas yra specifinis ne tik dėl jo dvilypumo, priskiriant jį tiek darbo teisei, tiek civilinei deliktinei atsakomybei, bet ir dėl to, kad žalos atlyginimas, tuo atveju, kai asmuo privalomai draudžiamas socialiniu draudimu, gali būti laikomas ir socialinio aprūpinimo teisės dalimi, kurios normos yra priskiriamos prie viešosios teisės normų. Atsižvelgiant į išdėstytus aspektus, matome, kad sveikatai padarytos žalos atlyginimo teisinis institutas yra specifinis bei sudėtingas, kadangi tokios žalos atlyginimą nustatančios teisės normos yra tiek privataus, tiek viešo pobūdžio.

Darbo teisiniai santykiai yra reikšmingi tiek žalos darbuotojo sveikatai atsiradimui, tiek ir jos atlyginimui. Žalą sveikatai darbuotojas patiria veikdamas darbdavio interesų labai, vykdydamas nurodymus vadovaujantis darbdavio nustatytais ir privalomomis taisyklėmis. Darbo kodekso 93 straipsnyje nustatyta, kad darbo sutartimi darbuotojas įsipareigoja dirbti tam tikros profesijos, specialybės, kvalifikacijos darbą arba eiti tam tikras pareigas paklusdamas darbovietėje nustatytai darbo tvarkai, o darbdavys įsipareigoja suteikti darbuotojui sutartyje nustatytą darbą, mokėti darbuotojui sulygtą darbo užmokestį ir užtikrinti darbo sąlygas nustatytas darbo įstatymuose, kituose norminiuose teisės aktuose, kolektyvinėje sutartyje ar šalių susitarimu. Esant sutartiniams darbo santykiams, darbdavys yra įpareigotas apsaugoti darbuotojus nuo profesinės rizikos arba kiek įmanoma ją sumažinti. Šiuo atveju žalą sveikatai patyręs darbuotojas yra kitokioje padėtyje negu kiti civilinių santykių subjektai, kadangi sutartiniai darbo santykiai turi tam tikrus ypatumus, dėl kurių, sprendžiant žalos atlyginimo klausimus, nepakanka taikyti bendrąsias civilinės deliktinės atsakomybės taisykles. Žalos padarytos sveikatai

³⁹ - TIAŽKIJUS, V.; PETRAVIČIUS, R.; BUŽINSKAS, G. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 159.

ypatumus lemia ir tai, kad sveikatos sutrikimai yra neišvengiamai susiję su laikinu ar nuolatiniu darbingumo netekimu, todėl sveikatai padarytos žalos atlyginimas liečia ne tik nukentėjusįjį asmenį bei kaltininką, bet ir visą visuomenę. Šiuo klausimu yra pasisakęs ir Konstitucinis Teismas 2005 m. vasario 7 d. nutarime, kuriame teigiama, jog pagal LR Konstituciją valstybė yra konstituciškai įpareigota asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant ir nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas) teikti atitinkamą socialinę paramą⁴⁰. Konstitucijos 52 str. aiškinant kartu su 48 str. 1 d., kurioje nustatyta, kad kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti *inter alia* socialinę apsaugą nedarbo atveju, taip pat su Konstitucijos 53 str. 1 d., pagal kurią valstybė *inter alia* rūpinasi žmonių sveikata, ir atsižvelgiant į konstitucinį teisingumo principą, Konstitucijoje įtvirtintą socialinės darnos imperatyvą, konstatuotina, kad valstybė yra konstituciškai įpareigota asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), teikti atitinkamą socialinę paramą. Taip pat šiame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, jog įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas atsirasti tokiai situacijai, kad asmuo, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), negautų atitinkamos socialinės paramos.

Lietuvoje darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema buvo formuojama palaipsniui. Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas įsigaliojo 1997 m., Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas – 2000 m., naujasis Civilinis kodeksas – 2001 m. bei Darbo kodeksas įsigaliojo nuo 2003 m. Įstatymų leidėjas stengdamasis suderinti šių skirtingų teisės aktų taikymą, išleido skirtingų darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo būdų tarpusavio sąveikos taisyklės, tačiau klaidų nebuvo išvengta ir minėtos taisyklės buvo keičiamos net keletą kartų. Todėl sprendžiant darbdavio materialinės atsakomybės klausimus, patartina remtis ne tik į skirtingų žalos atlyginimo būdų derinimo taisyklės, bet šalia reikėtų remtis ir teisės principais⁴¹.

Pagrindiniai veiksniai, kurie lėmė naujos žalos atlyginimo sistemos atsiradimą, yra pramonės vystymasis, naujų technologijų atsiradimas (jos kelia didesnę grėsmę žmogui), gamybos vystymasis, dėl kurio daugėja nelaimingų atsitikimų darbe.

⁴⁰ - Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas byloje Nr. 9/02 (Valstybės žinios. 2005. Nr. 19-623);

⁴¹ - VERIKAS, A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 65.

Įtakos turi ir valstybės socialinės funkcijos reikšmės stiprėjimas. Taip pat, pažymėtina, kad materialinės atsakomybės taikymo proceso trukmė neatitinka nukentėjusiojo poreikių ir ne visada garantuoja žalos atlyginimą. Privalomojo nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimų profesine liga socialinio draudimo, kaip kito žalos atlyginimo būdo, įvedimas, laikomas veiksminga priemone užtikrinant nukentėjusiojo darbuotojo ar asmenų, turinčių teisę gauti žalos atlyginimą, interesus, kadangi tam tikra apimtimi išsprendžiama galima darbdavio nemokumo problema, žalos atlyginimo mechanizmas tampa daug paprastesnis ir greitesnis, žalos kompensacija gali būti išmokama, kai yra net paties nukentėjusiojo kaltė⁴².

Vadovaujantis darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema, skirtingus žalos atlyginimo būdus reikia taikyti subsidiariai - pirmiausiai dėl žalos atlyginimo turėtų būti sprendžiama remiantis viešosios teisės normomis, t.y. nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga socialinio draudimo būdu, o tik paskui neatlyginta žalos dalis galėtų būti atlyginama pagal darbdavio materialinės atsakomybės arba civilinės atsakomybės taisykles.

Darbdavio materialinė atsakomybė už darbuotojo sveikatai padarytą žalą yra savarankiška atsakomybės rūšis ir yra reglamentuojama Darbo kodekse, tačiau dažniausiai ji yra įgyvendinama remiantis civilinės teisės normomis. Vertinant darbdavio materialinę atsakomybę, kitų darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo būdų kontekste, matome, kad pagal DK, materialinė atsakomybė atsiranda tik tuo atveju, jei nukentėjęs darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Tokią išvadą galima daryti išanalizavus Darbo kodekso 248 straipsnio 1 punktą, 249 bei 283 straipsnius, iš kurių matyti, kad prarastas pajamas dėl darbingumo netekimo ir išlaidas, susijusias su medicinos pagalba ir gydymu, taip pat su nukentėjusiojo socialine, medicinine ir profesine reabilitacija, Civilinio kodekso nustatyta tvarka, atlygina darbdavys, jeigu nukentėjęs darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka. Šios darbo kodekso nuostatos suteikia pirmenybę socialiniam draudimui, kai yra sprendžiami klausimai dėl darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo, tačiau netrukdo taikyti darbdavio materialinę atsakomybę, jei darbuotojas yra apdraustas socialiniu draudimu, bet pvz. yra sprendžiamas jo turėtų išlaidų kompensavimo klausimas⁴³.

⁴² - BAGDANSKIS, T. *Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose* [Rakraštis]: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2005, p. 207.

⁴³ - VERIKAS, A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 66.

Aptarus, tam tikrus darbdavio materialinės atsakomybės aspektus žalos atlyginimo kontekste, matome, kad darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemoje pagrindinę vietą užima valstybinis socialinis draudimas. Socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe yra žinomas jau nuo XIX amžiaus. Įstatymą dėl privalomojo draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe Vokietija priėmė 1884 m., Austrija - 1887 m., Norvegija – 1894 m., Didžioji Britanija – 1897 m., JAV – 1906 m.⁴⁴. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas priklauso bendrai valstybinio socialinio draudimo sistemai bei yra organizuojamas pagal socialinio draudimo teisės principus: lėšų perskirstymo, socialinių poreikių tenkinimo ir kt.

Darbdavys apdraudžia darbuotojus nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, mokėdamas už juos valstybinio socialinio draudimo įmokas. Darbdaviui mokant įmokas, t.y. darbo sutarties galiojimo metu, draudikas įsipareigoja apmokėti apdraustojo darbuotojo patirtą žalą (nuostolius), kurią jis patyrė žuvus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, susirgus profesine liga ar sveikatos sužalojimo atveju, iš sukauptų draudimo lėšų. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas galioja ir net ir tuo atveju, kai įmokos faktiškai nemokamos. Svarbu, kad darbdavys būtų pranešęs apie darbuotojo įdarbinimą Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniam skyriui. Jei darbdavys faktiškai socialinio draudimo įmokų nemoka, tai laikoma skola Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai, tačiau darbuotojas yra apdraustas socialiniu draudimu nuo nelaimingų atsitikimų⁴⁵.

Kompensacijos, pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą, pagrindas - draudiminis įvykis. Išmokai pagal šį įstatymą mokėti nagrinėjamoje byloje nustatyti: 1) nelaimingo atsitikimo darbe faktas; 2) nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudiminiu įvykiu faktas. Nelaimingo atsitikimo darbe nepripažinus draudiminiu įvykiu, nukentėjusiam asmeniui, kompensacija iš draudimo fondo neišmokama. Tokiu atveju, jei yra darbdavio kaltė, asmuo gali kreiptis į teismą. Jei teismas ir tenkins ieškinį, nukentėjusysis patirs su teisiniu procesu susijusių išlaidų, taip pat ginčo sprendimas teisme užtruks ilgesnį laiką nei draudimo išmokos atveju. Nelaimingą atsitikimą pripažinus draudiminiu įvykiu, nukentėjusysis išmoką iš draudimo gauna, paprastai, per tris mėnesius nuo pačio įvykio⁴⁶.

⁴⁴ - MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 36.

⁴⁵ - BAGDANSKIS, T. *Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose* [Rakraštis]: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2005, p. 189.

⁴⁶ - Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 “Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo” (Valstybės žinios, 2004, Nr.44-1448).

Analizuojant atvejus, kai nelaimingas atsitikimas darbe nepripažįstamas draudiminiu įvykiu, atkreiptinas dėmesys į Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimus, liečiančius nepripažinimą draudiminiais įvykiais⁴⁷. Draudiminiais įvykiais nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe, kai apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologinėmis ypatybėmis. Ankstesnėje įstatymo redakcijoje buvo įtvirtinta nuostata, reikalaujanti priežastinio ryšio tarp apsvaigimo ir nelaimingo atsitikimo, tam, kad toks įvykis nebūtų draudiminis. Vadovaujantis dabar galiojančia įstatymo redakcija, draudimo išmokos nėra išmokamos, jei nelaimingo atsitikimo metu nukentėjusysis buvo neblaivus, nepriklausomai nuo to, ar apsvaigimas susijęs priežastiniu ryšiu su nelaimingu atsitikimu, ar ne. Analizuojant teismų praktiką, išryškėja aukščiau aptarto įstatymo pakeitimo įtaka ir teismų darbui, kurie sprendami nepripažinimo draudiminiu įvykiu klausimus, nesiaiškina ar tarp apsvaigimo ir nelaimingo atsitikimo darbe buvo priežastinis ryšys, ar ne, kadangi nauja įstatymo redakcija šio ryšio nustatymo nereikalauja⁴⁸. Šiuo atveju, asmuo, kuris nelaimingą atsitikimą patyrė dėl darbdavio kaltės, bet būdamas neblaivus, netenka teisės į kitus žalos atlyginimo būdus, išskyrus materialinę atsakomybę, todėl čia galima išvelgti asmenų lygybės principo pažeidimą, kadangi asmuo, kuris būdamas blaivus dėl darbdavio kaltės patiria nelaimingą atsitikimą turi visas socialines garantijas.

Profesinių ligų atveju, draudiminiais įvykiais pripažįstamos nustatytos lėtinės profesinės ligos, kai nukentėjusieji, įsigaliojus Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymui, buvo draudžiami nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. Profesinė liga ar profesinis susirgimas yra ne dėl darbdavio kaltės tik tada, kai darbdavys vykdė saugos darbe aktų reikalavimus – kenksmingi faktoriai neviršija leistinų normų, o darbuotojai buvo aprūpinami tinkamomis apsaugos priemonėmis ir buvo užtikrintas jų naudojimas. Kadangi Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas įsigaliojo tik nuo 2000 metų, praktikoje yra dažni atvejai, kai darbuotojas pradėjo dirbti prieš šio įstatymo įsigaliojimą, baigė dirbti įstatymui galiojant, o dėl darbo minėtu laikotarpiu yra nustatomas darbingumo netekimas. Tokiu atveju nepaisant to, kad asmuo pradėjo dirbti prieš įstatymo įsigaliojimą, kompensacija jam yra mokama pagal minėtą įstatymą.

Pažymėtina tai, kad darbdaviui gali tekti atlyginti darbuotojo patirtą žalą, net ir tuo atveju, kai darbuotojas yra apdraustas socialiniu draudimu. Pirmuoju (jai dalinai

⁴⁷ - Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Valstybės Žinios. 2003, Nr. 114-5115).

⁴⁸ - Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinė byla Nr. A – 600/2005.

aptartu) atveju, vadovaujantis Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 8 str. 2 dalimi, jeigu ištyrus nelaimingą atsitikimą darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinį susirgimą jis nepripažįstamas draudiminiu įvykiu, tai sužalotam ar susirgusiam asmeniui ir (ar) jo šeimos nariams žala atlyginama Civilinio kodekso nustatyta tvarka. Antrasis atvejis susijęs su visiško padarytos žalos atlyginimo principu, t.y. kai socialinio draudimo išmoka gali būti mažesnė negu darbuotojo patirta žala. Dėl visiško žalos atlyginimo principo, yra pasisakęs ir Aukščiausiasis teismas 2005 m. vasario 21 d. nutartyje, kurioje jis konstatavo, kad tokiais atvejais, kai paskirta socialinio draudimo išmoka ne visiškai padengia atsiradusią žalą, vadovaujantis visiško nuostolių atlyginimo principu, likusią žalos dalį turi atlyginti už žalą atsakingas asmuo bendraisiais pagrindais⁴⁹. Kadangi negautų pajamų kompensavimas socialinio draudimo būdu nepadengia visos žalos, padarytos darbuotojo sveikatos sužalojimu, t.y. jis neapima neturtinės žalos ir išlaidų, patirtų dėl sveikatos būklės atgavimo. Taip pat socialinis draudimas gali padengti ne visas negautas pajamas, o tik tas, kurias nukentėjęs asmuo gavo dėl darbo teisinių santykių. Socialinio draudimo kompensacijos skaičiuojamos pagal specialias taisykles ir priklauso nuo apdraustojo asmens draudžiamųjų pajamų, t.y. tokių pajamų, nuo kurių yra skaičiuojamos ir mokamos socialinio draudimo įmokos. LAT yra konstatavęs, kad darbdavio atsakomybė yra deliktinė, o draudiko sutartinė⁵⁰. Iš paminėtų faktų, galima padaryti išvadą, jog logiška, kad padarytą žalą, kurios nepadengia socialinis draudimas, turėtų atlyginti kaltas dėl žalos atsiradimo asmuo. Šiuo atveju kalto asmens atsakomybė gali būti įgyvendinama dviem būdais: materialine arba civiline atsakomybėmis. Turtinė atsakomybė gali būti kaip papildoma, t.y. žalos atlyginimas mokamas kartu su socialinio draudimo išmoka, arba kaip pagrindinė, tada, kai socialinio draudimo išmoka nukentėjusiajam neskiriama.

Vadovaujantis Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu, skirtingai negu buvo numatyta Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinajame įstatyme, draudimo išmokos darbuotojui išmokamos ir tais atvejais kai nėra darbdavio kaltės. Kadangi darbuotojas yra silpnesnė darbo santykių šalis ir taip siekiama dar labiau apsaugoti jo interesus. Minėtu atveju, socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmokas, įgyja regreso teisę į žalą padariusį asmenį, išskyrus atvejus, kai draudimo įmokas už nukentėjusįjį mokėjo žalą padaręs asmuo. Praktikoje pasitaikė ir tokių atveju, kai Valstybinio socialinio draudimo

⁴⁹ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis c.b. *T.Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė*, Nr. 3K-3-103/2005.

⁵⁰ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. *A.J.Butkus v. Valstybinio socialinio fondo valdyba Šiaulių skyrius*, Nr. 3K-7-1115/2003.

fondo valdyba bandė regreso tvarka išsieškoti išmokėtas darbuotojui draudimo išmokas, iš šio darbuotojo darbdavio. LAT šiuo klausimu konstatavo, kad jei darbdavys, siekdamas draudiminės apsaugos, žalos padarymo atveju, apdraudžia darbuotojus nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu ir moka tikslines įmokas draudimo apsaugai garantuoti, draudimo išmokų regresinis išieškojimas iš draudimo įmokas mokėjusio darbdavio neturi teisinio pagrindo⁵¹.

Analizuojant Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinąjį įstatymą, matome, kad jame įtvirtintos specialiosios darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo taisyklės, nenustatė naujo žalos atlyginimo būdo (kaip tą nustatė Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas), kadangi pirmajame įstatyme įtvirtintos žalos atlyginimo taisyklės yra specialiosios normos civilinėje deliktinėje atsakomybėje, t.y. ją detalizuoja. Todėl vertinant žalos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinajame įstatyme numatyto žalos atlyginimo būdo santykį su CK įtvirtintu žalos sveikatai atlyginimu, atsižvelgiant į specifinį šių žalos atlyginimo būdų santykį (pirmasis būdas detalizuoja antrąjį), aišku, jog minėti žalos atlyginimo būdai negali būti taikomi kartu.

Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinajame įstatyme nustatytas darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas taip pat negali būti taikomas kartu su Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme numatytu žalos atlyginimu. Nors abu šie įstatymai galioja ir šiuo metu, tačiau juose numatytos išmokos iš esmės sutampa, todėl abiejuose įstatymuose numatytu žalos atlyginimo būdų taikymas pažeistų kompensacinę žalos atlyginimo funkciją ir visiško žalos atlyginimo principą, kadangi asmuo neturi gauti didesnio už žalos dydį atlyginimo, negu realiai patyrė žalos⁵². Kaip jau aptarta, pirmiausiai dėl darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo yra sprendžiama taikant socialinio draudimo būdą, tačiau šiuo atveju kyla ir tam tikrų Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinojo įstatymo, galiojimo laike sukeliamų problemų. Šio įstatymo 23 str. 7 d. 2 p. įtvirtinta, kad įstatymas taikomas žalai atlyginti dėl susirgimų profesine liga, nustatyta tvarka pripažintų profesinėmis ligomis po 2000 m. sausio 1 d. tiems nukentėjusiesiems, kurie po 2000 m. sausio 1d. nebuvo apdrausti pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nuostatas. Aiškinant šią minėtų teisės aktų sąveiką, reikia atsižvelgti ne tik į šiuos abu konkrečius teisės aktus, bet ir į visą darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistemą, kadangi atskiruose teisės

⁵¹ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 14 d. nutartis c.b. *VSDFV Pasvalio rajono skyrius v. AB „Pasvalio melioracija“*, Nr. 3K-3-607/2003.

⁵² - Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: Justitia., 2004, p. 365.

aktuose įtvirtintos normos viena kitą papildo, o jų visuma įgyja tokių savybių, kurių neturi atskiros šios grupės teisės normos⁵³. Todėl pagal Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinąjį įstatymą nukentėjusiesiems turėtų būti atlyginama tada, kai žala atsirado dėl kenksmingo poveikio sveikatai iki įsigaliojant Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymui, o šiam įstatymui įsigaliojus asmenys nebuvo apdrausti įstatyme numatytu socialiniu draudimu. Tokį teisės aktų taikymą patvirtina ir žalos atlyginimui taikytinų teisės aktų galiojimo laike taisyklės, pagal kurias, žala turi būti atlyginama vadovaujantis žalos padarymo ir atsiradimo metu galiojusiu įstatymu, tačiau dėl žalos darbuotojo sveikatai specifikos kartais sunku nustatyti tikslų tokios žalos padarymo ir atsiradimo laiką, todėl net ir įsigaliojus Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymui, tam tikrais atvejais, žalos atlyginimas gali būti sprendžiamas pagal Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinąjį įstatymą.

Apibendrinant, galima teigti, jog Lietuvoje darbuotojų patirta žala gali būti atlyginama ir netaikant materialinės atsakomybės, nes yra ir kiti žalos atlyginimo būdai. Vieniems būdams numatytas imperatyvus taikymas, kiti gali būti taikomi savanoriškai. Kadangi Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota (tai ne kartą pažymėjo ir LR Konstitucinis Teismas savo nutarimuose⁵⁴), todėl siekiant apsaugoti darbuotojų interesus buvo įvestas privalomas socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų, sveikatos draudimas, taip pat siekiant apsaugoti darbuotojus, kaip silpnesnę darbo santykių šalį, darbuotojų negautos pajamos iš dalies kompensuojamas ir žala jiems atlyginama iš valstybės fondų. Tačiau kitų žalos atlyginimo būdų atsiradimas nepanaikina materialinės atsakomybės, kaip pažeistų teisių gynimo būdo, o tik tam tikrais atvejais pagreitina žalos atlyginimą.

⁵³ - VERIKAS, A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 68.

⁵⁴ - Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas byloje Nr. 9/02 (Valstybės žinios. 2005. Nr. 19-623).

2. BYLŲ DĖL DARBDAVIO MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ, PADARYTĄ DARBUOTOJO SULUOŠINIMU AR KITOKIU PAKENKIMU SVEIKATAI AR DĖL NUKENTĖJUSIOJO MIRTIES, APŽVALGA

Iš pasaulinės praktikos matome, kad daugelyje valstybių darbo ginčus nagrinėja specializuoti darbo teismai, veikiantys bendros kompetencijos teismų institucinėje sistemoje kaip sudėtinė teismo dalis - skyrius, kolegija ir pan. Tik keliose šalyse - Airijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Izraelyje, darbo teismai yra atskiri, visiškai autonomiški. Lietuvoje netikslinga steigti atskirus, autonominius specializuotus teismus darbo byloms nagrinėti. Tačiau būtų tikslinga didesnių bendros kompetencijos teismų struktūrose sudaryti atskirus teismo padalinius (skyrius, kolegijas ir pan.), mažesniuose teismuose - paskirti atskirus teisėjus darbo byloms nagrinėti, tai užtikrintų aukštesnę sprendimų šiose bylose kokybę bei proceso operatyvumą⁵⁵. Atsižvelgiant į išdėstytą ir į daugelio teisės mokslininkų (V.Nekrošiaus; G. Bužinsko) siūlymus bei Teisingumo ministerijos Teisės instituto atliktą „Darbo byloms nagrinėti specializuotų teismų įsteigimo Lietuvoje galimybių tyrimą“⁵⁶, pritariama nuomonei, kad Lietuvoje turėtų būti įsteigti darbo bylų skyriai bendrosios kompetencijos pirmosios instancijos teismuose. Kadangi šiuo metu Lietuvoje nėra specializuotų darbo teismų, nagrinėjant iš darbo teisinių santykių kylančias bylas, teisėjai susiduria su tam tikra problematika, susijusia su šių bylų specifiškumu, ko pasekoje yra daroma nemažai klaidų nagrinėjant darbo ginčus. Šiame skyriuje apžvelgiamos Kauno miesto apylinkės teisme 2000-2006 m., išnagrinėtos darbdavio materialinės atsakomybės bylos, dėl sveikatos sužalojimo ar susirgimo profesine liga, pateikiama šių bylų esmė. Antroje skyriaus dalyje aptariama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išnagrinėtų darbdavio materialinės atsakomybės bylų ypatumai, išryškėję tendencijos, vertinamas LAT vaidmuo formuojant vienodą teismų praktiką, darbdavio materialinės atsakomybės bylose.

⁵⁵ - Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija Teisės institutas, *Mokslo taikomasis tyrimas: Darbo byloms nagrinėti specializuotų teismų įsteigimo Lietuvoje galimybės*, Vilnius, 2003.

⁵⁶ - Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija Teisės institutas, *Mokslo taikomasis tyrimas: Darbo byloms nagrinėti specializuotų teismų įsteigimo Lietuvoje galimybės*, Vilnius, 2003.

2.1. Kauno miesto apylinkės teismo 2001-2006 metais išnagrinėtų darbdavio materialinės atsakomybės bylų apžvalga

Kauno miesto apylinkės teisme 2000 – 2006 metais buvo išnagrinėtos devynios darbdavio materialinės atsakomybės bylos, už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai ar dėl nukentėjusiojo mirties⁵⁷. Pažymėtina tai, kad 2000, 2001 ir 2005-aisiais metais nebuvo išnagrinėta nė viena analizuojamos kategorijos byla, tačiau nelaimingų atsitikimų skaičius Lietuvoje minimų metų laikotarpiu sudarė atitinkamai: 2816, 2586 ir 3331 įvykių per metus⁵⁸.

Apžvelgus bylas, išaiškėjo, kad per analizuojamą šešerių metų laikotarpį Kauno miesto apylinkės teismas neišnagrinėjo nė vienos darbdavio materialinės atsakomybės bylos dėl nelaimingo atsitikimo darbe, susijusios su nukentėjusiojo mirtimi, tačiau per šį laikotarpį buvo išnagrinėtos penkios bylos dėl nelaimingų atsitikimų darbe, susijusios su darbuotojo suluošinimu ir keturios bylos dėl susirgimo profesine liga⁵⁹. Todėl galima daryti išvadą, jog nukentėjusiųjų ir darbdavių ikiteisminiai susitarimai geriausiai yra įgyvendinami ir kompromisas pasiekiamas mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe atvejais.

Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų, susijusių su darbuotojo suluošinimu, bylose nelaimingas atsitikimas darbe įvyko organizacijos teritorijoje (2 atvejais), vykdant darbinės pareigas (2 atvejais) ir tik vienu atveju nelaimingas atsitikimas įvyko pakeliui iš darbo (Civ. byla Nr. 2-405/2004). Pastarojoje byloje ieškovė A.G. 2002-10-23 kreipėsi su ieškiniu dėl žalos atlyginimo į teismą. Ieškinys buvo pateiktas atsakovui AB „Autrolis“, tretiesiems asmenims: VSDFV Kauno skyriui, Valstybinei darbo inspekcijai, Kauno miesto savivaldybės administracijai, prašant priteisti iš atsakovo AB „Autrolis“ periodinę kompensaciją po 425.28 Lt kas mėnesį, priteisiant delspinigius po 0.06 procentus per mėnesį, viso už šešis mėnesius 46.41 Lt. Ieškovė nurodė, kad 1998-12-27 grįždama namo iš darbo, susižalojo koją, ko pasėkoje buvo operuota ir neteko 60 proc. darbingumo. 1998-12-29 buvo surašytas nelaimingo atsitikimo aktas Nr. 12, o 2002-04-03 MSEK išdavė profesinio darbingumo netekimo pažymėjimą Nr. 020149. Ieškovė teigė, jog ne kartą kreipėsi į darbovietę dėl žalos atlyginimo, tačiau visada gaudavo neigiamus atsakymus. Atsakovo atstovas paaiškino, kad pirmasis ieškovės sužalojimas buvo 1996 metais, įvykus autoįvykiui, kuriame ji buvo įvykio kaltininke. 1996 metais ieškovė kreipėsi į MSEK-ą, tačiau invalidumas jai nebuvo nustatytas. 1998-12-27 įvykiui įtakos

⁵⁷ - Žr. Priedą Nr. 1, 1 lentelę.

⁵⁸ - Žr. Priedą Nr. 4, 2 diagramą.

⁵⁹ - Žr. Priedą Nr. 1, 2 lentelę.

galėjo turėti ir 1995 metų autoįvykio metu padarytas sužalojimas, todėl atsakovas prašo paskirti medicininę ekspertizę.

Kauno miesto apylinkės teismas nutarė šioje byloje paskirti medicininę ekspertizę. Atlikus ekspertizę, nustatyta, kad A.G. invalidumo priežastys – bendrosios ligos. Taip pat akte nurodyta, kad 1998-12-27 nelaimingo atsitikimo metu patirta trauma – dešinio blauzdikaulio ir šėivikaulio lūžiai, nebuvo priežastis invalidumui nustatyti, nes 2002-09-27 nustatant invalidumą, pagrindinė diagnozė buvo dešinio klubo ir dešinio kelio deformuojanti osteochondrozė, būklė po gūžduobės lūžio, dešinio gaktikaulio lūžio ir dešinio šlaunikaulio išnirimo bei būklė po dešinio klubo aloplastikos, todėl invalidumui nustatyti įtakos turėjo 1995-11-20 autoįvykio metu patirta trauma, o 1998 m. nelaimingas atsitikimas invalidumo nustatymui įtakos neturėjo, invalidumo priežastis - bendrosios ligos.

Šioje byloje nekilo klausimo, ar pripažinti sužalojimą, įvykusį pakeliui iš darbo, nelaimingu atsitikimu darbe, kadangi šį faktą įrodo nelaimingo atsitikimo darbe aktas Nr. 12 (kurio kopiją pateikė ieškovė), tačiau, analizuojant teismo medicininės ekspertizės pateiktus duomenis, ir atsižvelgiant į tai, kad ieškovė nepateikė kitos medicininės specialistų ekspertizės, kuri paneigtų ar nuginčytų atliktos ekspertizės išvadas, teismas nusprendė ieškinį atmesti.

Bylose dėl nelaimingų atsitikimų darbe, kai jie įvyko organizacijos teritorijoje, abiem atvejais (Civ. byloje Nr. 2-10113-717/2006 bei Civ. byloje Nr. 2-128/2004), nukentėjusieji susižalojo didesnio pavojaus šaltiniu, t.y. mechaniniu įrenginiu. Civ. byloje Nr. 2-10113-717/2006, ieškovė D.Z. 2006-06-29 kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl turtinės ir neturtinės žalos, susijusios su nelaimingu atsitikimu darbe, atlyginimo. Atsakovas byloje ieškovės darbovietė – UAB „Liūtukas“ ir ko. Ieškinio suma – 90000 L. Ieškovė nurodė, kad 2006-05-27 darbo metu, apie 14 val. įvyko nelaimingas atsitikimas, kurio metu jai, bevalant tešlos maišymo mašiną (toliau „įrenginys“), ir netyčia užkliudžius įrenginio įjungimo mygtuką, įrenginys išsijungė ir sužalojo ieškovės D.Z. dešinįjį žastą. Dėl šio nelaimingo atsitikimo ieškovei buvo amputuotas dešinysis žastas, ką įrodo VĮ Kauno medicinos universiteto klinikų išduota pažyma apie traumos sunkumą bei išrašas iš ligos istorijos. Taip pat ieškovė nurodė, kad atsakovo naudojamas įrenginys nebuvo tinkamas ir saugus, kadangi jo paleidimo jungiklis yra sumontuotas tokioje vietoje, kur įrenginį valantis ar su juo dirbantis asmuo gali netyčia užkliudyti ir tokiu būdu įjungti, todėl, ieškovės nuomone, atsakovas UAB „Liūtukas“ ir ko, naudodamas tokį įrenginį, pažeidė pareigą užtikrinti tinkamas, saugias ir nekenksmingas darbo sąlygas. Ieškinyje teigiama, kad, vadovaujantis CK 6.270 str. 1 d., asmuo, kurio veikla susijusi su didesniu

pavojumi aplinkiniams (transporto priemonių, mechanizmų, nuodingų medžiagų naudojimas ir t.t.), privalo atlyginti didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą, jeigu neįrodo, kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusiojo asmens tyčios ar didelio neatsargumo. Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, ieškovė prašė teismo priteisti jai iš atsakovo turtinę ir neturtinę žalas (1. turtinė žala - 70 000 Lt ; 2. neturtinė žala – 20 000 Lt) t.y. iš viso: 90 000 Lt bei bylinėjimosi išlaidas. Atsakovas UAB „Liūtukas“ ir ko su pareikštu ieškiniu sutiko iš dalies, taip pat sutiko atlyginti dalį žalos ir pareiškė, kad bandys šioje byloje sudaryti taikos sutartį. Kauno miesto apylinkės teismas nutarė nutraukti civilinę bylą, išaiškino šalims bylos nutraukimo pasekmes ir nutarė patvirtinti taikos sutartį, sudarytą tarp ieškovės D.Z. ir atsakovo UAB „Liūtukas“ ir ko, kurioje numatyta, kad atsakovas šios sutarties nustatytais sąlygomis ir tvarka sumoka ieškovei 15 000 Lt neturtinės žalos, 35 000 Lt turtinės žalos, viso 50 000 Lt ir šis žalos atlyginimas yra išmokamas kaip vienkartinė kompensacija, o į ją yra įtraukta visa esama ir būsima žala, atsiradusi dėl 2006-05-27 įvykusio nelaimingo atsitikimo darbe. Taip pat atsakovas įsipareigoja atlyginti ieškovei turėtas bylinėjimosi išlaidas bei teismo išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu. O ieškovė šia sutartimi įsipareigoja, kad po sutarties pasirašymo jokių pretenzijų atsakovui neturi, ateityje neturės ir nereikš, nes žala yra pilnai atlyginta.

Pažymėtina, jog pastaroji byla iš kitų bylų išsiskiria tuo, jog joje vienintelėje buvo prašoma neturtinės žalos atlyginimo. Neturtinės žalos atlyginimo institutas yra viena iš Lietuvos teisės sistemos naujovių, o darbo teisėje jis buvo įtvirtintas, tik priėmus naująjį DK. Iki šio kodekso priėmimo moralinės žalos atlyginimas buvo numatytas Civiliniame kodekse, o reikalavimai atlyginti neturtinę žalą, kilusią iš darbo teisinių santykių, teismų praktikoje dažniausiai būdavo atmetami. Pagal DK 250 straipsnį neturtinę žalą kiekvienu atveju nustato teismas, vadovaudamasis Civiliniu kodeksu, o CK 6.283 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad, jeigu fizinis asmuo suluošinamas ar kitaip sužalojama jo sveikata, tai už žalą atsakingas asmuo privalo nukentėjusiajam asmeniui atlyginti visus šio patirtus nuostolius ir neturtinę žalą. Šiuo atveju įrodyti neturtinės žalos atlyginimo fakto nereikia, tačiau reikia pagrįsti reikalaujamos piniginės kompensacijos dydį. Iš LAT praktikos analizės išryškėja teisės taikymo ir aiškinimo taisyklė, kad atsakomybė už padarytą neturtinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos atlyginimo fakto ir gali būti taikoma tiek kartu, tiek atskirai⁶⁰. Laikytina, kad net ir tuo atveju, kai nukentėjęs asmuo yra apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, minėtam asmeniui

⁶⁰ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 11 d. nutartis c.b. *V.Toporov v. LR aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-7-688/2001, kat. 39.6.2.3

turėtų būti atlyginama neturtinė žala, vadovaujantis civilinės teisės normomis, neatsižvelgiant į tai, kad Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas nenumato neturtinės žalos atlyginimo⁶¹.

Taip pat ši byla (Civ. byla Nr. 2-10113-717/2006), kurioje buvo prašoma neturtinės žalos atlyginimo, iš kitų analizuojamų bylų išsiskyrė savo baigtimi, nes ji buvo užbaigta taikos sutarties sudarymu. CPK 2 straipsnyje teigiama, kad vienas iš civilinio proceso tikslų – socialinės taikos tarp šalių įgyvendinimas. Šis tikslas geriausiai pasiekiamas, jeigu byloje yra sudaroma taikos sutartis, kadangi optimalus ir veiksmingiausias bet kurio konflikto sprendimo būdas yra jo šalių sutaukymas. Taikus ginčo suregulavimas neretai leidžia ne tik išsaugoti socialinius, verslo ir kitokius abiejų šalių tarpusavio santykius, bet ir sudaro galimybę greitai išspręsti ginčą. Todėl civiliniame procese ginčo šalių sutaukymo tikslas yra svarbesnis, nei tinkamas materialiosios teisės įgyvendinimas, nes socialinė taika ir santykių stabilumas yra kur kas svarbiau, nei, pavyzdžiui, tai, kad kokiam piliečiui A būtų priteisti delspinigiai⁶². Šios bylos baigtis taikos sutartimi yra ideali pasiekta padėtis, nes tarp ginčo šalių atkurta socialinė taika, o tuo atveju, kai byloje yra priimamas sprendimas - pasiekama teisinė taika, bet ne socialinė.

Kita žalos atlyginimo dėl nelaimingo atsitikimo darbe, įvykusio organizacijos teritorijoje, byla (Civ. byla Nr. 2-128/2004) taip pat turi tam tikrų ypatumų, kadangi šiuo atveju ieškovas, kreipdamasis į teismą, prašė ne tik priteisti periodinę netekto darbingumo kompensaciją, bet ir pripažinti galiojančia 2001-02-15 sudarytą darbo sutartį tarp jo ir atsakovo - UAB „Tela“, pagal kurią jis įsipareigojo dirbti neterminuotai staliaus staklininko darbu, o UAB „Tela“ įsipareigojo mokėti jam 1058 Lt darbo užmokestį per mėnesį ir prašė priteisti iš atsakovo UAB „Tela“ 5363,76 Lt žalos vienkartinę išmoką už laikotarpį nuo 2001-02-24 iki 2002-07-01 po 253,58 Lt kas mėnesį, periodinės netekto darbingumo kompensacijos nuo 2001-07-01, atsižvelgiant į draudžiamųjų pajamų kitimą, taip pat priteisti iš atsakovo 4232 Lt už nedarbingumo laikotarpį, 351 Lt gydymo išlaidų bei advokato atstovavimo išlaidas. Ieškovas paaiškino, kad jis pradėjo dirbti UAB „Tela“ 2001-02-15 ir jam buvo žadama, kad darbo sutartis bus apiforminta. Atsakovas buvo įsipareigojęs jam mokėti apie 1000 Lt darbo užmokestį per mėnesį, atskaičius mokesčius. 2001-02-23 ieškovui atliekant darbines pareigas, įvyko nelaimingas atsitikimas ir, kaip teigia ieškovas, dėl šio nelaimingo atsitikimo yra kaltas atsakovas. Tai, kad ieškovas faktiškai buvo pradėjęs dirbti, įrodo pačio darbdavio surašytas Nelaimingo atsitikimo

⁶¹ - Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: Justitia., 2004, p. 377.

⁶² - LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005. II t., p. 69.

darbe aktas Nr. 1, kurio darbdavys neskundė. Pasak ieškovo, kadangi atsakovas neigia jam mokėjęs darbo užmokestį, tai jo užmokesčiu turėtų būti imamas vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, kuris 2001-02-01 lygus 1058 Lt. Ieškovas pažymėjo, kad atsakovas yra Valstybinės darbo inspekcijos įpareigotas sudaryti su juo darbo sutartį, tačiau šio nurodymo nevykdo, remiantis tuo, darbo sutartis turėtų būti pripažinta galiojančia. Atsakovas su ieškiniu nesutiko ir prašė jį atmesti. Atsakovas paaiškino, kad su ieškovu darbo santykių nebuvo, ieškovas bendrovėje nedirbo ir dėl darbo sąlygų su juo nebuvo sutarta. A.P.Celiešius buvo atvykęs į bendrovę, bet, jo paties pageidavimu, darbo sutarties neformino, prašė leisti pabandyti, ar jis galės dirbti staklininko darbą. Darbo saugos instruktažas jam buvo praveistas žodžiu, jis buvo įspėtas, kad alga yra minimali. Nelaimingas atsitikimas įvyko dėl ieškovo kaltės – didelio neatsargumo, nes jis neatsargiai bandė pataisyti staklėse įstrigusią šaką. Ieškovas neskundė nelaimingo atsitikimo darbe akto, nors jame buvo nurodyta, kad darbo santykių nebuvo. Taip pat atsakovas pažymėjo, kad jų bendrovėje staklininkai uždirba tik minimalų darbo užmokestį, todėl niekas ieškovui 1000 Lt negalėjo žadėti ir todėl jis prašo teismo skaičiuoti žalą atlyginimą ne nuo vidutinio Lietuvoje nustatyto darbo užmokesčio, o nuo minimalaus.

Teismas nustatė, kad 2001-02-23 14.30 val. UAB „Tela“ įvyko nelaimingas atsitikimas, kurio metu nukentėjo ieškovas - A.P.Celiešius. Po įvykusios traumos ieškovui buvo amputuoti kairės plaštakos III ir IV pirštai ties pamatiniu pirštikauliu. 2001-06-25 Kauno I MSEK ieškovą pripažino antros grupės invalidu bei nustatė jam 70 proc. netekto darbingumo. 2001-12-22 Kauno I MSEK jį pripažino trečios grupės invalidu bei nustatė jam 50 proc. netekto darbingumo iki 2004-01-01. 2002-09-27 Respublikinė IV MSEK nustatė, kad dėl buvusios traumos darbo metu A.P.Celiešius neteko 10 proc. darbingumo neterminuotai. Vadovaujantis DSĮ 8 str. 1 ir 2 dalimis, darbo sutartis laikoma sudaryta, kai šalys susitarė dėl būtinųjų darbo sutarties sąlygų. Pagal DSĮ 17 str. 1 d. darbo sutarties įforminimas yra išimtinai darbdavio pareiga, už kurio neįvykdymą jis gali būti traukiamas atsakomybėn, todėl tai, kad darbdavys tinkamai neįformino darbo sutarties, dar neduoda pakankamai pagrindo spręsti, kad darbo teisiniai santykiai tarp sutarties šalių nebuvo atsiradę. Teismas nustatė, kad bylos medžiaga patvirtina, jog ieškovas ir atsakovas buvo sulygę dėl ieškovo darbo vietos, darbo funkcijų, darbo apmokėjimo sąlygų bei darbo sutarties termino, todėl šalys buvo sutarę dėl visų būtinųjų darbo sutarties sąlygų (DSĮ 8 str. 1; 2 d), dėl kurių sutarus, darbo sutartis laikoma sudaryta (DSĮ 17 str. 1 d.). Kadangi LR Darbo įstatymai nenumato tokio būdo kaip pabandyti, o numato išbandymą, kurio metu darbo sutartis turi būti sudaryta, todėl teismas pripažįsta galiojančia 2001-02-19 tarp ieškovo ir atsakovo sudarytą darbo sutartį. Nustatydamas, kad ieškovas sutarė dirbti

staklininko darbą už 430 Lt, teismas vadovaujasi atsakovo paaiškinimais ir jo pateiktu darbuotojų darbo užmokesčių žiniaraščiu, iš kurio matyti, kad darbuotojams, tame tarpe ir pačiam direktoriui, buvo mokamas minimalus darbo užmokestis. Darbdavio paaiškinimu ieškovas buvo instrukuotas žodžiu, ieškovas nurodo, kad instruktazo nebuvo. Esant paaiškinimų skirtingumui, teismas nustatė, kad ieškovas nebuvo tinkamai instrukuotas, kaip reikia saugiai dirbti, todėl darbdavio pažeidimas pasireiškė tuo, kad jis neinstruktavo darbuotojo apie darbo aplinkos sąlygas, apie pavojingus aplinkos faktorius ir tuo jis pažeidė darbų saugos reikalavimus, šiuo atveju atsakovas tampa atsakingas už atsiradusią žalą. Atsižvelgiant į nustatytas aplinkybes, teismas 2003-02-21 sprendimu ieškinį tenkino iš dalies, pripažino galiojančia 2001-02-19 sudarytą darbo sutartį, pagal kurią atsakovas UAB „Tela“ įsipareigojo ieškovui mokėti 430 Lt darbo užmokestį per mėnesį ir, atsižvelgiant į nustatytą darbo užmokesčio dydį, teismas priteisė ieškovui jo reikalautą žalos atlyginimą, gydymosi išlaidas, kompensacijas už nedarbingumo laikotarpį bei advokato atstovavimo išlaidas.

DK 99 str. 2 dalyje numatyta, kad darbo sutartis turi būti sudaroma raštu pagal pavyzdinę formą. Kalbant apie pavyzdinės darbo sutarties formos privalomumą reikia paminėti, kad iš pradžių tokia forma buvo įvardinta tipine forma ir pirmą kartą nustatyta Darbo sutarties įstatymo (DSĮ) 1996 m. balandžio 17 d. pakeitimu. Kadangi Valstybinė darbo inspekcija iš darbdavių griežtai reikalavo laikytis tipinės formos, buvo pateikta pasiūlymų liberalizuoti šią nuostatą, nustatyti, kad pavyzdinė forma turėtų tik rekomendacinę formą, ir 2001 m. kovo 22 d. DSĮ pakeitimais žodžiai „pagal tipinę formą“ buvo pakeisti į „pagal pavyzdinę formą“, pastaroji sąvoka ir terminas dabar vartojami ir DK. Tačiau DK aiškiai neįvardijus, kad ši pavyzdinė forma yra rekomendacinė, Valstybinė darbo inspekcija ir toliau yra tos nuomonės, kad ji privaloma, ir iš darbdavių reikalauja darbo sutartis sudaryti pagal šią formą. Tačiau darbo sutarties formos (ne tik pavyzdinės, bet ir apskritai rašytinės) reikalavimų nesilaikymas nedaro negaliojančios pačios darbo sutarties⁶³. Atsižvelgiant į išdėstytą, Kauno miesto apylinkės teismas buvo teisingas, analizuotoje byloje nusprendęs, kad nors darbo sutartis rašytine forma nebuvo sudaryta, tačiau šalys buvo sutarę dėl visų būtinųjų darbo sutarties sąlygų, todėl darbo sutartis tarp šalių laikoma sudaryta.

Analizuojant žalos atlyginimo dėl nelaimingo atsitikimo darbe, įvykusio vykdant darbinės pareigas, bylas, išryškėjo tendencijos, jog asmenys nuo nelaimingų atsitikimų nukentėjo eismo įvykių, kurie įvyko darbo laiku, metu, t.y. žala nukentėjusiesiems buvo padaryta didesnio pavojaus šaltinio (vadovaujantis CK 6.270 str.

⁶³ - TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005. I t., p. 350.

1 d. didesnio pavojaus šaltiniu laikomos transporto priemonės, mechanizmai, statybos ir t.t.) – transporto priemonės. Jeigu asmeniui žala buvo padaryta didesnio pavojaus šaltinio, ryšium su jo darbinių (tarnybinių) pareigų ėjimu (kas buvo visose analizuojamose bylose) civilinė atsakomybė už padarytą žalą atsiranda pagal CK 6.283 str., o CK 6.270 šiuo atveju netaikomas. Šiuo atveju darbdavys privalo atlyginti darbuotojo sveikatai padarytą didesnio pavojaus šaltinio žalą, tik esant kaltei, o teismo sprendime tokiu atveju turėtų būti nurodyta, ar atsakovas (didesnio pavojaus šaltinio valdytojas) yra kaltas ir kuo konkrečiai tai pasireiškė, taip pat be bendrųjų civilinės atsakomybės sąlygų teismas turi nustatyti ir specialiąsias materialinės atsakomybės sąlygas. Pažymėtina, kad, jei darbuotojas sužalojamas darbdaviui priklausančiu didesnio pavojaus šaltiniu, kurį valdyti (aptarnauti) neįėjo į to darbuotojo pareigas, nors įvykis buvo ir darbo metu, tai darbdaviui už darbuotojo sveikatai padarytą žalą turi būti taikoma civilinė atsakomybė pagal CK 6.270⁶⁴.

Toliau aptariama konkreti civilinė byla Nr. 2-115/2002, kurioje žala nukentėjusiajai buvo padaryta didesnio pavojaus šaltinio. Šioje byloje ieškovė L.Jurevičienė 1998-12-21 kreipėsi su ieškiniu dėl žalos sveikatai atlyginimo į teismą. Atsakovas byloje – AB „Autrolis“, tretieji asmenys: J.Smailienė, E.Smailys. Ieškovė prašė priteisti iš atsakovo žalos atlyginimą už prarastą darbo užmokestį, taip pat gydymo, slaugymo ir advokato atstovavimo išlaidas. Ieškovė paaiškino, kad dirbo troleibusų parke pas atsakovą troleibuso vairuotoja. 1995-09-29 jai vairuojant troleibusą, ant Panemunės tilto įvyko autoavarija, kurios kaltininkas buvo lengvojo automobilio Chavrolet Berett vairuotojas E.Smailys. Automobilio savininkė – J.Smailienė. Ieškovė teigė, jog minėto autoįvykio metu ji buvo sunkiai sužeista, jai buvo sumušta galva, ranka, koja, stuburas. 1995-10-09 buvo surašytas nelaimingo atsitikimo darbe aktas. 1998 m. ieškovė buvo pripažinta invalide ir turėjo išeiti iš darbo, todėl prašo atlyginti žalą dėl sveikatos netekimo ir darbingumo praradimo. Kauno miesto apylinkės teismas šioje byloje nustatė, kad 1995-10-09 buvo surašytas nelaimingo atsitikimo darbe aktas Nr. 50, kuriuo nustatyta, kad, troleibusui važiuojant per Panemunės tiltą, priešais dideliu greičiu važiavusi mašina Chevrolet Berett, išvažiavusi į priešingą eismo juostą, atsimušė į sustojusio troleibuso priekinį kairį kampą, nuo smūgio buvo lengvai sužeista ieškovė. Kaltu pripažintas Chevrolet Berett vairuotojas E.Smailys. Atlikus medicininę socialinę ekspertizę, nustatyta, jog ieškovė buvo gydoma nuo bendrų ligų, kuriose nurodomi medikamentai, paskirti gydyti ieškovei, neturintys nieko bendro su sužalojimu. Tuo pačiu nenustatyta, kad ieškovės invalidumas ir negalia atsirado dėl suluošinimo, 1995-09-29 įvykusio autoįvykio

⁶⁴ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr.27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“. *Teismų praktika*, 2000, Nr. 13.

metu. Ieškovė neįrodė tų aplinkybių, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų pagrindu, todėl ieškinyš atmestinas. Kauno miesto apylinkės teimas, priimdamas sprendimą, tinkamai jame nurodė didesnio pavojaus šaltinio valdytojo – atsakovo kaltės nebuvimo faktą, taip pat nurodė šio fakto pasireiškimo priežastis: nenustatyta, kad atsakovas būtų pažeidęs darbų saugos reikalavimus, troleibusas buvo tvarkingas, o kaltu pripažintas tretysis asmuo – E.S. Taip pat svarbu, jog teismas sprendime pažymėjo, kad nėra ir priežastinio ryšio tarp ieškovės sirgimo ir atsakovo veikimo ar neveikimo. Todėl, vertinant teismo sprendimą minėtais aspektais, jis atitinka visus LAT nustatytus⁶⁵ šios kategorijos civilinių bylų sprendimams keliamus reikalavimus.

Kauno apskrityje 2005 metais buvo patvirtinti 57 susirgimai profesine liga, 2006 metais – 65 susirgimai profesine liga⁶⁶, tačiau per darbe analizuojamą šešerių metų laikotarpį Kauno miesto apylinkės teimas išnagrinėjo tik keturias žalos atlyginimo dėl susirgimo profesinėmis ligomis bylas. Trimis atvejais ieškovai kreipėsi į teismą, prašydami atlyginti žalą iš valstybės biudžeto lėšų, ir kaip atsakovus byloje nurodė Valstybinio socialinio draudimo fondo faldybos Kauno skyrių (trijose bylose) bei Kauno rajono savivaldybės valdybą (vienoje byloje), o organizacijos, kuriose dirbant buvo nustatytas profesinis susirgimas, buvo patrauktos bylose trečiaisiais asmenimis. Tik vienoje byloje ieškovas prašė priteisti žalos atlyginimą tiesiogiai iš įmonės, kurioje dirbdamas jis prarado darbingumą dėl profesinio susirgimo.

Aptariant žalos atlyginimą, juridinio asmens pasibaigimo atveju, DK 251 str. nustatyta, kad, jeigu įmonė, įstaiga, organizacija (darbdavys), įpareigota atlyginti nukentėjusiajam žalą, reorganizuojama, reikalavimai atlyginti žalą pereina tos įmonės, įstaigos, organizacijos teisių perėmėjui. Vadovaujantis DK 252 str. 1 dalimi, taip pat CK 6.289 str. 1 dalimi, likvidavus valstybės ar savivaldybės įmonę, įstaigą ar organizaciją pareiga atlyginti žalą pereina valstybei ar savivaldybei. Antroje DK 252 straipsnio dalyje įtvirtinta, kad, jeigu įmonė, įstaiga ar organizacija likviduojama neatlyginus nukentėjusiems asmenims padarytos žalos dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga, žalos atlyginimo sumos kaupiamos ir išieškomos CK nustatyta tvarka. Žalos atlyginimo mokėjimo prievolės perėjimą valstybei papildomai nustato Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas, tačiau jo taikymas yra ribojamas laiko atžvilgiu, nes minėtas įstatymas taikomas

⁶⁵ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr.27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“. *Teismų praktika*, 2000, Nr. 13

⁶⁶ - Valstybinė darbo inspekcija *Profesinių ligų tyrimas apskrityse 2005 – 2006 m. (2007 03 20 duomenys)* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt>>.

santykiams iki Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo įsigaliojimo, išskyrus tam tikras išimtis.

Civilinėje byloje Nr. 2-5365-742/2006 (Kauno miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius), ieškovas - Kauno miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras, kreipėsi į teismą, gindamas viešąjį interesą, ir prašė atnaujinti ieškinio senaties terminą bei priteisti žalos atlyginimą iš valstybės biudžeto lėšų. Ši byla iš kitų išsiskyrė tuo, kad joje ieškovu buvo Kauno miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras, o nukentėjusysis byloje dalyvavo kaip suinteresuotas asmuo. Pažymėtina, kad bylose dėl darbdavio materialinės atsakomybės už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai, retas atvejis, kai ieškovu būna prokuroras, ginantis viešąjį interesą, kadangi šios kategorijos bylose daugeliu atveju ieškovai yra patys nukentėjusieji. Analizuojamose bylose septyniais iš devynių atvejų ieškovais buvo nukentėjusieji, vienu atveju ieškovą atstovavo ieškovo teisių perėmėjas⁶⁷.

Pažymėtina, kad bylose, kai žalos atlyginimas perėjo valstybei, dviem atvejais žalos atlyginimo prievolė valstybei perėjo, reorganizavus ar likvidavus valstybinę įmonę ir vienu atveju – likvidavus žemės ūkio įmonę (šioje byloje išryškėjusios problemos plačiau aptariamos trečioje darbo dalyje – Materialinės atsakomybės instituto taikymo problemos Kauno miesto apylinkės teisme).

Civilinėje byloje Nr. 2-5365-742/2006, kurioje ieškovas – Kauno miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras, prašė atnaujinti ieškinio senaties termino padavimą ir priteisti žalos atlyginimą, jis nurodė, jog 1981-11-24 suinteresuotam asmeniui A.P. buvo nustatyta 90 proc. profesinio darbingumo netekimas dėl 1981-07-22 darbo metu įvykusio autoįvykio. Dėl šio darbinio suluošinimo profesinio darbingumo netekimo procentai A.P. buvo nustatinėjami kiekvienais metais. 1996-11-25 A.P. nustatytas neterminuotai 70 proc. profesinio darbingumo netekimas bei antros grupės invalidumas. Autoavarijos kaltininkas Jurbarko statybinių medžiagų kombinatas Kauno miesto Poželos rajono liaudies teismo 1982-04-14 sprendimu buvo įpareigotas mokėti A.P. 1,04 Lt (103,52 rub) per mėnesį dydžio žalos atlyginimą (netekus 90 proc. darbingumo) už laikotarpį nuo 1981-11-24 iki 1982-12-01. Nuo 1982-12-01 A.P. nebuvo mokamas žalos atlyginimas, tačiau jis nesikreipė nei į teismą, nei į buvusį mokėtoją, nors nedarbingumo procentai jam buvo nustatinėjami iki 1996-11-25. 2004-12-14 suinteresuotas asmuo kreipėsi į VSDFV Kauno skyrių, kur pagal jo prašymą buvo užvesta byla ir surinkta informacija. Tačiau VSDFV Kauno skyrius priėmė sprendimą neskirti A.P. periodinės netekto darbingumo kompensacijos, netekus 70 proc. profesinio darbingumo, kadangi teismas jam žalos

⁶⁷ - Žr. Priedo Nr. 1, 4 lentelę.

atlyginimą buvo priteisęs terminuotai, žalos atlyginimo prievolė AB „Jurbarko statybinių medžiagų kombinatui“ nebuvo perduota, todėl VSDFV negali priimti sprendimo mokėti periodinę netekto darbingumo kompensaciją, nes teisę į žalos atlyginimo kompensaciją gali nustatyti tik teismas.

Šioje byloje, spręsdamas klausimą dėl senaties termino, teismas nutarė, kad ieškinio senaties termino pradžia nustatyta ieškovo ir suinteresuoto asmens A.P. nurodytu metu - 2004-12-15, kadangi ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos. Teisė į ieškinį atsiranda nuo tos dienos, kai asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą. Apžiūrėtoje medicininės socialinės ekspertizės byloje yra rašytinis įrodymas – A.P. prašymas išduoti profesinio darbingumo netekimo pažymėjimą, kurį jis ketina pristatyti Sodrai dėl žalos atlyginimo nustatymo. Prašymo data yra 2004-12-14, todėl laikytina, kad tai yra rašytinis įrodymas, patvirtinantis sužinojimo apie teisę į netekto darbingumo periodinę kompensacijos laiką ir patvirtinantis ieškovo ir suinteresuoto asmens A.P. paaiškinimus. Šie įrodymai patvirtina, kad A.P. nežinojo apie pažeistą subjektyviąją teisę į periodinę netekto darbingumo kompensaciją, sužinojo apie ją tik 2004 gruodžio mėnesį ir iškart kreipėsi į atsakingas institucijas. Teismas, tenkindamas ieškovo prašymą dėl ieškinio senaties termino atnaujinimo, vadovavosi nurodytais rašytiniais įrodymais ir šalių paaiškinimais bei remėsi LAT praktika tokio pobūdžio civilinėse bylose bei LAT teisėjų senato 2002-12-20 nutarimo Nr. 39 „Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje“ 7.4 p., 15.1 p., 15.5 p. Šioje byloje Kauno miesto apylinkės teimas, ieškovo – Kauno miesto apylinkės vyriausiojo prokuroro ieškinį, apginant A.P. interesus, tenkino visiškai.

Kitose bylose dėl žalos atlyginimo, susirgus profesine liga, vienu atveju (Civ. byloje Nr. 2-953/2002) – ieškinys taip pat buvo tenkintas visiškai, kitais dviem atvejais – (Civ. byloje Nr. 2-2579/2003 bei Civ. byloje Nr. 2-128/2004) - teismas ieškinį tenkino iš dalies. Apžvelgus visas analizuojamas bylas, paaiškėjo, kad trimis atvejais ieškiniai buvo patenkinti visiškai, trimis atvejais – patenkinti iš dalies, dviem atvejais – ieškiniai buvo atmesti ir vienu atveju – byla baigta, sudarant taikos sutartį⁶⁸. Iš bylų analizės paaiškėjo, jog daugeliu atvejų, kreipiantis į teismą dėl žalos atlyginimo, ieškovo reikalavimai yra teisėti ir pagrįsti.

Civilinėje byloje Nr. 2-2579/2003 teismas nustatė, kad ieškovas profesine liga susirgo, dirbdamas buvusioje valstybinėje įmonėje „Granitas“ iki jos privatizavimo, todėl žalos atlyginimo mokėjimo prievolė perėjo valstybei, šiuo atveju – Valstybinio

⁶⁸ - Žr. Priedo Nr. 1, 3 lentelę.

socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyriui. Civilinėje byloje Nr. 2-5365-742/2006, sprendžiant žalos atlyginimo perėjimo valstybei klausimą, Kauno miesto apylinkės teismas rėmėsi Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinojo įstatymo 18 str. 2 dalimi, atsižvelgdamas į šio įstatymo galiojimą laike, ir nustatė, kad reorganizavus valstybinę įmonę, o vėliau ją pripažinus bankrutavusia ir likviduojama, atsižvelgiant į minėto įstatymo 18 str. 2 dalį, žalos atlyginimo prievolė pereina valstybei, šiuo atveju taip pat – VSDFV Kauno skyriui.

Pažymėtina, jog juridinio asmens, įpareigoto atlyginti dėl fizinio asmens sužalojimo atsiradusią žalą, pasibaigimo atveju, CK 6.289 str. 2 dalyje įtvirtinta, kad tokiu atveju žalos atlyginimo sumos kaupiamos įstatymų nustatyta tvarka, išieškant konkrečią sumą iškart arba sudarant draudimo sutartį, tačiau šiuo atveju susiduriama su teisinio reglamentavimo spragomis, kadangi įstatymai nenumato jokių ši žalos atlyginimo atvejį detalizuojančių taisyklių, todėl, sprendžiant šį klausimą, praktikoje kyla daug neaiškumų bei yra susiduriama su tokia problema, jog žala nukentėjusiajam gali būti neatlyginta (plačiau žalos atlyginimo mokėjimo prievolės perėjimo valstybei klausimai yra aptariami 1.2. dalyje – Teisinio reglamentavimo trūkumai).

Civilinėje byloje Nr. 2-128/2004, ieškovas T.R.Vaicekauskas kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl žalos atlyginimo, ir kaip atsakovą nurodė AB „Kauno dujotiekio statybą“. Pažymėtina tai, kad šioje byloje ieškovas prašė priteisti iš atsakovo žalą, padarytą neteisingai paskaičiavus netekto darbingumo kompensaciją už profesinį susirgimą, t.y. šiuo atveju, kitaip nei aukščiau aptartose bylose, atsakovas ieškovui mokėjo žalos atlyginimą, tačiau ieškovo teigimu kompensacija buvo neteisingai paskaičiuota, todėl jis kreipėsi į teismą, norėdamas išsireikalauti likusią – nesumokėtą kompensacijos dalį.

Atsakovas atsiliepime nurodė, kad ieškinio nepripažįsta dėl klaidingo skaičiavimo. Teismas nustatė, kad Kauno I MSEK komisija, atsižvelgdama į T.R.Vaicekausko darbo trukmę ir pobūdį įvairiose įmonėse, nustatė darbingumo netekimo procentus ir juos paskirstė kiekvienai įmonei. Ekspertizės išvadoje nurodyta, kad ieškovas, dirbdamas AB „Kauno dujotiekio statybą“ nuo 1988-12-05 iki 1992-03-31, neteko 5 proc. darbingumo, o nuo 1992-03-31 iki 1994-01-17 neteko 3 proc. profesinio darbingumo. Tiek teismas, tiek atsakovas sutinka su ieškovo skaičiavimu dėl netekto 5 proc. darbingumo, t.y. kad jam kas mėnesį turėjo būti mokama po 14,88 Lt. Tačiau teismas nustatė, kad ieškovas neteisingai paskaičiavo jam priklausančią 3 proc. netekto darbingumo kompensaciją, kadangi, apskaičiuodamas jos dydį, taikė ne 3, o 5 proc. netekto darbingumo. Apskaičiavus teisingai, t.y. pritaikius 3 proc. netekto darbingumo,

išeina, kad ieškovui turėjo būti mokama po 15,02 Lt, t.y. tokią sumą nurodo ir atsakovas savo atsiliepime. Todėl atsakovas už visą minėtą laikotarpį turėjo išmokėti ieškovui 213,18 Lt, kadangi atsakovas išmokėjo 37,18 Lt, tai likusi išmokėti suma yra lygi 176 Lt.

Šioje byloje teismas nusprendė ieškinį tenkinti dalinai, priteisti iš atsakovo AB „Kauno dujotiekio statyba“ ieškovui T.R.Vaicekauskui 176 Lt žalos dėl netekto darbingumo už profesinį susirgimą, likusioje dalyje ieškinį atmesti, priteisti iš atsakovo bylinėjimosi išlaidas ir išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu.

Analizuojant žalos atlyginimo dėl susirgimo profesine liga bylas, paaiškėjo, kad iš keturių bylų dviem atvejais ieškinys buvo tenkintas visiškai, kitais dviem atvejais – ieškinys tenkintinas dalinai, todėl šios kategorijos bylose ieškovų reikalavimai buvo teisėti ir pagrįsti. Kiek kitokia situacija yra žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų bylose, nes ieškinys tenkintas visiškai buvo tik vienoje byloje, taip pat vienoje byloje ieškinys buvo tenkintas iš dalies, vienu atveju buvo sudaryta taikos sutartis ir dviem atvejais ieškiniai buvo atmesti. Todėl žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe bylose, dvejose iš penkių bylų, ieškovių reikalavimai buvo nepagrįsti, jos neįrodė aplinkybių, kuriomis rėmėsi kaip savo reikalavimų pagrindu (plačiau apie problemas dėl ieškinio atmetimo Civilinėje byloje Nr. 2-405/2004 A.G. v. AB „Autrolis“ aptarta trečioje darbo dalyje – Materialinės atsakomybės instituto taikymo problemos Kauno miesto apylinkės teisme). Pažymėtina, kad pastarose dvejose bylose atsakovu abiem atvejais buvo ta pati įmonė – AB „Autrolis“, o ieškovėmis šios įmonės darbuotojos – troleibusų vairuotojos.

Apžvelgus darbdavio materialinės atsakomybės bylas, išnagrinėtas Kauno miesto apylinkės teisme, išaiškėjo, kad nelaimingi atsitikimai ir susirgimai profesinėmis ligomis įvyksta įvairios organizacinės struktūros įstaigose, įmonėse ar organizacijose. Atsakovais analizuojamose bylose buvo: trimis atvejais – akcinė bendrovė (AB), dviem atvejais – uždaroji akcinė bendrovė (UAB), vienu atveju – žemės ūkio bendrovė (ŽŪB), vienu atveju – savivaldybės įmonė (SI), trimis atvejais – atsakovu buvo VSDFV Kauno skyrius bei vienu atveju – Kauno rajono savivaldybės valdyba (žalos atlyginimo mokėjimo prievolės perėjimo valstybei atvejais)⁶⁹. Tais atvejais, kai dėl žalos atlyginimo prievolės perėjimo valstybei atsakovais buvo VSDFV Kauno skyrius ir rajono savivaldybės valdyba, ieškovai darbingumo neteko žemės ūkio bendrovėje, akcinėje bendrovėje bei valstybės įmonėje. Todėl šiuo atveju nepastebėta tendencijų, pagal kurias būtų galima teigti, kad nelaimingi atsitikimai darbe ar susirgimai profesinėmis ligomis dažniausiai įvyksta konkrečios organizacinės struktūros įmonėse ar įstaigose, kadangi pasiskirstymas,

⁶⁹ - Žr. Priedo Nr. 1, 5 lentelę.

nors ištyrus nedidelį bylų kiekį, buvo gana įvairus: pradedant nuo akcinių bendrovių ir uždarytų akcinių bendrovių ir baigiant savivaldybės įmonėmis ir žemės ūkio bendrovėmis.

2.2. Bylų, dėl darbdavio materialinės atsakomybės, nagrinėjimo ypatumai, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika nėra įtvirtinta nei DK 3 str., nei 38 str., kaip materialinės atsakomybės, darbo teisėje šaltinis. Pasak doc. V. Tiažkijaus, teismo precedentas kaip ir teisės doktrina laikytini netiesioginiu (išvestiniu) darbo teisės šaltiniu. Pažymėtina, kad išvestiniai teisės šaltiniai yra ypač svarbūs siekiant užtikrinti vienodą teisės normų aiškinimą ir taikymą, kadangi ir Teismų įstatymo 23 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau LAT) formuoja vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus⁷⁰. Darbe yra atliekama pirmos instancijos teismo bylų analizė, todėl šioje darbo dalyje bus aptarti pagrindiniai LAT bylų, dėl darbdavio materialinės atsakomybės⁷¹, aspektai ir apžvelgiamas LAT vaidmuo, formuojant vienodą teismų praktiką.

LAT yra išsakęs savo nuomonę dėl įrodinėjimo taisyklių ir teismo vaidmens žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe bylose. LAT nurodė, kad nagrinėjant bylas, susijusias su saugos darbe teisės aktų pažeidimais, teismui tenka vertinti nelaimingo atsitikimo darbe aktus ir eksperto išvadas, kurie paprastai yra pagrindinės įrodinėjimo priemonės šios kategorijos bylose. Netinkamai įvertinus šias įrodinėjimo priemones gali būti priimtas neteisėtas ir nepagrįstas teismo sprendimas. Nelaimingo atsitikimo darbe aktas yra laikomas oficialiu rašytiniu įrodymu, kurį teismas turi vertinti pagal bendrąsias įrodymų vertinimo taisykles. Todėl tais atvejais, kai nelaimingo atsitikimo darbe akte yra nurodytos ne tik nelaimingo atsitikimo darbe faktinės aplinkybės, techninės nelaimingo atsitikimo priežastys, bet ir daromos teisinės išvados – įvardijamas kaltas asmuo, nurodomas jo kaltės laipsnis ir pan., teismas turi atsižvelgti į tai, kad teisinių klausimų sprendimas yra būtent teismo, o ne komisijos, kuri tyrė nelaimingą atsitikimą, kompetencija. Todėl teismas turi patikrinti ar akte pagrįstai yra remiamasi teisės aktais, argumentuojant, kad dėl jų pažeidimo įvyko nelaimingas atsitikimas: teismas turi patikrinti ar akte nurodytas teisės aktas galiojo nelaimingo atsitikimo įvykimo metu, ar jis tikrai buvo pažeistas, taip pat turi patikrinti ar akte nurodyti visi teisės aktai, kurie nustato darbų saugos reikalavimus, ir kurie galėjo būti pažeisti. Tik teismas gali spręsti, ar tarp

⁷⁰ - TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005. I t., p. 86.

⁷¹ - Žr. Priedą Nr. 2.

konstatuoto teisės pažeidimo ir jo padarinių, t.y. nelaimingo atsitikimo, yra priežastinis ryšys teisine prasme, nes priežastinio ryšio klausimo išsprendimas kartu reiškia ir teisinės atsakomybės taikymą ar netaikymą⁷². Lietuvos Aukščiausiasis teismas taip pat pažymėjo, kad jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios, tačiau teismui tenka vertinti nelaimingo atsitikimo darbe aktus ir ekspertų išvadas, kurie paprastai tokiais atvejais yra pagrindinės įrodinėjimo priemonės⁷³.

Analizuojant teismų praktiką dėl žalos atlyginimo, susiduriama ir su teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų taikymu teisminėje praktikoje. DK 4 str. 4 d. nustatyta, kad tais atvejais, kai šis Kodeksas ir kiti įstatymai tiesiogiai nedraudžia, darbo teisinių santykių subjektams patiems susitarimo būdu nustatyti tarpusavio teises ir pareigas, šie subjektai turi vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. CK 1.5 str. 4 d. įtvirtinta, kad teismas, aiškindamas įstatymus ir juos taikydamas, privalo vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais. Tačiau teismas ne kiekvienoje byloje gali vadovautis šiais principais. LAT konstatavo, kad teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai taikomi kaip reglamentavimo priemonė, kai nustatytos tik bendrosios elgesio taisyklės. Egzistuojant suformuotai praktikai, CK 1.5 str. principinės nuostatos neturėtų būti taikomos be svarbaus pagrindo. Nurodyti principai taikomi kaip teisės spragų užpildymo priemonė, bet kai yra pakankamai teisiškai sureguliuoti klausimai ir egzistuoja teismų praktika, jie neturi būti taikomi kaip teisės aiškinimo ar kolizijų šalinimui skirta priemonė⁷⁴.

LAT nuomone, laikoma, jog žala sveikatai padaryta darbuotojui vykdant darbo pareigas, jeigu ji padaroma: 1) organizacijos teritorijoje (darbo vietoje arba atliekant darbinės pareigas ne darbo vietoje); 2) ne organizacijos teritorijoje, bet vykdant darbinės pareigas ir jei draudėjas privalėjo sudaryti saugias darbo sąlygas; 3) kitais „Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų“ nurodytais atvejais, jeigu bus įrodyta, kad žala asmens sveikatai ar gyvybei padaryta einant darbo (tarnybinės) pareigas⁷⁵.

Praktikoje gali pasitaikyti atvejų, kai žala darbuotojui gali kilti dėl kelių asmenų, (įskaitant jo darbdavį) kaltės. Tai gali būti situacija, kai toje pačioje įmonėje ar darbo vietoje, darbus atlieka du ar daugiau darbdavių. Šiuo atveju, LAT konstatavo, kad

⁷² - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. spalio 28 d. nutartis c.b. *M. Berškienė, E.Bertašienė v. AB „Lietuvos kuras“*, Nr. 3K-3-695/99.

⁷³ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. spalio 28 d. nutartis c.b. *M. Berškienė, E.Bertašienė v. AB „Lietuvos kuras“*, Nr. 3K-3-695/99

⁷⁴ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 5 d. nutartis c.b. *A.Mileris v. VŠĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras*, Nr. 3K-3-511/2004.

⁷⁵ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr.2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“. *Teismų praktika*, 1997, Nr. 5-6

jei saugos darbe norminių aktų pažeidimai nustatyti ne vienos, o kelių įmonių veikloje, teismas turi išsiaiškinti, ar darbuotojui padaryta žala yra tik vienos įmonės, ar visų įmonių padarytų saugos darbe norminių aktų pažeidimo padarinys. Jeigu nustatomas priežastinis ryšys tarp visų įmonių padarytų teisės pažeidimų ir nukentėjusiojo mirties, tai atsakomybė turi būti taikoma visoms įmonėms, atsižvelgiant į jų kaltės dalį (dalinė atsakomybė). Taip pat LAT pažymėjo, kad solidari atsakomybė už padarytą žalą atsiranda tik įstatymo nustatytais atvejais, o kai įstatymas nenumato solidarios atsakomybės, tai tokiais atvejais pritaikius solidarią atsakomybę tik vienai iš įmonių, kitos įmonės, kurios taip pat pažeidė darbų saugos teisės aktų reikalavimus, būtų nepagrįstai atleistos nuo atsakomybės, o tai prieštarautų teisingumo principui bei pažeistų tos įmonės (kuriai atsakomybė pritaikyta) darbuotojų ir kitų kreditorių interesus⁷⁶. Todėl siekiant nustatyti ar turi būti taikoma solidari atsakomybė, reikia įvertinti, ar buvo už žalos kilimą atsakingų asmenų suderinti veiksmai. Jei nebuvo bendrų, suderintų veiksmų, kiekvieno asmens atsakomybė turi būti dalinė, išskyrus atvejus, kai specialus darbo įstatymas numato solidarią atsakomybę.

Pažymėtina, kad nagrinėjant bylą žala nėra preziumuojama, todėl įrodyti žalos (nuostolių) dydį privalo ieškovas (nukentėjusysis). Tam tikrais atvejais, kai sudėtinga įrodyti tikslų žalos dydį, nuostoliais gali būti pripažįstama atsakovo gauta nauda, kuri iš esmės reiškia nukentėjusiojo negautas pajamas. LAT pasisakė, kad ieškovo pareiga įrodyti žalą (nuostolius) reiškia, kad jis taip pat turi pateikti įrodymus, patvirtinančius žalos dydį. Atsakomybė yra vienas iš pažeistos teisės gynybės būdų, kurio veiksmingumui užtikrinti skirta CK 6.249 str. 1 d. norma, pagal kurią teismas privalo nustatyti atlygintinų nuostolių dydį, jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti. Todėl, pasak LAT, negali būti pripažintas pagrįstu teismo sprendimas netenkinti ieškinio dėl žalos atlyginimo dėl to, kad ieškovas tiksliai neįrodė nuostolių dydžio⁷⁷.

Apžvelgsime ir LAT praktiką dėl CK 6.284 str., reglamentuojančio atsakomybę už dėl gyvybės atėmimo atsiradusią žalą, taikymo tais atvejais, kai esant nustatytoms darbdavio atsakomybės sąlygoms, nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, tačiau nelaimingas atsitikimas nebuvo pripažintas draudiminiu įvykiu. Minėto CK 6.284 str. 4 dalyje numatyta, kad šis straipsnis taikomas tik tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo nėra apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įstatymų nustatyta tvarka. Teismų praktikoje iškilo klausimų ar pagal CK 6.284 straipsnį darbdavys gali būti įpareigotas atlyginti žalą, atsiradusią

⁷⁶ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 25 d. nutartis c.b. *G. Milčiukienė v. UAB „Antriniai metalai“*, Nr. 3K-69/98.

⁷⁷ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 4 d. nutartis c.b. *UAB „Raimondas ir draugai“ v. UAB „H.P.L. Alytus“*, Nr. 3K-3-252/2004.

darbuotojo gyvybės atėmimo atveju, jeigu nukentėjęs darbuotojas buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, tačiau nelaimingas atsitikimas nepripažintas draudiminiu įvykiu ir dėl to draudiminės išmokos neišmokėtos. LAT konstatavo, kad sprendžiant šią problemą, svarbu tai, kad Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo paskirtis – nustatyti nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo santykius, o ne reglamentuoti atsakomybę už žalą. Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 13 straipsnyje numatyta, kad darbdavio pareiga yra užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatą visais su darbu susijusiais aspektais. Minėto įstatymo 77 str. 1 dalyje nustatyta, kad darbdavys, kuris savo veikimu arba neveikimu pažeidė darbuotojų saugos ir sveikatos teisės aktus ir tuo neužtikrino saugių ir sveikų darbo sąlygų, atsako įstatymų nustatyta tvarka, o šio straipsnio 2 dalyje – kad darbdavys neatsako už darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimų neužtikrinimą arba darbdavio atsakomybė už tai gali būti sumažinta, jeigu ištyrus nelaimingą atsitikimą darbe nustatoma, kad tai įvyko susiklosčius neįprastoms ar nenumatytoms aplinkybėms, kurių darbdavys negalėjo kontroliuoti, arba dėl atsitikimų, kurių padarinių nebuvo galima išvengti, nors ir buvo naudojamos visos reikiamos priemonės. Atsižvelgiant į tokių įstatyminį reglamentavimą LAT konstatavo, kad darbdavys, nesant įstatyme numatytų jo atsakomybę eliminuojančių sąlygų, įstatymų nustatyta tvarka atsako ir už dėl nelaimingo atsitikimo darbe, kuris nepripažintas draudiminiu įvykiu, atsiradusią žalą. Taip pat LAT nustatė, kad atsižvelgiant į išdėstytą, CK 6.284 str. ir jo 4 dalį aiškinant sistemiškai darytina išvada, kad šis CK straipsnis gali būti taikomas ir tais atvejais, kai esant nustatytoms darbdavio atsakomybės sąlygoms, nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka, tačiau nelaimingas atsitikimas darbe nepripažintas draudiminiu įvykiu⁷⁸.

LAT yra pasisakęs dėl teisės gauti draudimo išmoką nelaimingo atsitikimo atveju, mirus asmeniui, kai jis buvo apdraustas savanorišku draudimu dėl nelaimingo atsitikimo darbe. Šiuo atveju teismai, vertindami savanoriško draudimo sutartį dėl nelaimingo atsitikimo darbe, turi atkreipti dėmesį į tai, ar draudėjas, apdrausdamas savo darbuotojus, teisingai paskyrė draudimo išmokos gavėją. Nustačius, kad draudimo išmokų gavėjas paskirtas neteisėtai, pripažįstama, kad draudėjas nepaskyrė naudos gavėjo, todėl, mirus apdraustajam, draudimo išmoka išmokama pagal paveldėjimo teisės normas⁷⁹.

⁷⁸ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 13 d. nutartis c.b. *L.Stravinskienė ir kiti v. UAB „Vigidas“*, Nr. 3K-P-275/2005.

⁷⁹ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c.b. *I.T.; R.T.; M.T. IR A.T. v. UAB „Plungės lagūna“ ir AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-27/2006.

Tam tikrų problemų kyla ir realizuojant visiško žalos atlyginimo principą, kuris yra įtvirtintas CK 6.251 straipsnyje. Apžvelgus teismų praktiką matome, kad sveikatos sužalojimo atveju šis principas yra sunkiai iki galo realizuojamas, nes asmens sveikata po patirto sužalojimo ar susirgimo gali būti visiškai ir neatstatyta (šis klausimas detaliau buvo nagrinėtas 2.2 skyriuje - Teisinio reglamentavimo trūkumai), todėl šiuo atveju yra labiau dalinis, o ne visiškas, patirtos žalos kompensavimas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas savo 1997 m. sausio 16 d. nutarime⁸⁰ pažymėjo, kad žalos atlyginimas sveikatos sužalojimo atveju yra riboto pobūdžio.

Sekantis darbdavio materialinės atsakomybės bylų ypatumas, kalbant apie nelaimingus atsitikimus darbe, yra susijęs su nukentėjusio asmens kalte. DK 246 str. numatyta, kad jei žalai atsirasti sudarė sąlygas nukentėjusiojo kaltė (sužalojimo ir mirties atvejais – sužalotojo (mirusiojo) asmens didelis neatsargumas), žalos atlyginimas yra mažinamas atsižvelgiant į kaltės laipsnį arba reikalavimas atlyginti žalą atmetamas. LAT konstatavo, kad nukentėjusiojo didelį neatsargumą (t.y. paprasčiausių atidumo ir rūpestingumo taisyklių nepaisymą) turi įrodyti atsakingas už žalą asmuo, kuris remiasi šia aplinkybe kaip savo atsikirtimų pagrindu. Teismo išvada, ar yra didelis nukentėjusiojo neatsargumas, turi būti išdėstyta teismo sprendime⁸¹.

Apžvelgus teismų praktiką susijusią su neturtinės žalos atlyginimu tretiesiems asmenims, matome, kad ji yra ne itin gausi ir prieštaringa. LAT yra pasisakęs dėl tam tikrų aspektų, susijusių su darbuotojo įpėdinių teisės į neturtinės žalos, atsiradusios darbuotojui mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, atlyginimu. DK 250 straipsnyje nustatyta, kad darbo sutarties šalys privalo atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą. Ši norma banketinė, nes nukreipia į CK 6.250 str. 2 dalį, kurioje įtvirtinta, kad neturtinė žala atlyginama visada, kai ji padaryta dėl nusikalstamų veiksmų asmens sveikatai arba dėl asmens gyvybės atėmimo. Šiuo atveju reikia pagrįsti reikalaujamos piniginės kompensacijos dydį. LAT pasisakė, kad darbdavys žalą turi atlyginti pagal CK 6.284 straipsnio nuostatas neatsižvelgiant į tai, ar asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu, nes Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nenustatytas neturtinės žalos atlyginimas. Taip pat LAT yra suformulavęs teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę, kad atsakomybė už padarytą neturtinę

⁸⁰ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr.2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“. *Teismų praktika*, 1997, Nr. 5-6;

⁸¹ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr.27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“. *Teismų praktika*, 2000, Nr. 13.

žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos fakto ir gali būti atlyginama tiek kartu, tiek atskirai⁸².

Gyvybės atėmimo atveju neturtinės žalos dydžio nustatymui tiesioginės įtakos turi žalą padariusio asmens bei nukentėjusiųjų teisinė padėtis, nukentėjusiojo amžius, išsilavinimas, ryšys su mirusiuoju. Konkrečioje byloje⁸³ LAT nurodė, kad atsakovas – SP UAB „Vilniaus troleibusai“ yra juridinis asmuo, pelno siekianti įmonė, todėl jos turtinė padėtis (turimos skolos), teisėjų kolegijos nuomone, negali būti pagrindas gerokai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Esminis neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai, kurie teismų nustatyti įvertinant sužalojimo sunkumą, išlikusį sveikatos ir išvaizdos pakenkimą, asmenines savybes – amžių, profesinį išsilavinimą ir galimybių praradimą. Taip pat, kalbant apie neturtinės žalos atlyginimą, pažymėtina, kad LAT konstatavo, jog vadovaujantis CK 6.250 str. 2 d., neturtinė žala atlyginama visais įstatymų nustatytais atvejais, kai ji padaroma asmens sveikatai, nepriklausomai nuo to, kad ji padaryta ne dėl nusikaltimo ir nuo to, kad nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe NADSDĮ nustatyta tvarka. Priešingu atveju būtų pažeidžiami visiško žalos atlyginimo bei teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principai⁸⁴. Todėl apibendrinant tai kas išdėstyta, galima pasakyti, jog neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai.

Kalbant apie materialinę darbdavio atsakomybę, paminėtini ir netiesioginės darbdavio atsakomybės atvejai LAT praktikoje, kaip pavyzdį pateikiant, konkrečią bylą, kurioje nelaimingas atsitikimas darbe, dėl kurio žuvo V.S., įvyko kitam įmonės dažytojui P.V. savavališkai paėmus techniškai netvarkingą autokrautuvą ir juo važiuojant. Byloje nustatyta, kad nelaimingo atsitikimo priežastys buvo: netvarkingi autokrautuvo stabdžiai ir autokrautuvo eksploatavimo bei norminių aktų, reglamentuojančių saugų darbą, reikalavimų nesilaikymas. Nelaimingas atsitikimas darbe įvyko dėl P.V. ir administracijos, kuri nekontroliavo, kaip laikomasi saugos darbe norminių aktų reikalavimų, veiksmų. Nukentėjusiojo tyčia ar nenugalima jėga nebuvo nustatyta, todėl įmonė yra atsakinga už padarytą žalą. Šiuo atveju įmonė turi teisę regresu tvarka išsieškoti nuostolius iš P.V.⁸⁵.

⁸² - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr.27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“. *Teismų praktika*, 2000, Nr. 13.

⁸³ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 26 d. nutartis c.b. *N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusai“*, Nr. 3K-3-371/2003.

⁸⁴ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis c.b. *N. Cmelevskienė v. UAB „Club 8 Company“*, Nr. 3K-3-1049/2003.

⁸⁵ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 31 d. nutartis c.b. *I.Sriubienė v. UAB „Panevėžio ketus“*, Nr. 3K-3-421/2003.

3. MATERIALINĖS ATSAKOMYBĖS INSTITUTO TAIKYMO PROBLEMOS KAUNO MIESTO APYLINKĖS TEISME

Šioje darbo dalyje, remiantis teoriniais aspektais, teisės aktų analize bei LAT praktika, pateikiamos Kauno miesto apylinkės teisme išryškėjusios, darbdavio materialinės atsakomybės instituto taikymo praktinės problemos.

Vadovaujantis DK 286 str., tarp darbuotojo ir darbdavio kilusius individualius darbo ginčus nagrinėja darbo ginčų komisija ir teismas. LR CPK IV dalies XX skyrius nustato darbo bylų nagrinėjimo ypatumus, tačiau šio kodekso 410 str. 2 d. numatyta, kad XX skyriuje įtvirtinta darbo bylų ypatumai netaikomi ginčams dėl žalos atlyginimo, todėl šios kategorijos bylos yra nagrinėjamos pagal bendras proceso taisykles. Pastaroji nuostata yra labai ginčytina, kadangi yra neišskūs argumentai, kodėl net ir darbuotojų inicijuotos iš darbo teisinių santykių kylančios žalos atlyginimo bylos, nagrinėjamos pagal bendras proceso taisykles⁸⁶. Analizuotoje Kauno miesto apylinkės teismo civilinėje byloje Nr. 2-405/2004, ieškovės ieškinys dėl žalos atlyginimo buvo atmestas, kadangi ieškovė šioje byloje žalos atlyginimo reikalavo, remdamasi 1998 m. įvykusi nelaimingu atsitikimu darbe, tačiau sprendžiant bylą ir atlikus teismo medicinos ekspertizę buvo nustatyta, kad 1998 m. įvykęs nelaimingas atsitikimas nėra priežastis, dėl kurios ieškovė neteko 60 proc. profesinio darbingumo, tačiau teismo nagrinėjimo metu paaiškėjusių faktų, didelę taką ieškovės profesinio darbingumo netekimui turėjo 1995 m. įvykęs nelaimingas atsitikimas darbe, tačiau ieškovė savo reikalavimus minėtoje byloje grindė tik tai 1998 m. įvykusi nelaimingu atsitikimu, teismas ieškinį atmetė. Šiuo atveju, jei byloms dėl žalos atlyginimo būtų taikomi darbo bylų nagrinėjimo ypatumai, numatyti CPK IV d. XX skyriuje, tai teismas šioje byloje būtų aktyvus, jis turėtų teisę rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, galėtų patenkinti reikalavimus daugiau nei buvo pareikšta, priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, ir todėl minėtoje byloje, teismas sprenddamas bylą būtų galėjęs remtis ir 1995 m. įvykusi nelaimingu atsitikimu, ko pasekoje, kaip matyti iš bylos medžiagos, ieškovės ieškinys, būtų iš dalies arba visiškai tenkintas. Todėl remiantis išdėstyta bei neižvelgiant didelių minusų, dėl kurių byloms dėl žalos atlyginimo neturėtų būti taikomi darbo bylų nagrinėjimo ypatumai, siūloma panaikinti CPK 410 str. 2 d. įtvirtintą nuostatą, kad darbo byloms nustatyti ypatumai netaikomi ginčams dėl žalos atlyginimo.

⁸⁶ - DAVULIS, T. *Darbo teisė: Europos sąjunga ir Lietuva*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. p.224.

Kitas su bylą, kylančių iš darbo teisinių santykių nagrinėjimu, susijęs klausimas – ar teismas turėtų priimti ieškinį dėl darbdavio padarytos žalos darbuotojui atlyginimo, jeigu darbuotojas nesilaikė ikiteisminės darbo ginčų nagrinėjimo tvarkos, t.y. prieš kreipdamasis į teismą, nesikreipė į darbo ginčų komisiją. Pažymėtina, kad žalos atlyginimas pagal šalių valią gali būti arba savanoriškas, arba priverstinis. Tokiu atveju kai šalys nesusitaria geranoriškai yra taikomas priverstinis žalos atlyginimo būdas ir ginčas yra nagrinėjamas įstatymų nustatyta tvarka. Šiuo atveju būtina atkreipti dėmesį į CPK 137 str. 2 d. 3 p. nuostatą, kad teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, nesilaikė įstatymų nustatytos tai bylą kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos. Tai, kad šios kategorijos byloms negalioja darbo ginčų nagrinėjimo ypatumai, jokių būdu nereiškia, kad nereikia laikytis materialiosios darbo teisės nustatytą išankstinio ginčų nagrinėjimo tvarkos reikalavimų. Šiuo atveju atsakymas į iškeltą klausimą gana aiškus – kilus ginčui dėl žalos atlyginimo prieš kreipdamasis į teismą darbuotojas privalo kreiptis į darbo ginčų komisiją⁸⁷. Atsižvelgiant į išdėstytas nuostatas, matome, kad teismas sprenddamas dėl ieškinių priėmimo privalo patikrinti ar ieškovas (jeigu jis darbuotojas) pasinaudojo privaloma ginčo ikiteisminio sprendimo tvarka, t.y. ar jis kreipėsi į darbo ginčų komisiją. CPK 412 str. 1 d. įtvirtinta, kad jeigu asmuo kreipėsi į teismą nesilaikydamas ginčo išankstinio nagrinėjimo ne teisme tvarkos, teismas atsisako priimti ieškinį arba palieka jį nenagrinėtą ir išaiškina ieškovui teisę pasinaudoti išankstinio nagrinėjimo ne teisme tvarka. Taip pat minėto straipsnio antroje dalyje nustatyta, kad jei darbo ginčo nagrinėjimo institucija buvo pripažinusi esanti nekompetetinga spręsti ginčą, bylą nagrinėja tiesiogiai teismas, tačiau šiuo atveju prie ieškinių turėtų būti pridėtas atitinkamas darbo ginčų komisijos sprendimas. Išanalizavus Kauno miesto apylinkės teismo bylas po naujojo CPK įsigaliojimo, kurioms turėjo būti taikomos, aukščiau išdėstytos nuostatos, paaiškėjo, kad Kauno miesto apylinkės teismas nereikalauja iš ieškovų – darbuotojų, žalos atlyginimo bylose, kad pirmiausiai jie būtų kreipęsi į darbo ginčų komisiją, kaip to reikalaujama DK bei CPK ir priima ieškinius tiesiogiai net ir tuo atveju, kai darbuotojas kreipiasi į teismą nepraleidęs nustatyto trijų mėnesių kreipimosi į darbo ginčų komisiją termino. Pažymėtina, kad tik vienu atveju, civilinėje byloje Nr. 2-5365-742/2006, teismas priimdamas sprendimą akcentavo, kad ieškovas laikėsi ginčo ikiteisminio sprendimo tvarkos. Todėl Kauno miesto apylinkės teismas priimdamas nagrinėti ieškinius dėl žalos atlyginimo, kai ieškovas (darbuotojas) nesilaiko ikiteisminės ginčo nagrinėjimo tvarkos, pažeidžia DK 286 str., 295 str., CPK 137

⁸⁷ - LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. II t., p. 220-221.

str. 2 d. ir 412 str. įtvirtintas nuostatas. Pažymėtina, kad teismas gali priimti darbuotojo ieškinį dėl žalos atlyginimo, kai buvo praleistas DK 296 str. nustatytas trijų mėnesių kreiptis į darbo ginčų komisiją terminas, taip pat kai ieškovas kreipėsi į teismą praleisdamas DK 293 str. nustatytą keturiolikos dienų terminą, šiais atvejais teismas turėtų taikyti CPK 412 straipsnio antrosios dalies nuostatas.

Aptariant ikiteisminę darbo ginčų žalos atlyginimo tvarką, pažymėtina, kad būtent teismas yra laikomas pagrindiniu darbo ginčus dėl žalos atlyginimo nagrinėjančiu organu (atsižvelgiant į DK ir CK nuostatas), turinčiu tam tikrą tik jam suteiktą įgaliojimą. Todėl įvertinus žalos atlyginimo ginčų, kilusių dėl sveikatos sužalojimų ar susirgimų profesine liga darbe, ypatumus, ir visuomeninę reikšmę, galima teigti, kad teismas yra tinkamesnė institucija, nei darbo ginčų komisija, tokio pobūdžio byloms spręsti. Teismas, o ypač specializuoti darbo teismai (ar jų skyriai bendrosios kompetencijos teismuose), tinkamiau išspręstų darbo ginčus dėl žalos atlyginimo, užtikrintų darbuotojo, kaip silpnesnės darbo santykių šalies, interesų apsaugą. Todėl tinkamiausia būtų jei žalos atlyginimo ginčai būtų nagrinėjami tiesiogiai teisme.

Pagal DK 250 str., darbo sutarties šalys privalo atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą, kurios dydį, vadovaudamasis CK, kiekvienu atveju nustato teismas. CK 6.250 str. nustatyta, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo. LAT yra pažymėjęs, kad vadovaujantis minėtu CK straipsniu, neturtinė žala yra atlyginama visais įstatymų nustatytais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai, nepriklausomai nuo to, kad ji padaryta ne dėl nusikaltimo ir nuo to, kad nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. Per analizuojamą laikotarpį, gauta tik viena civilinė byla, kurioje ieškovas pateikė reikalavimus atlyginti neturtinę žalą (civ.byloje Nr. 2-10113-717/2006), visais kitais atvejais ieškovai reikalavo atlyginti tik negautas pajamas ir su sveikatos grąžinimu susijusias išlaidas. Atsižvelgiant į išdėstyta, galima daryti išvadą, kad šiuo metu Lietuvoje galiojančiu neturtinės žalos atlyginimo institutu, ypač atvejais susijusiais su darbuotojo sužalojimu ar mirtimi, praktikoje pasinaudoja nedidelis skaičius asmenų.

Kauno miesto apylinkės teismas analizuojamu laikotarpiu išnagrinėjo tik devynias darbdavio materialinės atsakomybės bylas, dėl sužalojimų ar profesinių susirgimų darbe. Per šešių metų laikotarpį tai yra gana mažas bylų skaičius, todėl pastebimas šios rūšies bylų ženklus sumažėjimas, kas leidžia daryti prielaidą, kad daugeliu atvejų darbuotojai ir darbdaviai susitaria ikiteisimine tvarka, tačiau šiuo atveju kyla

klausimas ar ikiteisminiuose susitarimuose buvo tinkamai apgintos silpnesnės darbo santykių pusės – darbuotojų, teisėti interesai.

Nagrinėjant bylas, susijusias su saugos darbe teisės aktų pažeidimais, teismui tenka vertinti nelaimingo atsitikimo darbe aktus, eksperto išvadas, kurie paprastai yra pagrindinės įrodinėjimo priemonės šios kategorijos bylose. LAT pažymėjo, kad nelaimingo atsitikimo darbe aktas laikytinas oficialiu rašytiniu įrodymu, kurį teismas turi vertinti pagal bendrąsias įrodymų vertinimo taisykles. Todėl tais atvejais, kai nelaimingo atsitikimo darbe akte yra nurodytos ne tik nelaimingo atsitikimo faktinės aplinkybės, techninės priežastys, bet ir daromos teisinės išvados, pavyzdžiui, įvardinant, kas yra kaltas dėl nelaimingo atsitikimo, arba nurodant kaltės laipsnį, teismas turi atsižvelgti į tai, kad teisinių klausimų sprendimas yra teismo, o ne komisijos, tyrusios nelaimingo atsitikimo aplinkybes, kompetencija. Civilinėje byloje Nr. 2-2579/2003, Kauno visuomenės sveikatos centro pateiktame profesinės ligos tyrimo akte Nr. 9, buvo nustatyta, kad dėl ieškovo susirgimo profesine liga kalta yra jo buvusi darbovietė AB „Granitas“, tačiau atsižvelgiant į LAT išaiškinimą, šiuo atveju kalto asmens įvardijimas turėtų būti teismo, o ne visuomenės sveikatos centro, kompetencijos klausimas. Tik teismas gali spręsti, ar tarp konstatuoto teisės pažeidimo ir jo padarinių yra priežastinis ryšys teisine prasme, nes priežastinio ryšio klausimo išsprendimas kartu reiškia ir teisinės atsakomybės taikymą ar netaikymą⁸⁸. Apibendrinant nustatyta, kad tose bylose kur ieškiniai dėl žalos atlyginimo, sužalojus sveikatą pareiškiami pirmą kartą, kaip įrodymai buvo pateikti nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo aktai, o bylose dėl žalos atlyginimo susirgus profesine liga, pateikiami profesinės ligos tyrimo aktai, VMSEK (dabar NDNT) sprendimai, konstatuojantys darbingumo netekimą, dėl profesinių susirgimų bei invalidumo pažymos.

Analizuojamoje civilinėje byloje Nr. 2-10113-717, ieškovė pradėjo dirbti pas atsakovą nuo 2001 m. rugsėjo mėnesio, t.y. jau įsigaliojus Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymui (jis įsigaliojo nuo 2000 m. sausio 1 d.), pagal kurį buvo įvestas privalomas darbuotojų draudimas. Tačiau šioje byloje tiek turtinę, tiek neturtinę žalą, ieškovė siekė išsireikalauti iš atsakovo – darbdavio, ir šiuo atveju buvo sudaryta taikos sutartis, pagal kurią darbdavys atlygino minėtas išlaidas, t.y. tiek neturtinę, tiek turtinę žalą, į kurią įėjo ir išlaidos gydymui, ir negautos pajamos ir pan. Aptariamam atveju nebuvo iškeltas klausimas dėl privalomo darbuotojų socialinio draudimo, t.y. šio klausimo nepalietė nei ieškovė, nei atsakovas savo atsiliepime, todėl darytina išvada, kad ieškovė nebuvo apdrausta privalomu socialiniu draudimu, nes jei būtų apdrausta, tai

⁸⁸ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 25 d. nutartis c.b. G. Milčiukienė v. UAB „Antriniai metalai“, Nr. 3K-69/98.

negautos pajamos, turėtų būti atlyginamos socialinio draudimo būdu. Pažymėtina, kad nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas galioja net ir tuo atveju, kai įmokos faktiškai nemokamos. Svarbu, kad darbdavys būtų pranešęs apie darbuotojo įdarbinimą Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniam skyriui. Jei darbdavys faktiškai socialinio draudimo įmokų nemoka, tai laikoma skola Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai, tačiau darbuotojas yra apdraustas socialiniu draudimu nuo nelaimingų atsitikimų.

Civilinėje teisėje galioja kaltumo prezumpcija – žalą padaręs asmuo laikomas kaltu, kol neįrodoma, kad žala nukentėjusiajam padaryta ne dėl jo kaltės. Teismo sprendime turi būti nurodyta, ar atsakovas yra kaltas, kuo konkrečiai tai pasireiškia. Darbuotojui susirgus profesine liga, draudėjas atlygina žalą taip pat tik esant jo kaltei. Kauno miesto apylinkės teismas ne visada tyrė darbdavio kaltės klausimą, pavyzdžiui civilinėje byloje Nr. 2-953/2002, teismas apsiribojo susirgimo profesine liga fakto konstatavimu .

Iš analizuotų bylų matyti, jog nagrinėjant bylas dėl žalos atlyginimo, kai atsakinga už žalą žemės ūkio įmonė privatizuota ar reorganizuota, neaiškumų nekyla. Teismas per analizuojamą laikotarpį išnagrino 3 tokias bylas ir žalos atlyginimą priteisė iš rajono valdybų (savivaldybių). Kiek sudėtingesnė situacija susiklostė, kai iki valstybinės įmonės privatizavimo (reorganizavimo) reikalavimai atlyginti žalą dar nebuvo pareikšti arba kai valstybinė įmonė yra likviduojama. LAT nutarime „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“⁸⁹ pasakyta, kad jei juridinis asmuo likviduojamas niekam neperimant jo teisių, tai sumos, reikalingos išmokėti žalai atlyginti, turi būti kapitalizuojamos pagal draudimo taisykles ir įnešamos draudimo įmonei, kad ši išmokėtų jas nustatytu dydžiu ir tvarka. Jeigu šių sumų kapitalizuoti negalima, tai reikalavimai dėl žalos atlyginimo pareiškiama aukštesnei likviduoto juridinio asmens organizacijai. Kauno miesto apylinkės teismas civ. byloje Nr. 2-953/2002, nusprendė, kad jei valstybinis ūkis, kuriam ieškovas buvo nepateikęs reikalavimų dėl žalos atlyginimo, buvo reorganizuotas, o vėliau likviduotas, ir žala ieškovui nebuvo išmokėta ir nebuvo kapitalizuotas žalos atlyginimas, tai žalą ieškovui, dėl susirgimo profesine liga, privalo atlyginti Kauno rajono savivaldybės valdyba. Tačiau LAT, minėtame nutarime, konstatavo, kad jei žala nėra atlyginta nei aukštesnės likviduoto asmens organizacijos ir jei lėšos nėra kapitalizuotos, tai valstybė turi atlyginti ieškovo

⁸⁹ - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr.2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“. *Teismų praktika*, 1997, Nr. 5-6.

sveikatai padarytą žalą, tačiau valdyba atstovauti valstybei negali, kadangi žalos atlyginimas gali būti priteisiamas iš valdybos tik žemės ūkio įmonę reorganizavus ar privatizavus, o ne likvidavus. Todėl vadovaujantis minėtu LAT nutarimu, Kauno miesto apylinkės teismas civ. byloje Nr. 2-953/2002, žalos atlyginimą priteisė iš netinkamo atsakovo.

Darytina išvada, kad šiuo metu Lietuvoje pastebima visų rūšių darbo bylų mažėjimo tendencija, tik nedidelė žalos atlyginimo darbo ginčų dalis pasiekia teismą⁹⁰. Kauno miesto apylinkės teisme, 2000 - aisiais, 2001-aisiais bei 2005 – aisiais metais, nebuvo išnagrinėta nė viena, darbdavio materialinės atsakomybės už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimo, gyvybės atėmimu ar susirgimu profesine liga, byla. Iš viso per laikotarpį nuo 2000 iki 2006 m. buvo išnagrinėtos tik devynios darbdavio materialinės atsakomybės bylos. Kadangi atsižvelgiant į statistiką, nelaimingų atsitikimų ar susirgimų profesine liga skaičius didėja⁹¹, bylų teismuose mažėjimas rodo, kad darbuotojai vengia kreiptis į teismą dėl pažeistų darbo teisių gynimo. Tokia padėtis gali būti paaiškinama nepasitikėjimu teismais, nenoru pabloginti darbo santykių su darbdaviu ar prarasti darbą. Tačiau kyla daug abejonių dėl ikiteisminių darbdavių ir darbuotojų susitarimų, abejonių kelia ir darbo ginčų komisijų šališkumas, t.y. ar tinkamai yra užtikrinamos darbuotojų teisės, ar nėra naudojamos jų, kaip silpnesnės darbo santykių šalies, padėtimi, sprendžiant klausimus dėl žalos atlyginimo. Todėl, atsižvelgiant į išdėstytus argumentus bei teismo, kaip pagrindinės darbo ginčus nagrinėjančios institucijos įgaliojimus, manoma, kad būtų geriau, ginčus, kilusius dėl žalos atlyginimo nagrinėti tiesiogiai teisme bei minėtiems ginčams taikyti darbo bylų nagrinėjimo ypatumus. Tai užtikrintų tinkamesnį ginčų išsprendimą, garantuotų realų šalių lygiateisiškumo principo įgyvendinimą bei sąlygotų greitesnį, mažiau formalizuotą ir pigiau kainuojantį bylų nagrinėjimą .

⁹⁰ - Žr. Priedą Nr. 3.

⁹¹ - Žr. Priedą Nr. 4.

IŠVADOS

1. Darbdavio materialinės atsakomybės institutas Lietuvos darbo teisės sistemoje detaliau buvo reglamentuotas tik priėmus naująjį Darbo kodeksą, iki tol galiojusiam Darbo įstatymų kodekse buvo nustatyta tik darbuotojų ir tarnautojų materialinė atsakomybė, todėl iki naujojo Darbo kodekso įsigaliojimo materialinės atsakomybės skirstymą į darbdavių ir darbuotojų buvo galima surasti tik teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Būtent analizuojamo instituto naujumas Lietuvos teisės sistemoje ir lemia didelę dalį darbdavio materialinės atsakomybės instituto teorinių, įstatyminio reglamentavimo ir teisminėje praktikoje kylančių problemų.

2. Išanalizavus teorines darbdavio materialinės atsakomybės instituto problemas akcentuotina, kad viena iš teorinių, šio instituto problemų yra mokslinių, minėtą sritį tyrinėjančių, darbų, kuriuose būtų atskleista instituto problematika bei pasiūlytos tobulinimo kryptys, trūkumas. Atlikus skirtingų nuomonių dėl darbdavio materialinės atsakomybės instituto priskirtinumo prie deliktinės ar sutartinės atsakomybės analizę, pritartina nuomonei, kad darbdavio materialinė atsakomybė, už žalą padarytą darbuotojo sveikatai ar jo mirties atveju, negali būti laikoma tik deliktine atsakomybe, nes darbdavio pareiga darbuotojui kyla iš sutartinių santykių, t.y. iš darbo sutarties.

3. Pastovi darbdavio materialinę atsakomybę reglamentuojančių teisės aktų kaita nulėmė tai, kad šioje srityje egzistavo ir egzistuoja nemažai teisės spragų, teisės aktai nevisiškai suderinti tarpusavyje. Įvedus alternatyvius žalos atlyginimo būdus praktikoje kilo neaiškumų, liečiančių šių naujų būdų santykį su materialine atsakomybe bei jos taikymu. Įstatymų leidėjas stengdamasis suderinti skirtingų žalos atlyginimą reglamentuojančių teisės aktų taikymą, išleido darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo būdų tarpusavio sąveikos taisyklės, bet klaidų nebuvo išvengta, minėtos taisyklės buvo keičiamos net keletą kartų, ir šiuo metu jos nėra išsamios ir pilnai suderintos tarpusavyje. Tačiau kitų žalos kompensavimo būdų įvedimas laikytinas veiksminga priemone, užtikrinančia darbuotojų, patyrusių žalą, interesus, tuo pačiu dalinai išsprendžiama ir darbdavio nemokumo problema, žalos kompensacija gali būti išmokama, kai yra net paties nukentėjusiojo kaltė. Todėl taikant kitus žalos atlyginimo būdus užtikrinamas greitesnis patirtos žalos kompensavimas, dalinis ar visas žalos atlyginimas, kai jos negalima išieškoti iš darbdavio, bet šių būdų įvedimas nepanaikina materialinės atsakomybės, kaip pažeistų teisių gynimo būdo, svarbos, nes kiti būdai negarantuoja žalos atlyginimo tokiu mastu, kokiu ją galima atlyginti taikant materialinę atsakomybę.

4. Atlikus LAT darbdavio materialinės atsakomybės bylų analizę, paaiškėjo, kad nors LAT praktika nėra įtvirtinta nei DK 3 str., nei 38 str., kaip materialinės atsakomybės darbo teisėje šaltinis, tačiau ji turi didelę įtaką, formuojant vienodą teisės normų aiškinimą bei taikymą, o tam tikrais atvejais, susijusiais su darbdavio materialine atsakomybe, iš išvestinio šaltinio ji tampa pagrindiniu šaltiniu, kuris pateikia teisės aktų spragų išsprendimo bei šių aktų aiškinimo ir taikymo praktikoje taisykles.

5. Kauno miesto apylinkės teismas 2000 – 2006 m. išnagrinėjo tik devynias darbdavio materialinės atsakomybės bylas, dėl sužalojimų ar profesinių susirgimų darbe, kas rodo šios rūšies bylų mažėjimo tendencijas ir tuo pačiu atspindi visuose Lietuvos teismuose esančią padėtį. Pažymėtina ir tai, kad Kauno miesto apylinkės teismas aštuoniais iš devynių atvejų priimdamas ieškinį, nereikalavo, kad prieš tai ginčas būtų buvęs išnagrinėtas ikiteismine tvarka – darbo ginčų komisijoje. Taip pat išaiškėjo, kad tik vienu atveju iš devynių, ieškovas pasinaudojo neturtinės žalos atlyginimo galimybe, todėl galima daryti išvadą, kad darbo teisiniuose santykiuose nėra efektyviai išnaudojamos neturtinės žalos atlyginimo instituto suteikiamos galimybės. Teismas sprenddamas žalos atlyginimo bylas darė klaidų susijusių su žalos atlyginimu reorganizavus ir likvidavus valstybinę įmonę, taikant kaltumo prezumpciją, sprendžiant dėl įrodymų ir pan. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus bei atliktą Kauno miesto apylinkės teismo bylų analizę, siūloma Lietuvoje įsteigti specializuotus darbo bylų skyrius bendrosios kompetencijos pirmosios instancijos teismuose, ko pasėkoje būtų sumažintas daromų klaidų skaičius, užtikrinama aukštesnė priimamų sprendimų kokybė, būtų garantuotas proceso operatyvumas.

6. Lietuvoje pastebima visų rūšių darbo bylų, įskaitant ir žalos atlyginimo bylas, mažėjimo tendencija. Įvertinus statistiką, nelaimingų atsitikimų ar susirgimų profesinėmis ligomis skaičius auga, todėl bylų teismuose mažėjimas rodo, kad darbuotojai vengia kreiptis į teismą dėl pažeistų darbo teisių gynimo, o ikiteisminių darbuotojų ir darbdavių organų sprendimų skaidrumas ir jų šališkumas taip pat kelia abejonių – ar tinkamai yra garantuojama, silpnesnės darbo santykių šalies – darbuotojų, interesų apsauga. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, siūloma ginčus dėl žalos atlyginimo nagrinėti tiesiogiai teisme bei minėtiems ginčams taikyti darbo bylų nagrinėjimo ypatumus, nustatytus CPK, kas užtikrintų tinkamesnį ginčų išsprendimą, garantuotų realų šalių lygiateisiškumo principo įgyvendinimą bei sąlygotų greitesnį, mažiau formalizuotą ir pigiau kainuojantį bylų nagrinėjimą.

Santrauka

Lietuvoje darbdavio materialinės atsakomybės institutas detaliau buvo reglamentuotas, tik priėmus naująjį Lietuvos Respublikos Darbo kodeksą, iki tol galiojusiam 1972 m. Darbo įstatymų kodekse buvo reglamentuota tik darbininkų ir tarnautojų materialinė atsakomybė. Naujai priimtame kodekse nustatytos materialinės atsakomybės sąlygos, pagrindiniai materialinės atsakomybės taikymo principai, įvestas visiškai naujas pažeistų teisių gynimo būdas – neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimas bei numatytas negautų pajamų atlyginimas. Tačiau tiek šio instituto naujumas, tiek mokslinės analizės, tiek teismų praktikos trūkumas bei nuolat vykusi darbdavio materialinę atsakomybę reglamentuojančių teisės aktų kaita įtakojo tai, kad praktikoje yra susiduriama su tam tikromis šį institutą reglamentuojančių teisės aktų spragomis, taip pat išryškėja ir daugiau analizuojamo instituto problematinių aspektų. Darbe, analizuojant teorinę medžiagą, teisės aktus, Lietuvos Aukščiausiojo teismo ir Kauno miesto apylinkės teismo praktiką, siekiama atskleisti darbdavio materialinės atsakomybės instituto problemas, ypatingą dėmesį skiriant darbuotojų sužalojimo, gyvybės atėmimo ar susirgimo profesinėmis ligomis atvejams, apžvelgiamos šio instituto taikymo teismų praktikoje ypatybės.

Siekiant šio tikslo, darbo autorė pateikia teorines darbdavio materialinės atsakomybės problemas, analizuoja žalos atlyginimo sistemos teisės aktų suderinamumą, taip pat darbdavio materialinę atsakomybę reglamentuojančių teisės aktų spragas, atlieka Lietuvos Aukščiausiojo teismo žalos atlyginimo bylų, susijusių su darbuotojo sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimu profesine liga, analizę bei išsamiai apžvelgia Kauno miesto apylinkės teismo 2000 - 2006 m. išnagrinėtas darbdavio materialinės atsakomybės bylas, pateikia jų apibendrinimus ir išryškėjusias tendencijas. Taip pat darbe analizuojami naujausi teismų praktikos bei nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimo profesinėmis ligomis statistiniai duomenys, atliekama jų analizė bei, atsižvelgiant į darbe išanalizuotą medžiagą, pateikiami apibendrinimai, išryškėję tendencijos ir rekomendacijos.

Summary

General Conclusions of Cases Investigated in Kaunas City District Courts in 2000-2006 regarding Employees' Material Liability for Damages Incurred by Employees as a Result of Injury, Health Alterations of any Kind or Death

In Lithuania employer's material responsibility issue regulated in details was only after acceptance of a new labour code of Lithuanian Republic. In previous Labour law code acceptable till 1972 just employee and worker's material responsibility was regulated. In a new code conditions of material responsibility were assigned, main material responsibility application principles, a totally new defence manner of disturbed rights was introduced - of indigence damage, appearing from legal labour relationship, salary and also remuneration of intended income. But the same as the novelty of this code, as well as scientific analysis, the shortage of court practice and constant change of law acts regulating material responsibility influenced vacancy of the law acts regulating this issue, also analysing more problematic aspects of the issue appear. At work when analysing theoretical material, law acts, Lithuania Supreme Court and Kaunas town vicinity court practice, in pursuance to reveal issue's problems of employer's material responsibility, paying much attention to the cases of employee's injuries, death or getting professional illnesses, the characteristics of this issue application in practice are looked through.

Reaching the aim, the author of the paper provides theoretical problems of employer's material responsibility, analyses compatibility of damage remuneration system law acts, as well as the vacancies of the law act regulating employer's material responsibility, performs analysis of Lithuania Supreme Court damage remuneration cases, connected with employee's injuries, death or getting professional illnesses, also the author surveys thoroughly inspected employer's material responsibility cases of Kaunas town vicinity court 2000-2006, provides their generalizations and emphatic tendencies. As well in the paper the newest court practice, accidents at work and getting Professional illnesses statistic facts are provided, their analysis is made, considering the materials analysed in the paper, generalizations, emphatic tendencies and recommendations are given.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINĖ LITERATŪRA

Tarptautiniai teisės aktai

1. 2001 m. kovo 12 d. Europos Tarybos 2000/23/EB direktyva “Dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo” (OL L 303, 2001.03.12.);
2. 1995 m. gruodžio 5 d. Europos Tarybos direktyva 95/63/EB “Dėl direktyvos 89/655/EEB “Dėl minimalių darbo įrenginiams taikomų darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimų” pakeitimo” (OL L 335, 1995.12.05.);
3. 1989 m. birželio 12 d. Europos Tarybos direktyva 89/391/EEB “Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatai darbe gerinti” (OL L 183, 1989.06.12.);
4. 1989 m. lapkričio 30 d. Europos Tarybos direktyva 89/654/EEB “Dėl būtinausių darbovietei taikomų saugos ir sveikatos reikalavimų”(OL L 393, 1989.11.30.);
5. 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290);
6. 1961 m. Europos socialinė chartija (pataisyta) (Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704);

Lietuvos Respublikos įstatymai

7. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės Žinios, 1992. Nr. 33-1014);
8. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (Valstybės Žinios, 2002, Nr. 64-2569) (su pakeitimais);
9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės Žinios, 2002, Nr.36-1340) (su pakeitimais);
10. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262) (su pakeitimais);
11. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Valstybės Žinios. 2000, Nr. 89-2741) (su pakeitimais);
12. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (aktuali redakcija nuo 2007 01 16) (Valstybės Žinios, 1985, Nr. 1-1);
13. Lietuvos Respublikos darbo įstatymų kodeksas (Valstybės Žinios. 1972, Nr. 18-137) (su pakeitimais);

14. Lietuvos Respublikos darbo kodekso 61, 92, 127, 129, 133, 135, 136, 146, 150, 154, 155, 161, 162, 166, 169, 170, 184, 212, 214, 220, 273 ir 279 straipsnių pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios. 2005, Nr. 85-3138);
15. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (Valstybės Žinios. 1999 Nr. 110-3207; 2003, Nr. 114-5115) (su pakeitimais);
16. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (Valstybės Žinios. 2003, Nr. 70-3170) (su pakeitimais);
17. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas (Valstybės Žinios, 2003, Nr. 42-1927);
18. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas (Valstybės Žinios, 2003, Nr. 38-1656);
19. Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas (Valstybės Žinios, 2002, Nr. 56 – 2225);
20. Lietuvos Respublikos darbo ginčų nagrinėjimo įstatymas (Valstybės Žinios. 2002, Nr. 56-1648) (negalioja);
21. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas (Valstybės Žinios, 2002, Nr. 45-1708);
22. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (Valstybės Žinios. 2001, Nr. 31-1010) (su pakeitimais);
23. Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr.82-2478) (su pakeitimais);
24. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914) (su pakeitimais);
25. Lietuvos Respublikos profesinės sveikatos priežiūros įstatymas (Valstybės Žinios, 1999, Nr. 32 – 902);
26. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas (Valstybės Žinios. 1997, Nr. 67-1656) (su pakeitimais);
27. Lietuvos Respublikos potencialiai pavojingų įrenginių priežiūros įstatymas (Aktuali redakcija nuo 2004 01 01) (Valstybės Žinios, 1996, Nr. 46-1116);
28. Lietuvos Respublikos delspinigių nustatymo už išmokų, susijusių su darbo santykiais, pavėluotą mokėjimą įstatymas (Valstybės Žinios, 1996, Nr. 20-521);
29. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas (Valstybės Žinios. 1994, Nr. 63-1231, 1998, Nr. 112-3099) (su pakeitimais);

Pojstatyminiai teisės aktai

30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimas „Dėl profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 2004, Nr. 69-2398);
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 2004, Nr. 136-4945);
32. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2004, Nr.44-1448; 2000, Nr.38-1065);
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003m. gegužės 22 d. nutarimas Nr. 2103 „Dėl Garantinio fondo išmokų“ (Valstybės Žinios. 2003, Nr. 2-43);
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2003 sausio 29 d. „Dėl asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksnių sąrašo patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 2003 Nr. 13-502);
35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 19 d. nutarimu Nr. 1176 patvirtinta Valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų gauto vidutinio darbo užmokesčio apskaičiavimo tvarka (Valstybės Žinios, 2002, Nr. 74-3175);
36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 rugsėjo 15 d. nutarimas „Dėl žalos atlyginimo nekentėjusiesiems dėl sveikatos sužalojimo darbe ar susirgimo profesine liga, kai ši prievolė pereina valstybei, tvarkos patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 1997, Nr.86-2162);
37. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 30 d. nutarimas „Dėl profesinių ligų sąrašo ir Valstybinio profesinių ligų registro bei jo nuostatų“, (Aktuali redakcija nuo 2006 02 06.) (Valstybės Žinios, 1994 Nr. 94-1845);
38. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 530 „Dėl asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų“(Valstybės Žinios,1992, Nr. 8-212);
39. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Sveikatos apsaugos ministro 2003 m. lapkričio 27 d. įsakymas Nr. A1- 186/V-694 „Dėl įmonių darbuotojų saugos ir sveikatos tarnybų pavyzdinių nuostatų“ (Valstybės Žinios, 2003, Nr. 114-5186);

40. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministrės įsakymas 2000 m. sausio 28d. “Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarkos patvirtinimo” (Valstybės žinios, 2000, Nr.11-266);
41. Lietuvos Respublikos Vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus 2005 m. balandžio 20 d. įsakymas „Dėl darbuotojų saugos ir sveikatos instrukcijų rengimo ir instruktavimo tvarkos patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 2005, Nr. 53–1817);.
42. Lietuvos Respublikos Vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus įsakymas “Dėl nelaimingų atsitikimų, įvykusių darbe, kelyje į darbą/iš darbo, tyrimo dokumentų tvarkymo, registravimo ir analizės metodinių nurodymų tvirtinimo” (Valstybės žinios, 2001, Nr.57-2070).

Teismų praktika

43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas dėl LR Vyriausybės 2000-05-08 d. nutarimu Nr. 506 patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto atitikties LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos) (Valstybės žinios. 2005. Nr. 19-623).
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr.27: Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turinės žalos, padarytos eismo įvykio metu. *Teismų praktika*, 2000, Nr. 13.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr.2: Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę. *Teismų praktika*, 1997, Nr. 5-6.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 42: Dėl Darbo sutarties įstatymo taikymo civilinėse bylose apibendrinimo rezultatų. *Teismų praktika*, 1996, Nr.3-4.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39: Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismo praktikoje. *Teismų praktika*. 2003, Nr. 18.

48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teismų praktikos apibendrinimai civilinėse bylose: Dėl darbdavio darbuotojui padarytos neturtinės žalos atlyginimo (DK 250 str., CK 6.250 str.). Dėl darbuotojo įpėdinių teisės į neturtinės žalos, atsiradusios darbuotojui mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, atlyginimą. *Justitia*, 2006, Nr. 1, p. 62-64.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teismų praktikos apibendrinimai civilinėse bylose: Dėl CK 6.284 straipsnio, reglamentuojančio atsakomybę už dėl gyvybės atėmimo atsiradusią žalą, taikymo tais atvejais, kai, esant nustatytoms darbdavio atsakomybės sąlygoms, nukentėjęs asmuo buvo apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka, tačiau nelaimingas atsitikimas darbe nepripažintas draudiminiu įvykiu. *Justitia*, 2005, Nr. 3, p. 66.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c.b. *I.T.; R.T.; M.T. IR A.T. v. UAB „Plungės lagūna” ir AB „Lietuvos draudimas”*, Nr. 3K-3-27/2006, kat. 44.5.2.16, 73.2.13.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 11 d. nutartis c.b. *V.Toporov v. LR aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-7-688/2001, kat. 39.6.2.3;
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 30 d. nutartis c.b. *E.Lukoševičius v. VĮ Visagino pirminės sveikatos priežiūros centras*, Nr. 3K-3-1108/2002, kat. 39.6.2.12.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 13 d. nutartis c.b. *L.Stravinskienė ir kiti v. UAB „Vigidas“*, Nr. 3K-P-275/2005,
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis c.b. *T.Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė*, Nr. 3K-3-103/2005,
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 5 d. nutartis c.b. *A.Mileris v. VŠĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras*, Nr. 3K-3-511/2004,
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 4 d. nutartis c.b. *UAB „Raimondas ir draugai“ v. UAB „H.P.L. Alytus“*, Nr. 3K-3-252/2004,

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 14 d. nutartis c.b. *VSDFFV Pasvalio rajono skyrius v. AB „Pasvalio melioracija“*, Nr. 3K-3-607/2003,
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 31 d. nutartis c.b. *I.Sriubienė v. UAB „Panevėžio ketus“*, Nr. 3K-3-421/2003.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 26 d. nutartis c.b. *N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusiai“*, Nr. 3K-3-371/2003.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis c.b. *N. Cmelevskienė v. UAB „Club 8 Company“*, Nr. 3K-3-1049/2003.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. *A.J.Butkus v. Valstybinio socialinio fondo valdyba Šiaulių skyrius*, Nr. 3K-7-1115/2003.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartis c.b. *A.Radavičius v. VSDFFV Tauragės rajono skyrius*, Nr. 3K-3-982/2003.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 25 d. nutartis c.b. *V.T. v. LR Aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-7-688/2001.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 11 d. nutarimas c.b. *UAB „Kaivesta“*, Nr. 3K-3-1271/2000.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 13 d. nutartis b.b. *A.Rumbutis pagal BK 141 str. 1 dalį*, Nr. 2K-28/2004.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 16 d. nutartis b.b. *D. Černys pagal BK 141 str. 2 dalį*, Nr. 2K-531/2003.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 25 d. nutartis c.b. *G. Milčiukienė v. UAB „Antriniai metalai“*, Nr. 3K-69/98.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. spalio 28 d. nutartis c.b. *M. Berškienė, E.Bertašienė v. AB „Lietuvos kuras“*, Nr. 3K-3-695/99.
69. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinė byla Nr. A – 600/2005.

70. Kauno miesto apylinkės teismo 2006 m. rugpjūčio 30 d. nutartis c.b. *D. Zailskienė v. UAB „Liūtukas“ ir ko*, Nr. 2-10113-717/2006.
71. Kauno miesto apylinkės teismo 2006 m. birželio 20 d. nutartis c.b. *Kauno miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius*, Nr. 2-5365-742/2006.
72. Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. rugsėjo 23 d. nutartis c.b. *N.G. v. Kauno SĮ „Kapinių priežiūra“*, Nr. 2-140/2004.
73. Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. kovo 9 d. nutartis c.b. *T. R. Vaicekauskas v. AB „Kauno dujotiekio statyba“*, Nr. 2-128/2004.
74. Kauno miesto apylinkės teismo 2004 m. sausio 28 d. nutartis c.b. *A.G. v. AB „Autrolis“*, Nr. 2-405/2004.
75. Kauno miesto apylinkės teismo 2003 m. liepos 9 d. nutartis c.b. *V. P. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius*, Nr. 2-2579/2003.
76. Kauno miesto apylinkės teismo 2003 m. vasario 21 d. nutartis c.b. *A. P. Celiešius v. UAB „Tela“*, Nr. 2-55/2003.
77. Kauno miesto apylinkės teismo 2002 m. birželio 3 d. nutartis c.b. *L. Jurevičienė v. AB „Autrolis“*, Nr. 2-115/2002.
78. Kauno miesto apylinkės teismo 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis c.b. *A.A. v. ŽŪB „Bernatoniai“, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius, Kauno rajono savivaldybės valdyba*, Nr. 2-953/2002.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

Teisės aktų komentarai

79. Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, I, II dalys. Vilnius: Justitia, 2003.
80. Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: Justitia, 2004.
81. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. I knyga. Vilnius: Justitia, 2001.
82. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. VI knyga. Prievolių teisė (1) Vilnius: Justitia, 2003.

Spausdintinės monografijos

83. ABRAMAVIČIUS, A.; MIKELĖNAS, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1999.
84. ABRAMAVIČIUS, A.; BIELIŪNAS, E.; DRAKŠIENĖ, A.; NOCIUS, J.; PAVILONIS, V.; PRAPIESTIS, J.; STASIULIS, D.; ŠVEDAS, G. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. Vilnius: Eugrimas 2000.
85. ČEPINSKAS, I.; RAŠKINIS, D.; STANKEVIČIUS, R.; ŠERNIUS, A. *Draudimas*. Kaunas: 1999.
86. ČYRAS, P.; TARTILAS, J. ir kt. *Žmonių sauga darbe*. Vilnius: Technika, 2000 .
87. DAMBRAUSKAS, A.; NEKRAŠAS, V.; NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1990.
88. DAVULIS, T. *Darbo teisė: Europos sąjunga ir Lietuva*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
89. DEAKINS, S.; JOHNSTON, A.; MARKESINIS, B. *Tort law*. Oxford: Clarendon Press, 2003.
90. GRUODIS, M.; NEKRAŠAS, V. *Materialinė atsakomybė už piliečio sveikatos sužalojimą*. VILNIUS: 1974.
91. GUOGIS, A. *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: 2000.
92. KAPOČIŪTĖ, J. *Darbo teisė*. Kaunas: Spindulys, 2006.
93. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t..
94. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005. II t..
95. *LR Darbo kodeksas, jį lydintys teisės aktai, komentaras*, Vilnius: Nacionalinis strateginių tyrimų centras, 2004.
96. MACIJAUSKIENĖ, R. *Materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
97. MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
98. NEKRAŠAS, V. *Darbininkų ir tarnautojų materialinė atsakomybė*. Vilnius: Mintis, 1984.
99. PRANCKEVIČIUS, A. *Materialinė atsakomybė pagal darbo teisę: konspektai*. VU: 2006.

100. PRAPIESTIS, J. [sudarytojas]. *Namų advokatas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002.
101. TARTILAS, J. *Darbuotojų saugos ir sveikatos teisinis reglamentavimas*. Vilnius: LTU, 2003
102. TIAŽKIJUS, V.; PETRAVIČIUS, R.; BUŽINSKAS, G. *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 1999.
103. TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005. I t..
104. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
105. ГУСОВ, К.Н.; ТОЛКУНОВА, В.Н. *Трудовое право России*. – Москва: Юристъ, 1997.
106. ЛИВШИЦ, Г. *Трудовое право России: Учебник для вузов*. Москва, 1998.
107. ТОЛКУНОВА, В.Н. *Трудовое право*. Курс лекций. Москва: Проспект, 2003.

Straipsniai iš spausdintinių seralinių leidinių

108. BAGDANSKIS, T. Darbdavio teisių, pareigų ir atsakomybės perdavimas. *Juristas*, 2005, Nr.12, p.15-18.
109. BAGDANSKIS, T. Darbdaviui atstovaujancio asmens materialinės atsakomybės problemos. *Jurisprudencija*, 2004, t. 56(48), p.87-95.
110. BAGDANSKIS, T. Darbdavio materialinė atsakomybė. *Juristas*, 2003, Nr. 3, p.12-15.
111. BAGDANSKIS, T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje. *Jurisprudencija*. 2003, t. 40(32), p.74-84.
112. CIRTAUTIENĖ, S. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atvejais. *Justitia*. 2006, Nr. 2(60), p. 30-56.
113. KVIATKOVSKIS, A. Kai kas apie materialinę atsakomybę pagal darbo sutartį. *Verslo labirintas*, 2004, Nr. 10.
114. RASTAUSKIENĖ, G. Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika. *Teisės problemos*, 2005, Nr. 1(47), p.5-23.
115. MACIJAUSKIENĖ, R. Materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje. *Jurisprudencija*, 2002, 25(17) p. 81-88.
116. MASYTĖ, R. Darbdavių atsakomybė tikrinama atliekant profesinės rizikos vertinimą. *Juristas*, 2006, Nr. 3, p.36-38.

117. MINIOTAITĖ, J. Nerūpestingi darbdaviai mokės daugiau. *Juristas*, 2006, Nr. 2, p. 34-36.
118. MINIOTAITĖ, J. Valstybinė darbo inspekcija reikalauja papildomų darbo saugos mokymų. *Juristas*, 2005, Nr. 11, p. 26-28.
119. MOLIENĖ, R. Darbo kodekse – pataisos. *Teisės žinios*, 2005, Nr. 2-3, p. 5-7.
120. NAUJALIS, J. Kad darbe būtume saugūs. *Juristas*, 2004 m., Nr. 2, p. 24-27.
121. NEKRAŠAS, V. Materialinės atsakomybės subjektai. Mokslo darbai. *Teisė*, 1999, Nr.33(1), p. 16-25.
122. NEKROŠIUS, I. Lietuvos darbo kodekso rengimo problemos. *Teisė*, 1999, Nr. 33 (1), p. 25-33.
123. PRANCKEVIČIUS, A. Kai kurios darbuotojų materialinės atsakomybės pagal darbo teisę problemos. Mokslo darbai. *Teisė*, 1999, Nr.33(2), p. 51-57.
124. TARTILAS, J. Traumų prevencijos problemos ir socialinė sauga, *Jurisprudencija*, 2002, t. 25(17), p. 139-142.
125. VERIKAS, A. Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 56(48), p.61-68.
126. VERIKAS, A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 63-69.

Kita literatūra

127. BAGDANSKIS, T. *Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose* [Rakraštis]: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2005.
128. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija Teisės institutas, *Mokslo taikomasis tyrimas: Darbo byloms nagrinėti specializuotų teismų įsteigimo Lietuvoje galimybės*, Vilnius, 2003.

Elektroniniai dokumentai

129. Valstybinė darbo inspekcija *Profesinėmis ligomis 2000 – 2006 m. susirgusių asmenų statistika* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt>>;
130. Valstybinė darbo inspekcija *Nelaimingų atsitikimų darbe 2000 – 2006 m. statistika* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt>>;

131. *Rusijos federacijos darbo kodeksas* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-01-25].
Prieiga per internetą <<http://www.akdi.ru/gd/proekt/086157gd.shtm>>;
132. *Tarptautinės darbo organizacijos dokumentai*. [Žiūrėta 2006-02-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.ilo.org/ilolex/english/recdisp1.htm>>.

Priedas Nr. 1

Kauno miesto apylinkės teismo 2000-2006 metais išnagrinėtų bylų dėl darbdavio materialinės atsakomybės už žalą, padarytą darbuotojo suluošinimu ar kitokiu pakenkimu sveikatai arba dėl nukentėjusiojo mirties, statistika

1 lentelė. Bylų pasiskirstymas pagal metus:

2000-aisiais metais	-
2001-aisiais metais	-
2002-aisiais metais	2
2003-aisiais metais	2
2004-aisiais metais	3
2005-aisiais metais	-
2006-aisiais metais	2
Viso 2000-2006-aisiais išnagrinėta darbdavio materialinės atsakomybės, dėl žalos sveikatai, bylų:	9

2 lentelė. Bylų pasiskirstymas pagal ieškinio dalyką:

Darbdavio materialinės atsakomybės bylos dėl nelaimingų atsitikimų darbe	5
Darbdavio materialinės atsakomybės bylos dėl susirgimo profesine liga	4
Darbdavio materialinės atsakomybės bylos dėl mirties darbe atveju	0
Viso 2000-2006-aisiais išnagrinėta bylų:	9

3 lentelė. Bylų baigtys:

Ieškinys buvo patenkintas visiškai	3 atvejais
Ieškinys buvo patenkintas iš dalies	3 atvejais
Ieškinys buvo atmestas	2 atvejais
Buvo sudaryta taikos sutartis	1 atveju
Viso išnagrinėta bylų:	9

4 lentelė. Ieškovais bylose buvo:

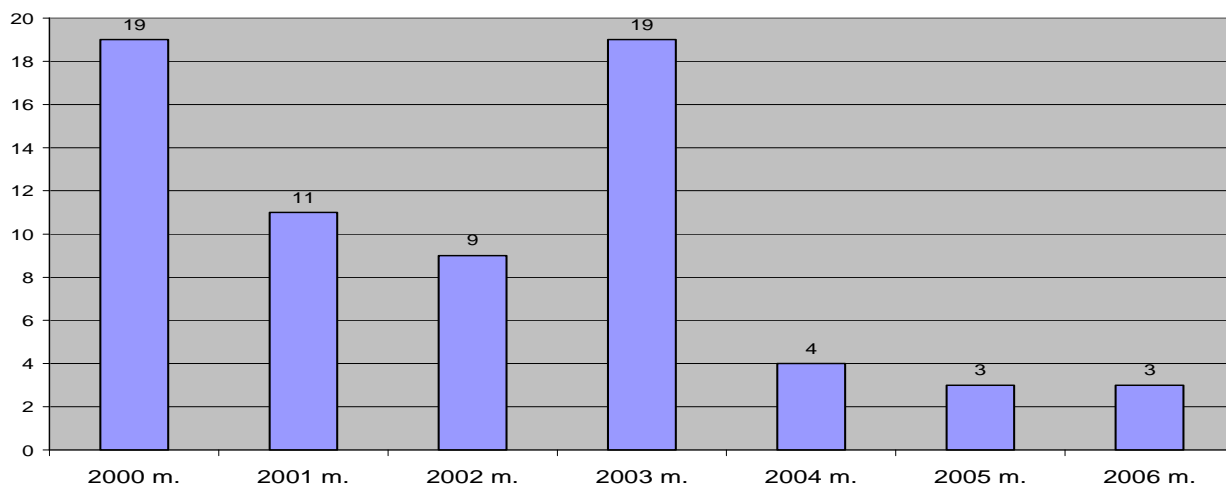
Ieškovu buvo nukentėjusysis	7
Ieškova atstovavo ieškovo teisių perėmėjas	1
Ieškovu buvo prokuroras (atstovaujantis viešąjį interesą)	1
Viso buvo ieškovų:	9

5 lentelė. Atsakovais bylose buvo:

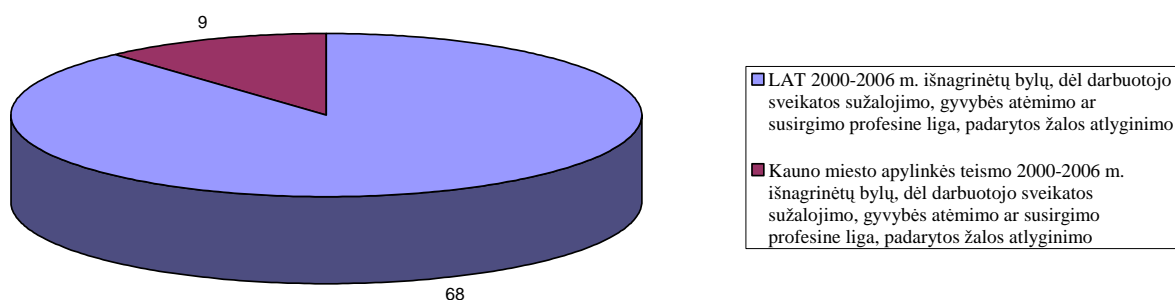
Atsakovu buvo akcinė bendrovė (AB)	3
Atsakovu buvo uždaroji akcinė bendrovė (UAB)	2
Atsakovu buvo žemės ūkio bendrovė (ŽŪB)	1
Atsakovu buvo savivaldybės įmonė (SI)	1
Atsakovu buvo VSDFV Kauno skyrius	3
Atsakovu buvo rajono savivaldybės valdyba	1

Priedas Nr. 2

1 diagrama. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2000 – 2006 m. išnagrinėtos bylos, dėl darbuotojo sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimu profesine liga, padarytos žalos atlyginimo

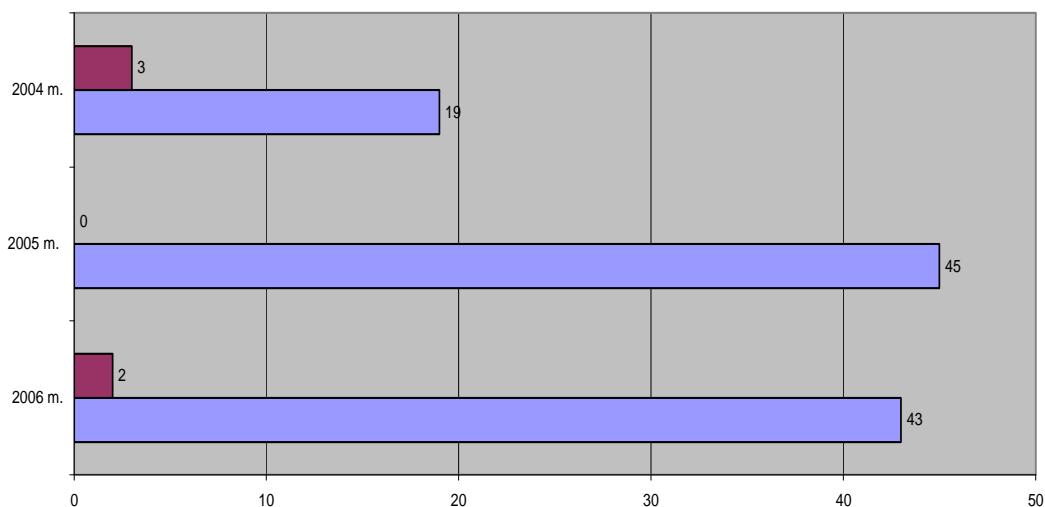


2 diagrama. LAT ir Kauno miesto apylinkės teismo 2000-2006 m. išnagrinėtų darbdavio materialinės atsakomybės bylų, dėl žalos atlyginimo, santykis



Priedas Nr. 3

2004 – 2006 m. Kauno miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl žalos atlyginimo, susijusios su darbuotojo sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimu profesine liga, duomenys visų Lietuvos I instancijos teismuose išnagrinėtų šios kategorijos bylų kontekste⁹²

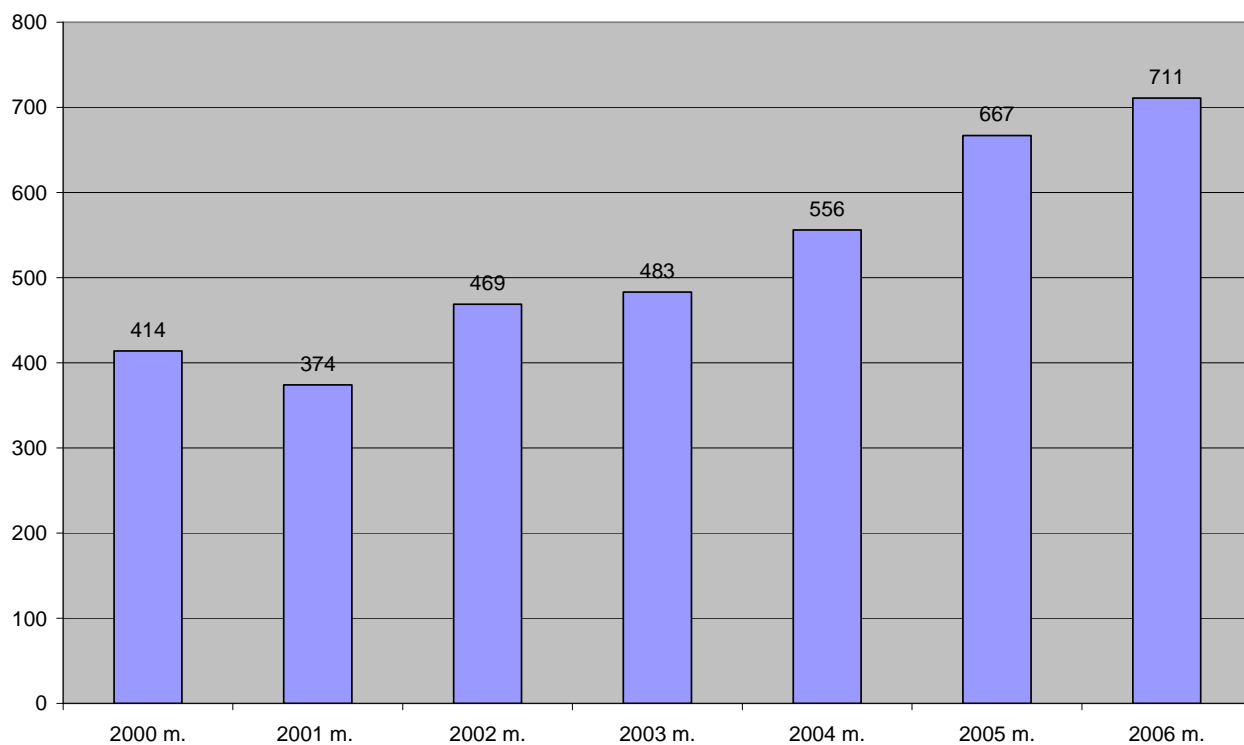


- Iš jų Kauno miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl žalos, susijusios su darbuotojo sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimu profesine liga, atlyginimo
- I instancijos teismuose išnagrinėtų bylų dėl žalos, susijusios su darbuotojo sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimu profesine liga, atlyginimo

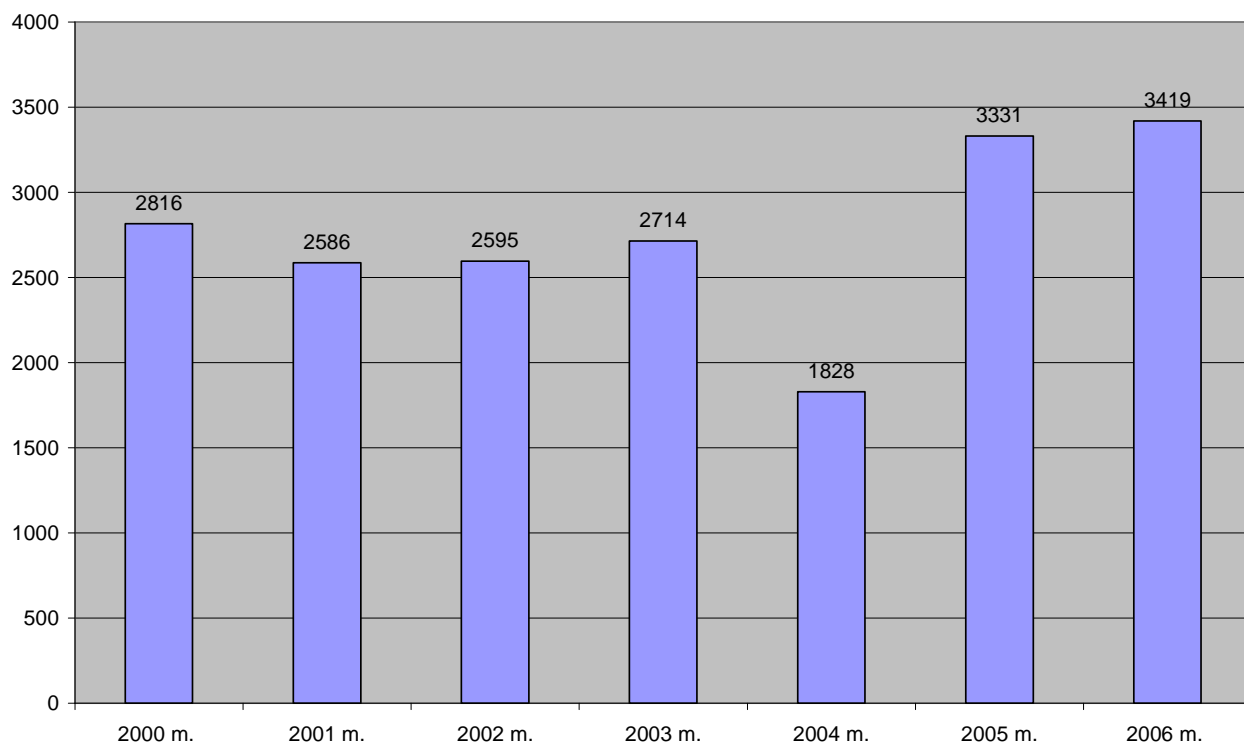
⁹² - Duomenys iš Kauno miesto apylinkės teismo archyvo. Pateikiami duomenys nuo 2004 m., kadangi I instancijos teismuose tik nuo 2004 m. bylos, susijusios su darbo santykiais, buvo išskirtos į šią kategoriją.

Priedas Nr. 4

1 diagrama. Profesinėmis ligomis 2000 – 2006 m. susirgusių asmenų statistika:



2 diagrama. Nelaimingų atsitikimų darbe 2000 – 2006 m. statistika:



Šaltinis: <http://www.vdi.lt>